

Бібліотека журналу «Початкове навчання та виховання»
Серію засновано в 2004 році
Випуск 1 (73)

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Харків
Видавнича група «Основа»
2010

УДК 37.015.31
ББК 74.200.5
В67

Володарська М. О.

В67 **Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 190, [2] с. — (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 1 (73))**

ISBN 978-617-00-0432-1.

У посібнику висвітлено деякі аспекти роботи з обдарованими учнями в початковій школі, а саме: методика виявлення обдарованих дітей, категорії та сфери учнівської обдарованості, методи дослідження інтелекту і креативності обдарованих дітей, форми і методи роботи з обдарованими учнями, поради щодо розвитку творчих здібностей учнів 1–4 класів тощо.

У практичному блоці автори посібника систематизували досвід роботи з обдарованими дітьми (пізнавальні, творчі завдання, підготовка до предметних олімпіад тощо).

Для вчителів початкових класів, методистів із початкового навчання, студентів педагогічних факультетів вищих навчальних закладів, батьків.

**УДК 37.015.31
ББК 74.200.5**

ISBN 978-617-00-0432-1

© Володарська М. О., Настенко А. І.,
Пілаєва О. М., Полуніна С. М.,
Сисоєва В. М., упорядкування, 2009
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2010

ЗМІСТ

Стратегії успішної роботи з обдарованими дітьми	4
Сутність поняття «обдарованість дитини»	5
Виявлення обдарованих та здібних дітей	12
Категорії та сфери обдарованості учнів.....	13
Характерні особливості обдарованих дітей.....	16
Визначення здібностей дитини.....	17
Методи дослідження інтелекту і креативності обдарованих дітей	19
Як батькам розпізнати обдарованість дитини	27
Етапи розвитку творчої особистості.....	33
Робота з батьками обдарованих дітей	33
Обдаровані діти у школі	35
Особливості роботи з обдарованими дітьми	38
Форми і методи роботи з обдарованими дітьми	40
Поради педагогічному працівникові	41
Як і кому навчати обдарованих дітей	43
Із досвіду роботи з обдарованими дітьми.....	45
Формування в молодших школярів досвіду пошукової діяльності	45
Пізнавальні завдання з природознавства для учнів 3 класу	51
Дидактичні ігри на уроках української мови.....	53
Завдання для допитливих	56
Готуємося до олімпіади з української мови імені Петра Яцика.....	59
Готуємося до олімпіади з української мови	66
Готуємося до олімпіади з математики	81
Готуємося з олімпіади з курсу «Я і Україна»	92
Творчі завдання з української мови	108
Творчі завдання з математики	123
Творчі завдання з курсу «Я і Україна»	144
Література.....	191

СТРАТЕГІЇ УСПІШНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

У Державній національній програмі «Освіта (Україна ХХІ століття)» серед пріоритетних напрямів реформування шкільної освіти визначено: «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості, забезпечення умов для розвитку талановитих дітей», а також «...удосконалення навчально-виховного процесу в шкільних закладах з урахуванням особистих якостей, стану здоров'я, природних задатків дитини».

У «Концепції виховання творчої особистості» визначено необхідність узгодження творчої діяльності з віком дитини, що сприяє розвитку інтелектуальних здібностей та максимальному розвитку критичності та культури мислення молодого покоління.

Одним із основних завдань загальної середньої освіти є реалізація цільової Програми педагогічної підтримки творчо обдарованої молоді, що надає можливість створити загальнонаціональну систему виявлення, відбору та педагогічної підтримки обдарованої молоді.

На необхідності виявлення і розвитку творчих здібностей молодшого школяра наголошено в Типових навчальних планах початкової школи, Державному стандарті початкової загальної освіти, програмах для середньої загальноосвітньої школи (1–4 класи).

Творча діяльність дозволяє повною мірою розкрити природні здібності, знайти своє місце в житті, ставити значущу мету і досягати її. Ранній початок занять із розвитку творчих здібностей робить все подальше навчання в школі та вищому навчальному закладі усвідомленим, вибір фахового шляху — не випадковим, виявляє потребу в творчій і дослідницькій роботі.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ОБДАРОВАНИСТЬ ДИТИНИ»

*Не робіть висновок про здібності за легкістю засвоєння.
Успішніше і далі йде той, хто в муках перемагає себе і труднощі.*

Любов до пізнання — ось головне мірило.

Антуан де Сент-Екзюпері

У тлумачних словниках поняття: «здібний», «обдарований», «талановитий» уживаються як синоніми, що відображують рівень прояву здібностей. Отже, установлюючи складові обдарованості, необхідно основним уважати поняття здібність. М. Б. Теплов визначає три ознаки цього поняття.

По-перше, здібності — це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої...

По-друге, здібності — це не будь-які індивідуальні особливості взагалі, а такі, що стосуються успішного виконання якої-небудь діяльності або багатьох діяльностей...

По-третьє, поняття *здібність* не визначає ті знання, навички або вміння, що вже вироблені в конкретної людини.

На думку О. Я. Савченко, обдарованість — це сукупність задатків особистості як передумова розвитку її здібностей до певних видів діяльності.

Талант — це певна природна якість, що демонструє особливі здібності. Обдарованість — це стан таланту, ступінь прояву таланту. У психологічному словнику М. З. Д'яченка, Л. О. Кандиновича талант трактується як природна обдарованість і видатні здібності до якої-небудь діяльності.

Якими чинниками визначається талановитість, обдарованість дитини?

Відповідно до теорії психологічної науки, чинниками, за якими здійснюється психічний розвиток дитини, є:

- природні передумови;
- соціальні умови життя;
- система саморозвитку.

Дослідження свідчать, що генетично обумовлений компонент (дар) значною мірою визначає як кінцевий результат, так і темп розвитку. З моменту народження цей генетичний дар під впливом середовища перетворюється на єдину лінію розвитку. Реальна обдарованість залежить не тільки від задатків, але й від того, у якому середовищі зростала дитина, який отримала розвиток, як сама піклувалась про розвиток свого потенціалу.

Реальна обдарованість — не просто статичний божий чи генетичний дар. Обдарованість існує лише в динаміці, у розвитку, а тому постійно змінюється. Отже, необхідно зауважити, що обдарованість — лише потенціал, який може сприяти успіху, а може й не реалізуватись.

На сьогодні досить актуальним є поняття «творча особистість». Більшість авторів відзначають, що творчо обдарована особистість — це людина, якій притаманні певні якості, здібності, особливості психічних процесів, завдяки яким її діяльність відзначається новизною, неповторністю, для якої потреба в творчості є життєвою необхідністю, а творчий стиль діяльності — характернішим.

Творча особистість — це творчо активна особистість, яка справді не боїться конфліктів із собою та навколишньою дійсністю. Характерними рисами творчої особистості є сміливість у розв'язанні проблеми, багата уява, без якої неможливе генерування оригінальної ідеї, завзяття в довершенні наміченого, незважаючи на можливі конфлікти з колегами і навіть із суспільною думкою.

Риси творчої особистості:

- готовність до ризику;
- імпульсивність, оригінальність та незалежність суджень;
- нерівномірність успіхів у навчальних предметах;
- почуття гумору та схильність до жарту;
- небажання сприймати щось на віру, критичний погляд на такі речі, що немовби повинні стати «священними»;
- сміливість уяви та думки.

Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності.

До найпопулярніших моделей обдарованості належить концепція, розроблена американським ученим Джозефом Рензулі. Згідно з цією концепцією, обдарованість — це не просто високий коефіцієнт інтелекту чи висока креативність, це поєднання трьох основних характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності та наполегливості.

Джозеф Рензулі пропонує вважати обдарованими не тільки тих, хто за всіма трьома параметрами перевищує ровесників, а навіть тих, хто демонструє високий рівень хоча б за одним із них. Таким чином, контингент обдарованих значно розширюється.

Визначають два основні типи обдарованості:

- загальна (розумова);
- спеціальна (соціальна, моторна, практична, художня).

Хто такі обдаровані діти?

У наші дні проблема виявлення, розвитку і навчання обдарованих дітей викликає значний інтерес у психологічних і педагогічних колах. Численні дослідження особливостей розвитку обдарованих дітей підкреслюють актуальність цієї проблеми як у нашій країні, так і за кордоном.

Обдарованими називають дітей, які, на думку фахівців, через видатні здібності демонструють високі досягнення в одній або декількох сферах: інтелектуальній, у сфері творчого або продуктивного мислення, організаторській, художній, спортивній та ін.

Чітких критеріїв обдарованості дотепер не вироблено, хоча більшість фахівців погоджуються з думкою, що обдарованим дітям притаманний випереджальний розвиток, тобто випередження своїх однолітків за низкою психічних параметрів. У пізнавальній сфері це виявляється у надзвичайній допитливості, здатності стежити за декількома процесами одночасно, активно досліджувати навколишній світ, сприймати зв'язки між явищами і робити відповідні висновки, створюючи в уяві альтернативні системи тощо. Перевищення середньовікових норм на стадії «прийому» інформації поєднується з відмінною пам'яттю і раннім мовленнєвим розвитком, що сприяють накопиченню та інтенсивному використанню значного обсягу інформації. Крім того, обдарованих дітей зазвичай відрізняють зосередженість і велика завзятість у розв'язанні поставлених завдань, винахідливість і багата фантазія.

Сьогодні існує декілька теоретичних моделей обдарованості, що визначають основні параметри, за якими будуються навчальні програми, педагогічні технології роботи з обдарованими дітьми.

Д. Б. Богоявленська у своїх роботах дає таке визначення обдарованості: «Обдарованість — це системна якість психіки, що розвивається протягом життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих (незвичайних, неабияких) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми».

Крім того, вона виділила *три головні види обдарованості*:

- *академічна*, що виявляється в швидкості та легкості опанування значного обсягу готових знань;
- *інтелектуальна*, що полягає в особливій розумовій самостійності, у підвищеній критичності мислення, здатності самостійно глобально, по-філософськи осмислювати складні інтелектуальні проблеми;
- *творча*, тобто здатність до творчої самореалізації в різних галузях життєдіяльності.

Стосовно школярів можна виділити *низку ознак*, що засвідчують про можливу обдарованість в тій або іншій сфері:

- легкість навчання і засвоєння навчального матеріалу;
- тривала концентрація уваги, багатий словниковий запас, здатність до абстрактного мислення;
- схильність до дискусії з учнями і педагогами, неприйняття суворих вимог дисципліни;
- допитливість, винахідливість, наполегливість, цілісність, високі ідеали;
- підвищене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість тощо.

У той же час, їм, як правило, бракує емоційного балансу, вони бувають нетерплячими, гіпердинамічними, часто їм властиві перебільшені страхи і підвищена уразливість. Відмінними рисами обдарованих дітей інколи називають підвищений енергетичний рівень (тривалість сну, наприклад, у них менше, ніж в однолітків) або порівняно відносну нерівномірність (гетерохронність) розвитку різних психічних функцій (наприклад, розвиток координації рухів може відставати від розвитку пізнавальних здібностей) тощо.

Характерна особливість обдарованої дитини полягає в поєднанні у неї властивостей свого і подальшого віку. Як правило, в фізичному й емоційному розвитку обдаровані діти перебувають у межах своєї вікової норми, при цьому значно перевершуючи однолітків інтелектуально. Ця перевага часто призводить до розвитку в обдарованих дітей серйозних *соціально-психологічних проблем*:

- емоційні, особистісні та інші психологічні бар'єри, що ускладнюють прояв творчої природи обдарованої дитини;
- випереджальний розвиток, нетрадиційні погляди на навколишній світ і, як наслідок, відмову від підпорядкування загальним вимогам у школі;
- шкільні труднощі внаслідок того, що діти з раннім розвитком думають значно швидше, ніж висловлюють свої думки;
- нестабільність інтересів і поєднання їх широти з поверховістю знань;
- прагнення до лідерства, часто з рисами диктаторства, що призводить до проблем міжособистісної комунікації;
- іноді — занижена самооцінка, прагнення не «виділятися» серед однолітків;
- невідповідність інтелектуальних, соціальних і етичних потреб обдарованої дитини до реального змісту шкільної програми і кола спілкування, що призводить до неприязні до школи й однолітків;

- підвищена чутливість до різних подразників і стимулів, що часто вважається гіперактивністю.

Наявність зазначених вище психологічних особливостей обдарованої дитини дозволяє стверджувати, що такі діти можуть і повинні бути включені до своєї «групи ризику», і для них необхідно спеціально розробляти технологію психологічного супроводу їх розвитку, як в умовах традиційних освітніх закладів, так і в спеціалізованих умовах.

Робота педагогів і психологів з обдарованими дітьми ускладнюється багатьма чинниками. Згідно із даними різних досліджень у цій галузі, наголошуються такі *основні недоліки* в педагогічній діяльності:

- учителі часто не прагнуть до виявлення обдарованих дітей у своєму класі; це часто пов'язано зі слабкою психологічною підготовкою, відсутністю систематичних знань про обдарованих дітей, недостатнім розвитком дослідницьких навичок, відсутністю методик навчання обдарованих дітей;
- учитель часто не має нагоди організувати індивідуальне навчання обдарованої дитини.

Разом із тим, більшість педагогів відзначають, що наявність у класі обдарованої дитини стимулює вчителя під час підготовки до уроків і в цілому позитивно впливає на загальний інтелектуальний рівень класу. Виявлення, вивчення і підтримка обдарованих дітей сьогодні в багатьох країнах здійснюються за рахунок спеціально розроблених державних програм. Для визначення здібностей і обдарованості використовуються спеціальні методики. Тривалий час інтелект розглядали як головний показник обдарованості. У наш час визначилися дві основні тенденції в дослідженні дитячої обдарованості: більшу увагу привертають так звані «неінтелектуальні» чинники інтелекту (тобто значення тих або інших якостей особистості для розвитку здібностей), і посилюється інтерес до природних передумов інтелекту.

Проблема наслідування здібностей і обдарованості дуже складна, і не завжди спадковий потенціал є гарантією майбутньої творчої продуктивності. Якою мірою творчі імпульси перетворюються на творчу індивідуальність, багато в чому залежить від впливу оточуючих. Інколи обдаровані діти не демонструють високих досягнень через відсутність інтенсивної та постійної педагогічної підтримки. Те, що обдаровані діти здатні самі розв'язувати складні ситуації, особливо в період інтенсивного формування особистості (вік від 2 до 7 років) є дуже шкідливим. Час вступу до школи, підлітковий період, коли можливі особливо яскраві прояви законів гетерохронності

(нерівномірності) індивідуального розвитку, можуть виявитися періодами найбільших стресів для обдарованих дітей.

Особливу проблему становить поєднання обдарованості з ранніми проявами у дітей психічної патології, у тому числі спадково обумовленою. Думки, що стосуються термінів початку навчання обдарованих дітей, досить суперечливі. Деякі вчені вважають, що умови раннього навчання найбільш сприятливі для юних музикантів і математиків. Таланти в гуманітарній галузі виявляються пізніше, і скорочення дошкільного періоду не завжди сприяє їх розвитку. Кожен з обдарованих учнів вимагає індивідуального підходу.

З чим пов'язана обдарованість дитини?

Фахівці, які працюють з обдарованими дітьми, давно зазначили, що найчастіше такі діти зростають в інтелігентних сім'ях. І справа тут зовсім не в особливих генах геніальності — їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа — у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей.

Узагалі всі батьки хотіли б розвивати в своїй дитині пізнавальні потреби і різні здібності. Але роблять вони це по-різному:

1. Батьки постійно пропонують дітям певні розвивальні ігри і завдання: зробимо те-то, пограємо в цю гру, прочитаємо цю книгу, відвідаємо цей музей... За певної наполегливості й послідовності така стратегія є результативною. Але нерідко у дитини виникає внутрішній протест, навіть при зовнішній покірливості. Інколи це передається через підвищену стомлюваність дитини від будь-яких інтелектуальних занять.
2. Батьки доручають визначення здібностей і розвиток їх у дитині спеціально підготовленим людям. Таких послуг пропонується зараз дуже багато. Це і групи розвитку для дошкільників, і групи підготовки до школи, і всілякі спеціалізовані класи в школах. Зрозуміло, при хорошому рівні таких послуг користь для дитини безперечна. Але за умови, що батьки не збираються повністю перекласти турботи про її розвиток на плечі фахівців.
3. Батьки не намагаються тотально контролювати розвиток здібностей дитини, проте надають їй можливості для вибору і добирають відповідну школу. Найголовніше в таких сім'ях — атмосфера яскравих пізнавальних інтересів самих батьків. Вони самі постійно захоплені якоюсь справою, багато читають, серед телепрограм обирають пізнавальні передачі, прагнуть відвідати нову виставку, не нав'язуючи все це дитині, але надаючи їй можли-

вість самій знайти відповідне заняття. Як виявилось, така стратегія саморозвитку — найефективніша.

У наш час ведуться успішні пошуки в галузі педагогічних інновацій, розробки різних психолого-педагогічних технологій, спрямованих на розвиток собистості дитини, при цьому особливе місце посідає особистісно орієнтований підхід у навчанні дітей. Найуспішніше робота з обдарованими дітьми проводиться в освітніх закладах підвищеного рівня навчання (ліцеї, коледжі, гімназії, авторські школи, школи з поглибленим вивченням окремих предметів та ін.), що більшою мірою сприяють продуктивному особистісному пізнавальному розвитку, ніж система організації шкільного життя, що існує в сучасній загальноосвітній школі.

Робота з обдарованими учнями розв'язує одне із завдань сучасної школи — завдання індивідуалізації та диференціації навчання школярів.

ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ТА ЗДІБНИХ ДІТЕЙ

Під час проведення діагностики обдарованості молодшого школяра необхідно дотримуватись *принципів виявлення обдарованих дітей*:

- комплексний характер оцінювання різних аспектів поведінки та діяльності;
- тривалість ідентифікації;
- аналіз дій дитини у тих сферах діяльності, що максимально відповідають її нахилам і здібностям;
- використання тестів та тренінгових методик;
- переважна опора на сучасні методи діагностики.

Три групи особистісних характеристик інтелектуально-творчого потенціалу дитини (за О. Савенковим):

- *інтерактивні особистісні характеристики* (допитливість, надчутливість до проблем, прогнозування, словниковий запас, здатність до оцінювання);
- *характеристики сфери розумового розвитку* (оригінальність мислення, гнучкість мислення, продуктивність мислення, класифікація і категоризація, висока концентрація уваги, пам'ять);
- *характеристика сфери особистого розвитку* (захопленість завданням, перфекціонізм — прагнення доводити продукт будь-якої своєї діяльності відповідно до найвищих вимог, нонконформізм — прагнення протистояти думці більшості, лідерство, змагальність, широта інтересів, гумор).

Отже, система психічних характеристик складає основу особистісного потенціалу дитини, її обдарованості.

Спираючись на особистісні характеристики інтелектуально-творчого потенціалу, ми вважаємо, що виявляючи обдарованих

і здібних дітей, необхідно відстежувати і вивчати такі *характерні особливості*:

- інтелект;
- креативність;
- соціальна компетентність;
- психологічні здібності;
- некогнітивні особливості характеристики (використання опитувальників);
- характеристики шкільного і сімейного оточення;
- досягнення, захоплення.

КАТЕГОРІЇ ТА СФЕРИ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ

У новій політичній ситуації, що склалась в Україні, простежується дві тенденції, що переважають: по-перше, відродження національної свідомості, української культури і мови, виховання громадянина України; по-друге, прагнення до інтеграції у світове, європейське співтовариство.

Процеси перебудови в Україні обумовили нові тенденції в розвитку освіти. Потреба суспільства в творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально розвинених громадянах, оновлення національної свідомості, відродження духовності викликали необхідність появи нових концепцій шкіл та інших закладів освіти.

Центром концепції розвитку навчальних закладів нового типу є творча особистість, робота з тими дітьми, які виділяються насамперед підвищеним рівнем розумового розвитку.

Загальна розумова обдарованість викликає найбільший і цілком зрозумілий інтерес у нашій країні. Іноді цих дітей ми називаємо *обдарованими дітьми*.

Обдаровані діти — це діти, які різко виділяються із середовища ровесників розумовим розвитком, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання.

Часто у спілкуванні можна почути словосполучення «талановитий, обдарований учень». Іноді ці слова вживають як синоніми, але ці поняття не слід ототожнювати.

Обдарованість — це сукупність здібностей, що дозволяють індивіду досягти вагомих результатів у одному або декількох видах діяльності, що є цінним для суспільства. Ця якість формується і виявляється в діяльності.

Талановитий — це той, хто має дуже високий рівень здібностей до якої-небудь спеціальної діяльності (музичної, художньої, літературної, технічної, спортивної), причому ці здібності вже значною мірою встигли реалізуватися в конкретних суспільно значущих процесах. Крім того, в цей термін, звісно, вкладають ще дві ознаки: наявність виявленого творчого елемента і домінування природжених якостей.

Існують три категорії обдарованих дітей (за М. С. Лейтесом):

- з ранньою розумовою реалізацією;
- з прискореним розумовим розвитком;
- з прискореними ознаками нестандартних здібностей.

Учні з ранньою розумовою реалізацією — це учні, у яких за звичайного рівня інтелекту спостерігаються особливі «тяжіння», інтерес до якого-небудь окремого навчального предмета (до якої-небудь галузі науки чи техніки). Такий учень (нерідко, починаючи з середніх класів) пристрасно захоплюється математикою, фізикою, біологією чи мовою, літературою, історією.

Учні з прискореним розумовим розвитком — це учні, які за однакових умов різко виділяються високим рівнем інтелекту, особливо вони бувають помітними в молодших класах. За даними психологів, прискорений розвиток інтелекту завжди пов'язаний із великою розумовою активністю, з високою пізнавальною потребою.

Зі «свого» предмета така дитина, значно випереджаючи ровесників, може виділятися легкістю, з якою їй дається специфіка матеріалу, поглибленістю інтересу. Уроки з інших предметів можуть її обтяжувати.

Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей не виділяються своїми розумовими особливостями, не випереджають ровесників у загальному розвитку інтелекту і не виявляють яскравих успіхів із того чи іншого навчального предмета, але відрізняються особливими якостями окремих психологічних процесів (надзвичайна пам'ять щодо певних об'єктів, багатство уяви або здатність до спостереження).

Серед таких школярів зустрічаються учні з нелегким характером, незалежні, уперті, недостатньо контактні.

Обдаровані діти виявляються найяскравіше в таких сферах діяльності: інтелектуальній, академічних досягнень, творчості (креативності), комунікації та лідерстві, в різних видах діяльності та руховій сфері.

1. Інтелектуальна сфера.

Обдарована дитина відрізняється гарною пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язує задачі, зв'язано викладає свої думки, може мати здібності практично застосувати знання.

2. Сфера академічних досягнень — це успіхи в опануванні читання, математики, природознавства.

3. Творчість (креативність).

Дитина дуже допитлива, виявляє незалежність і оригінальність, висловлює оригінальні ідеї.

4. Спілкування.

Добре пристосовується до нових ситуацій, легко спілкується з дорослими та однолітками, виявляє лідерство в іграх та заняттях із дітьми, ініціативна, бере на себе відповідальність за свої дії.

5. Сфера художньої діяльності.

Дитина виявляє великий інтерес до візуальної інформації, захоплюється художніми заняттями, її роботи вирізняються оригінальністю. Виявляє інтерес до музики, легко відтворює мелодії, із задоволенням співає, намагається створювати музику.

6. Рухова сфера.

Дрібна і точна моторика, чітка зорова-моторна координація, широкий діапазон рухів, добре володіє тілом, високий рівень розвитку основних рухових навичок.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

1. Обдаровані діти мають гарну пам'ять, особистий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення.
2. В обдарованих дітях добре розвинута свідомість, теоретичний спосіб мислення.
3. Обдаровані діти, як правило, дуже активні та чимось зайняті. Вони прагнуть працювати більше за інших або займають себе самі, інколи справами, що безпосередньо не стосуються уроку.
4. Обдаровані діти висувають до себе високі вимоги, у них гостро розвинене почуття справедливості, вони боляче сприймають суспільну несправедливість.
5. Обдаровані діти наполегливі в досягненні результату у сфері, що їх цікавить, для них характерний творчий пошук.
6. Вони хочуть навчатися і досягають у цьому успіхів. Навчання дає їм задоволення.
7. Завдяки численним умінням (класифікувати, установлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати і прогнозувати, робити висновки) вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів.
8. Вони вміють критично оцінювати навколишню діяльність і прагнуть проникнути у суть речей і явищ, фантазувати.
9. Вони ставлять багато запитань і зацікавлені у позитивних відповідях на них.
10. Урок для них особливо цікавий тоді, коли використовується дослідницький метод.
11. Обдаровані діти із задоволенням виконують складні та довгострокові завдання.
12. Обдаровані діти виявляють стійкий інтерес до читання, мають значний за обсягом словниковий запас.
13. Завдяки частому звертанню до засобів масової інформації, вони, здебільшого, вміють швидко виділяти найбільш значущі відомості, намагаються самостійно знайти важливі джерела інформації.
14. Чимало з них ставлять перед собою завдання, виконання яких вимагає багато часу.
15. Обдарованим дітям притаманне почуття гумору, вони мають добре здоров'я, життєрадісні, хоча зрідка трапляються діти зі слабким здоров'ям.
16. У них перебільшене почуття страху, емоційна незбалансованість порівняно з їхніми однолітками.

ВИЗНАЧЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ

Розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту всіх навчальних предметів початкової школи, органічно доповнювати навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь, навичок учнів та їхніх творчих можливостей.

Здібності людини не дані безпосередньо в її самоспостереженнях чи переживаннях. Ми лише опосередковано дізнаємося про них, співвідносячи рівень опанування діяльності однією людиною з рівнем її опанування іншими людьми. При цьому необхідною умовою виявлення здібностей виявляється аналіз умов життя людини, її навчання і виховання, а також її життєвого досвіду в опануванні певної діяльності. У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває проблема співвідношення в здібностях уродженого і набутого, спадково закріпленого і сформованого в процесі індивідуального розвитку. У розв'язанні проблеми здібностей необхідно зважати на принцип єдності людини та умов її життя. Здібність чи нездібність дитини потрібно розглядати не як носії прихованих таємничих можливостей, що протистоять середовищу, а як похідне від єдності індивіда й умов його життя і діяльності, різного впливу умов життя на різних етапах розвитку дитини.

Коли йдеться про здібності людини, то маються на увазі її можливості в тій або іншій діяльності. Ці можливості сприяють як значним успіхам в опануванні діяльності, так і високим показникам праці.

За інших рівних умов (рівень підготовленості, знання, навички, уміння, витрачений час, розумові і фізичні зусилля) здібна людина отримує максимальні результати порівняно з менш здібними людьми.

Високі досягнення здібної людини є результатом відповідності комплексу її нервово-психічних властивостей до вимог діяльності.

Будь-яка діяльність складна і багатогранна. Вона висуває різні вимоги до психічних і фізичних сил людини. Якщо наявна система властивостей особистості відповідає цим вимогам, то людина здатна успішно і на високому рівні здійснювати діяльність. Якщо такої відповідності немає, то в індивіда виявляється нездатність до цього виду діяльності. Ось чому здібність не можна звести до однієї якої-небудь властивості (гарне почуття пропорції, музичний слух тощо). Вона завжди є синтезом властивостей людської особистості.

Таким чином, здібність можна визначити як синтез властивостей людської особистості, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує високі досягнення у ній.

Спостерігаючи за школярами, учитель небезпідставно вважає, що одні учні здібніші до навчання, інші — менш здібні. Іноді трапляється, що учень, здібний до математики, погано висловлює свої думки в усній і письмовій формі, виявляє здібності до мови, літератури, узагалі до гуманітарних наук, але йому важко даються математика, фізика, вивчення техніки.

Здібностями називаються такі психічні якості, завдяки яким людина порівняно легко здобуває знання, уміння і навички й успішно займається якою-небудь діяльністю. Здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, хоча виявляються і розвиваються на їх основі. Тому слід бути дуже обережними і тактовними у визначенні здібностей учнів, щоб не вважати слабке знання дитини відсутністю у неї здібностей. Подібні помилки іноді трапляються навіть стосовно майбутніх великих учених, які з певних причин погано навчалися в школі. З цієї самої причини неправомірними є висновки про здібності лише на підставі деяких властивостей, що свідчать не про низький рівень здібностей, а про недолік знань. На відміну від характеру і всіх інших властивостей особистості, здібність — це якість особистості, що існує тільки щодо тієї чи іншої, але обов'язково визначеної діяльності.

Стосовно навичок, умінь і знань здібності людини є певною можливістю. Подібно до того, як кинуте в ґрунт зерно є лише можливістю стосовно колосся, що може вирости з цього зерна, але лише за умови, що структура, склад і вологість ґрунту, погодні умови та ін. виявляться сприятливими, здібності людини є лише можливістю для набуття знань і вмінь. Будуть чи не будуть набуті ці знання й уміння, чи перетвориться можливість на дійсність — залежить від безлічі умов.

До таких умов належать, наприклад, такі фактори: чи будуть оточуючі (у родині, школі, трудовому колективі) зацікавлені в тому, щоб людина опанувала ці знання й уміння, як її навчатимуть, як буде організована трудова діяльність, у якій ці вміння і навички знадобляться та закріпляться, тощо.

Здібності — це можливість, а необхідний рівень майстерності в тій чи іншій справі — це дійсність. Музичні здібності, що виявилися в дитини, жодною мірою не є гарантією того, що дитина буде музикантом. Для того щоб це відбулося, необхідно спеціально навчатися, наполегливість, виявлена педагогом і дитиною, гарний стан здоров'я, наявність музичного інструмента, нот і багатьох інших умов, без яких здібності можуть зникнути, так і не розвинувшись. Психологія, заперечуючи тотожність здібностей та істотно

важливих компонентів діяльності — знань, навичок і умінь, — підкреслює їх єдність.

Здібності виявляються тільки в діяльності, і при тому тільки в такій діяльності, що не може здійснюватися без наявності цих здібностей. Не можна говорити про здібності людини до малювання, якщо її не намагалися навчати малювати, якщо вона не набула жодних навичок, необхідних для образотворчої діяльності. Тільки в процесі спеціального навчання малювання і живопису може з'ясуватися, чи є в учня такі здібності.

Це виявляється в тому, наскільки швидко і легко він засвоює прийоми роботи, колірні відносини, учиться помічати прекрасне в навколишньому світі.

Здібності виявляються не в знаннях, уміннях і навичках як таких, а в динаміці їх набуття, тобто в тому, наскільки за інших умов швидко, глибоко, легко і міцно здійснюється процес опанування знань та умінь, істотно важливих для певної діяльності. І саме тут виявляються ті розходження, що дають право говорити про здібності.

Отже, здібності — це індивідуально-психологічні особливості особистості, що є умовами успішного здійснення певної діяльності, і розходження, що виявляються у динаміці опанування необхідних для неї знань, умінь і навичок.

Якщо визначена сукупність якостей особистості відповідає вимогам діяльності, яку опановує людина протягом часу, педагогічно обґрунтовано відведеною на її освоєння, то це дає підставу твердити про наявність у людини здібностей до певної діяльності. Якщо інша людина за інших рівних умов не може впоратися з вимогами, що висуває їй діяльність, то це дає підставу припускати про відсутність у неї відповідних психологічних якостей, інакше кажучи, відсутність здібностей.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУ І КРЕАТИВНОСТІ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

У зв'язку з теоретичним розширенням поняття обдарованості та проблеми розпізнавання обдарованих дітей виникає необхідність удосконалення стратегії виявлення обдарованості. Для цього використовуються тести щодо інтелектуальних і творчих здібностей дітей.

Тести Е. Торенса на дослідження креативного мислення є найпоширенішими як за кордоном, так і в Україні.

«Креативність — це означає копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, пірнати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє» (Паль Торренс).

Показники креативності

Показник побіжності (швидкості, продуктивності) відображає здатність до висунення безлічі ідей, втілених у словесних формулюваннях або у вигляді малюнків, і вимірюється кількістю результатів, відповідних до вимог завдання.

Цей показник корисний перш за все тим, що він дозволяє зрозуміти інші показники. Імпульсні, банальні та навіть дурні відповіді дозволяють отримати високий бал за цією шкалою. Проте такі відповіді призводять до низьких показників гнучкості, оригінальності та розробленості. Низькі значення побіжності можуть бути пов'язані з детальною розробленістю відповідей у малюнкових завданнях, але можуть також спостерігатися у загальмованих, інертних або недостатньо вмотивованих випробовуваннях.

Показник гнучкості оцінює здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, використовувати різноманітні стратегії розв'язання проблем. Іноді корисно оцінити цей показник щодо побіжності, оскільки один і той же показник різноманітності може спостерігатися при неоднаковій загальній кількості висунутих ідей. Низькі показники гнучкості можуть свідчити про ригідність (в'язкість) мислення, низьку інформованість, обмеженість інтелектуального розвитку або низьку мотивацію. Високі значення припускають протилежні характеристики, але надзвичайно висока гнучкість може відображати розбіжність думок випробовуваного стосовно різних аспектів і нездатність дотримуватися єдиної лінії в мисленні.

Інтерпретація цього показника однакова у вербальних і невербальних тестах, проте його значення можуть не збігатися. Гнучкість у поглядах і діях з образами не пов'язана з легкістю зміни аспектів у словесній сфері.

Оригінальність характеризує здатність до висунення ідей, що відрізняються від очевидних, банальних або усталених. Учні, які отримують високі бали з оригінальності, зазвичай, характеризуються високою інтелектуальною активністю. Вони здатні робити великі розумові «стрибки» або «зрізати кути» під час пошуку рішень.

Під час аналізу доволі цікавими є співвіднесення показнику оригінальності з показниками побіжності та розробленості. При цьому можуть бути виявлені найрізноманітніші варіанти поєднань.

Слід ураховувати, що надзвичайно висока оригінальність відповідей може спостерігатися за деяких психічних або невротичних розладів. Тому ще раз слід підкреслити необхідність різностороннього обстеження.

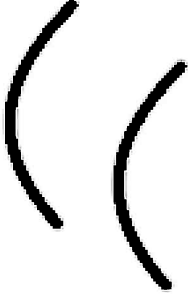

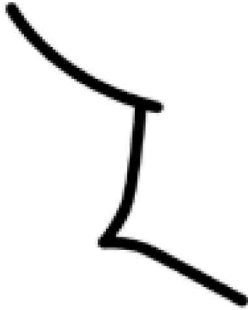

Показник розробленості, деталізації ідей використовується тільки для оцінювання фігурних тестів, але багато дослідників вважають його досить корисним. Високі значення цього показника характерні для учнів із високою успішністю, для тих, хто здатен займатися винахідницькою і конструктивною діяльністю.

Індивідуальні особливості учнів можуть бути оцінені під час порівняння даних вербальних і фігурних тестів. Діти з низькими балами за вербальною шкалою і високими — за фігурною часто зазнають труднощів під час виконання інтелектуальних тестів і в шкільному навчанні, хоча деякі вчителі інтуїтивно вважають їх обдарованими. Серед освіченіших і успішніших у школі дітей часто зустрічаються протилежні випадки: високих показників творчості у вербальній сфері та низьких — в наочно-образній.

Існує вербальна і фігуральна форма цих тестів. Фігуральна форма тестів меншою мірою залежить від національних, культурних і соціальних відмінностей і складається з кількох субтестів (по 10 хв на кожний).

1. «Намалюй малюнок» — тест, у якому досліджуваний має придумати оригінальний малюнок із використанням певного елемента. Цей елемент — контур, зроблений із кольорового паперу (у формі краплі чи боба) має бути істотною частиною придуманого малюнка. В інструкції підкреслюється необхідність придумати і такий малюнок, який ніхто більше не здатний придумати, і доповнити його таким чином, щоб він став повним і цікавим оповіданням. Художній рівень виконання малюнків у всіх завданнях не оцінюється.
2. «Незавершені фігури» — тест, сконструйований автором інших тестів.

Як відомо, незавершені фігури викликають прагнення завершити їх простим і легким способом. Для того щоб створити оригінальну відповідь, необхідно контролювати це прагнення і гальмувати його задоволення. Кожна завершена фігура (їх усього 10) оцінюється за оригінальністю і точністю розробки ідеї. Кількість виконаних завдань визначає показник швидкості, а міра різноманітності відповідей — гнучкість мислення.

3. «Фігури, які повторюються».

Матеріалом для тесту є 30 пар паралельних ліній чи кругів. Повторення одного і того елемента дозволяє перевірити здатність до створення багатьох різноманітних асоціацій. У завданні стимулюються всі характеристики дивергентного мислення.

Швидкість стимулюється інструкцією придумати більше предметів і картинок; гнучкість — зробити їх різноманітнішими (оцінюється за кількістю категорій у відповідях); оригінальність — придумати такі малюнки, які ніхто не зміг би придумати; точність — надати якомога більше ідей у кожній картинці (легалізація відповідей).

На основі моделі інтелекта, описаної Дж. Гілфордом, були створені Південнокаліфорнійські тести виявлення дивергентної продуктивності. Наводимо приклади завдань, що пропонують експериментатори, пояснюючи текст.

1. Легкість використання слів.

Напишіть слова, що мають зазначену літеру. Наприклад, «О»: *знову, осика, тополя...*

2. Легкість відтворення ідей.

Назвіть предмети, що належать до зазначеного класу. Наприклад: «рідини, що горять»: *бензин, газ, спирт...*

3. Легкість у використанні асоціацій.

Напишіть слова, схожі за значенням із запропонованим словом. Наприклад: «такий»: *важкий, суворий, поважний...*

4. Легкість виразу.

Напишіть речення з чотирьох слів, у якому кожне слово починається із зазначеної літери. Наприклад, «С... Н... Д... С...»: *Спасибі на доброму слові. Сніг на дворі січе.*

5. Варіанти використання.

Перерахуйте використання предметів, що відрізняються від звичайного використання. Наприклад: «газета, її читають»: *нею розпалюють вогонь, вона є пакувальним матеріалом...*

6. Інтерпретація, порівняння.

Напишіть декілька варіантів кінцівки речення, що починається з порівняння. Наприклад, «жіноча краса подібна до осені, вона...»: *зникає перш, ніж може бути оцінена належним чином...*

7. Тест на використання.

Перерахуйте всі можливі способи використання кожного предмета. Наприклад: «консервна банка»: *ваза для квітів, форма для вирізування печива...*

8. Заголовок до тексту.

Дайте назву короткій історії. Наприклад, «новий робітник відділу універмагу замовив до зими 10 дюжин рукавичок, але забув

зазначити, що вони мають бути парними. У результаті відділ отримав 120 рукавичок на ліву руку»: «*Чарівна однорукість*», «*Ліва серед лівих...*»

9. Завершення.

Перерахуйте різноманітні наслідки таких гіпотетичних ситуацій, наприклад: що було б, якби люди не мали потреби спати і не хотіли спати? *Більше працювали б, зникла б потреба у будильниках...*

10. Можливий рід занять.

Назвіть заняття, які могла б символізувати запропонована емблема. Наприклад, «яскрава електрична лампа»: *інженер-електрик, власник електрофабрики, блискучий студент...*

Базуючись на тестах Е. Торренса і Дж. Гілфорда, співробітник Науково-методичного центру творчої педагогіки в Санкт-Петербурзі О. Є. Тунік розробила серію тестів «Творче мислення». Тести проводяться індивідуально (протягом 40 хв).

Тест 1. Використання предметів

Інструкція. Газета використовується для читання. Чи можеш придумати інші спроби використання газети? Що з неї можна зробити?

Тривалість — 3 хв.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість — сума відповідей (за кожну — 1 бал).

Бали сумуються.

2. Оригінальність — кількість відповідей із незвичним використанням поняття. У запропонованому випадку оригінальною вважається відповідь, що зустрічається один раз на виборці 46 дітей. Одна оригінальна відповідь — 4 бали. Усі бали сумуються.

Тест 2. Завершення

Інструкція. Уяви, що буде, якщо звірі і птахи зможуть розмовляти людською мовою.

Тривалість — 3 хв.

Оцінювання. Результати виконання теста оцінюються в балах за показниками: один наслідок — 1 бал. Бали сумуються.

Оригінальною вважається відповідь, що зустрічається один раз на виборці 46 дітей. Одна оригінальна відповідь — 4 бали. Бали сумуються.

Тест 3. Вираз

Інструкція. Придумай речення з чотирьох слів, у якому кожне слово починається із зазначеної літери. Ось ці літери: В, Х, П, К.
Приклад речення: *Веселий хлопчик переглядає кінофільм.*

А тепер придумай свої речення.

Тривалість — 4 хв.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість:

- а) кількість речень (1 речення — 1 бал);
- б) кількість слів, що використовуються один раз.

Сумарний показник швидкості — кількість речень + кількість слів.

2. Оригінальність — точність:

- а) осмисленість речень, їх завершеність, правильність граматичної побудови речення — точність;
- б) новизна, неординарність думки в реченні — оригінальність. Одне оригінальне, правильне речення — 4 бали.

Бали сумуються.

Тест 4. Словесна асоціація

Інструкція. Наведи всі можливі визначення для слова *книга*.
Наприклад, *яскрава книга*. Якою ще буває книга?

Тривалість — 3 хв.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

- 1. Швидкість — кількість наведених визначень (1 визначення — 1 бал).

Бали сумуються.

- 2. Оригінальність — кількість оригінальних визначень (1 оригінальне визначення — 3 бали). Бали сумуються.

Тест 5. Складання зображення

Інструкція. Намалюй певні об'єкти, користуючись таким набором фігур: коло, прямокутник, трикутник, півколо. Кожну фігуру можна використовувати кілька разів, змінювати їх розміри, але не можна додавати інші фігури чи лінії. Перший малюнок — обличчя, другий — будинок, третій — клоун, четвертий — те, що ти хочеш.

Тривалість — 8 хв.

Досліджуваному демонструється набір із чотирьох фігур і зразок виконання завдання (малюнок лампи: вертикальний прямокутник, зверху — трикутник, на його вершині — півколо).

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Швидкість і гнучкість.

У цьому показнику враховується:

- а) кількість зображених елементів, 1 елемент — 1 бал;
- б) кількість використаних класів фігур із чотирьох заданих, 1 клас — 1 бал;
- в) кількість помилок, припущених у малюнку незаданої фігури чи лінії, 1 помилка — мінус 1 бал. Бали сумуються за кожним малюнком.

2. Оригінальність:

- а) кількість оригінальних малюнків за змістом, за темою, за незвичним використанням елементів, їх оригінальним розміщенням, 1 оригінальний малюнок — 3 бали.
 - б) кількість оригінальних елементів незвичної форми чи незвичного розміщення, 1 оригінальний елемент — 3 бали.
- Бали, отримані за кожним малюнком, сумуються.

Тест 6. Ескізи

Інструкція. Додайте будь-які деталі до основного зображення таким чином, щоб вийшли різноманітні цікаві малюнки. Домалюйте ці кола (усього шість кіл — шість малюнків).

Тривалість — 5 хв.

Діаметр кола — 2 см. Коло знаходиться в квадраті 6 × 6 см. Як зразок пропонується намальоване обличчя.

Оцінювання. Результати виконання тесту оцінюються в балах за показниками:

1. Гнучкість — кількість зображених класів (категорій малюнків, наприклад, зображення різних тварин також).

У цьому показнику враховується:

- а) кількість класів, 1 клас — 2 бали;
- б) кількість малюнків, де не використовується коло під час виконання малюнка, 1 малюнок — 1 бал.

Результат гнучкості — кількість класів — кількість малюнків без кола.

2. Оригінальність:

- а) кількість оригінальних малюнків, 1 малюнок — 5 балів;
- б) кількість оригінальних підходів до малювання, тобто незвичне за формою чи розташуванням деталей виконання зображення, оригінальний підхід — 3 бали.

Оригінальність: кількість оригінальних малюнків + кількість оригінальних підходів.

Підбиваючи підсумок обговорення питання про методи дослідження розумового розвитку обдарованих дітей, слід підкреслити, що крім стандартизованих тестів існують тести, орієнтовані на співвідносну групу. Це системи завдань, що можуть бути створені шкільним психологом із попереднім урахуванням міри їх складності для певної групи дітей. Міра складності визначається кількістю учнів, які отримали правильний результат під час виконання завдань.

ЯК БАТЬКАМ РОЗПІЗНАТИ ОБДАРОВАНІСТЬ ДИТИНИ

У всіх обдарованих дітей добре виражена пошукова потреба. Вони відчують яскраві, насичені емоції під час заняття певною діяльністю.

Окрім цього, їх відрізняє надзвичайна цілеспрямованість, здатність до тривалої концентрації уваги, уміння управляти своєю діяльністю (у певній галузі).

Обдарованість інтелектуальна і обдарованість творча безпосередньо не пов'язані між собою. Відомий дослідник в галузі творчих здібностей Е. Торренс зазначав, що якби ми виявляли обдарованих дітей за допомогою тестів, то ми б відсіяли 70 % найбільш творчих із них.

У якій сфері обдарована дитина проявить себе?

Про це можна дізнатися за спостереженнями або результатами спеціальних тестів. Але не варто нав'язувати дитині результатів своїх спостережень або тестів, доречніше створити умови для широкого прояву її можливостей.

Визначення здібностей

Якщо ваша дитина не виявляє якоїсь особливої обдарованості, це не є приводом називати її ні до чого не здатною. Найчастіше дорослі звертають увагу на схильності та здатності дитини до математики або до опанування іноземної мови, до літературної або образотворчої творчості.

Значно рідше відзначають схильність дитини до експериментування, її організаторські та лідерські здібності... Здебільшого творчість дітей у цих галузях зовсім не заохочується батьками і педагогами.

У більшості школярів індивідуальні переваги у навчальних предметах або позашкільних заняттях виявляються до моменту

закінчення початкової школи. Якщо цього не сталося, варто звернутися за консультацією до фахівця або спробувати самотужки визначити здібності та схильності дитини за допомогою спеціальної анкети.

Ви обов'язково виявите у неї сильніші сторони, що потрібно підтримувати і розвивати. Так можна підвищити її впевненість у собі, скоригувати самооцінку, подолати байдужість до навчальних предметів, організувати її дозвілля.

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ДИТИНИ

За допомогою цієї анкети, що містить дослідження різних спеціальних здібностей, ви можете з'ясувати, якими з них володіє ваша дитина. Нижче перераховано вісім галузей, у яких дитина може виявити свої таланти, і подано їх характеристики.

Як користуватися анкетною

1. Уважно прочитайте запитання.
2. Дайте оцінку кожній з якостей у балах (за 5-бальною системою):
 - 5 балів* — така якість сильно виражена у вашій дитини;
 - 4 бали* — виражена вище середнього;
 - 3 бали* — виражена середньо;
 - 2 бали* — слабо виражена;
 - 1 бал* — зовсім не виражена.
3. Підсумуйте бали за всіма якостями у межах кожної з галузей. Загальну кількість набраних балів у межах кожної галузі розділіть на кількість запитань у цій галузі.
4. Спробуйте скласти графічне зображення здібностей вашої дитини. Для цього на горизонтальній осі позначте вісім галузей здібностей, на вертикальній відзначте отриманий для кожної з них середній бал. Ви отримаєте ламану лінію — профіль здібностей вашої дитини.

Ця анкета — своєрідна опорна схема для спостережень за дитиною. Запропоновані характеристики здібностей допоможуть вам проаналізувати її поведінку, розумовий і фізичний розвиток. Звісно, анкета не вичерпує всіх особливостей поведінки дитини, тому, за необхідності, додайте власні характеристики її здібностей.

Здібності до заняття науковою діяльністю

1. Висловлює думки точно (в усній або письмовій формі).
2. Читає книги, науково-популярні видання, дещо випереджаючи своїх однолітків.
3. Здатна розуміти абстрактні поняття, установлювати взаємозв'язки, узагальнювати.

4. Володіє сенсомоторною координацією (відмінно фіксує те, що бачить, і чітко записує те, що чує).
5. Після уроків плюбляє читати науково-популярні журнали і книги.
6. Не сумує, якщо проект або нова ідея не підтримані вчителями, батьками або якщо її експеримент не вдався.
7. Намагається з'ясувати причини і сенс подій.
8. Проводить багато часу над створенням власних «проектів»: конструюванням, побудовою, збиранням.
9. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто замислюється над цим.
10. Пластична і відкрита до всього нового, не зациклюється на старому. Любить випробовувати нові способи розв'язання життєвих проблем, не використовує вже випробувані варіанти, не боїться нових спроб, завжди перевіряє нові ідеї та може від них відмовитися лише після експериментальної перевірки.

Разом: _____

Музичні здібності

1. Дуже швидко і легко відгукується на ритм і мелодії, завжди вслуховується в них.
2. Добре співає.
3. У гру на інструменті, в пісню або танець вкладає багато енергії та відчуттів.
4. Любить музичні записи. Прагне піти на концерт або туди, де можна послухати музику.
5. У співі або музиці передає відчуття, свій стан.
6. Вигадує оригінальні, власні мелодії.
7. Добре грає на якому-небудь інструменті.

Разом: _____

Технічні здібності

1. Добре виконує завдання з ручної праці.
2. Цікавиться механізмами і машинами.
3. Захоплюється конструюванням машин, приладів, авіамоделей, поїздів, радіоприймачів.
4. Може легко полагодити зіпсовані прилади, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів.
5. Знається на «прихмах» механізмів, любить загадкові поломки і запитання на «пошук».
6. Любить малювати креслення та ескізи механізмів.
7. Читає журнали і статті про створення нових машин і механізмів.

Разом: _____

Літературна обдарованість

1. Може легко побудувати розповідь, починаючи із зачину і завершуючи розв'язанням якого-небудь конфлікту.
2. Доповнює чимось новим і незвичайним, коли розповідає про знайоме і відоме всім.
3. Дотримується лише необхідних деталей у розповідях про події, усе неістотне відкидає, залишаючи найголовніше й найхарактерніше.
4. Розповідаючи про щось, уміє дотримуватися обраного сюжету, не втрачає основної думки.
5. Обирає в своїх розповідях такі слова, що добре передають емоційний стан героїв, їх почуття.
6. Уміє передавати деталі, що важливі для розуміння події, і в той же час притримується основної лінії подій, про які любить розповідати.
7. Любить писати розповіді та вірші.
8. Змальовує в розповідях своїх героїв живими, передає їх почуття, настрій, характер.

Разом: _____

Артистичні здібності

1. Легко перевтілюється в іншого персонажа, людину тощо.
2. Розуміє і добре змальовує конфлікт, коли має можливість розіграти певну драматичну ситуацію.
3. Передає почуття мімікою, жестами, рухами.
4. Прагне викликати емоційні реакції у інших людей, коли про щось із захопленням розповідає.
5. Легко передає почуття й емоційні переживання.
6. Змінює тональність і тембр голосу, якщо змальовує іншу людину.
7. Цікавиться акторською грою.

Разом: _____

Здібності до спорту

1. Енергійна і справляє враження дитини, яка потребує великого обсягу фізичних рухів, щоб почуватися щасливою.
2. Любить брати участь у спортивних іграх або змаганнях.
3. Постійно досягає успіху в якому-небудь виді спорту.
4. Бігає швидше за всіх у класі.
5. Краще за інших координувана в рухах, рухається легко і граціозно.
6. Любить ходити в походи, грати на відкритих спортивних майданчиках.

7. Уважає за краще проводити вільний час, граючи в хокей, баскетбол, теніс, футбол тощо.

Разом: _____

Інтелектуальні здібності

1. На заняттях все легко і швидко схоплює.
2. Має відчуття здорового глузду і використовує знання в практичних повсякденних ситуаціях.
3. Добре і зрозуміло міркує, не плутається в думках.
4. Відчуває зв'язок між однією подією та іншою, між причиною і наслідком.
5. Добре розуміє недомовлене, здогадується про те, що часто прямо не висловлюється дорослим, але мається на увазі.
6. Установлює причини вчинків інших людей, мотиви їхньої поведінки.
7. Швидко запам'ятовує почуте або прочитане без спеціального заучування, не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати.
8. Знає багато про проблеми і події, про які її однолітки і не здогадуються.
9. У дитини багатий словниковий запас, вона легко користується новими словами, точно висловлює свою думку.
10. Любить книги, що зазвичай читають не однолітки, а діти, старші на один–два роки.
11. Виконує складні завдання, що вимагають розумових зусиль.
12. Ставить багато запитань. Цікавиться багато чим і часто запитує про це дорослих.
13. Випереджає однолітків у навчанні на рік або два (тобто реально повинна б навчатися у старшому класі, ніж навчається зараз). Часто нудьгує на уроці через те, що навчальний матеріал вже добре знайомий їй із книг, журналів, розповідей дорослих.
14. Оригінально мислить і пропонує несподівані відповіді, рішення.
15. Дуже сприйнятлива, спостережлива, швидко реагує на нове і несподіване.

Разом: _____

Художні здібності

1. На її малюнках — різноманітність предметів, ситуацій, людей (відсутня одноманітність у сюжетах).
2. Серйозно ставиться до творів мистецтва. Стає вдумливою і дуже серйозною, коли бачить гарну картину, незвичайну скульптуру, красиво і художньо виконану річ.

3. Оригінальна у виборі сюжету, складає своєрідні композиції з кольорів, малюнків, каменів тощо.
4. Завжди готова використовувати який-небудь новий матеріал для виготовлення іграшки, картини, малюнка, композиції, у будівництві на ігровому майданчику, в роботі з ножицями, клеєм.
5. Коли має вільний час, то охоче малює, ліпить, створює речі, що мають художнє значення (прикраси для будинку, одяг тощо).
6. Малює і ліпить для того, щоб висловити свої почуття і настрої.
7. Цікавиться творами мистецтва, створеними іншими людьми. Може висловити власну оцінку, намагається відтворити те, що їй сподобалося, у своєму малюнку або в зробленій власноруч іграшці, скульптурі.
8. Любить працювати з пластиліном, глиною, що дають можливість змальовувати побачене в трьох вимірах.

Разом: _____

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Структурно-функціональні етапи розвитку творчої особистості

- *Пробудження* — накопичення сенсорного, емоційного, інтелектуального досвіду як першооснови для творчості; важливий момент — інформаційно багатий простір.
- *Наслідування, імітація* — засвоєння еталонів творчої діяльності, технологій, засобів; головне на цьому етапі — технологічний досвід дитини.
- *Перетворення* — застосування засвоєних еталонів та їх трансформування в нових особистісно-значущих умовах відповідно до індивідуальних особливостей, можливостей, потреб.
- *Альтернативний етап* — індивідуалізація, гармонізація творчої діяльності, становлення творчої індивідуальності, власного неповторного стилю.

У зв'язку з цим необхідно враховувати завдання щодо розвитку здібностей дитини, її творчої обдарованості, починаючи з сімейного виховання.

РОБОТА З БАТЬКАМИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Мета: забезпечити підготовку батьків, необхідну для стимулювання і розвитку потенційних творчих можливостей дитини.

Реалізація:

- підготовка консультативних матеріалів для батьків про обдарованих дітей та їх виховання;
- регулярне ознайомлення з психолого-педагогічними матеріалами щодо виявлення, підтримки і розвитку обдарованих дітей через засоби масової інформації, відвідування батьківського лекторію, консультації психолога та педагогів тощо.

Поради батькам, які турбуються про розумове здоров'я та щастя обдарованих дітей

Розвиток обдарованих дітей гальмується здебільшого через відсутність соціально-матеріальної бази, потрібної для вияву різнобічних талантів дітей, їхньої творчості, а також через формалізовану, механізовану та автоматизовану систему навчання, поневолення дитячої обдарованості бездуховною масовою культурою, відсутність психологічної допомоги дітям у подоланні комплексу неповноцінності.

У вихованні цієї категорії дітей особлива відповідальність лягає на сім'ю. Як ми уже зазначили, фахівці, які працюють із обдарованими дітьми, давно помітили, що найчастіше вони зростають в інтелегентних сім'ях. І справа тут зовсім не в особливих генах геніальності — їх природа розподілила між усіма дітьми порівну. Справа — у родинній атмосфері, у системі родинних цінностей.

Неправильний підхід до талановитих дітей у родинному колі, їх обожнювання призводять до негативних наслідків. А. Макаренко у «Книзі для батьків» наводить цікавий приклад виховання єдиного сина в сім'ї Кетових. Завдяки детально продуманій системі виховання Вітько швидко випередив однолітків у навчанні. У п'ять років він правильно говорив російською і німецькою мовами, в десять — почав ознайомлюватися з класичною літературою, у дванадцять — читав в оригіналі Шекспіра, «перескочив» через десятий клас, а в сімнадцять вступив на фізико-математичний факультет університету, уразивши професорів своєю обдарованістю та ерудицією. Проте він сформувався як егоїст, холодний цинік, байдужий до всього і до всіх. Головним для нього був він сам, його успіхи й задоволення, тому він бездушно відмовився принести з аптеки ліки хворому батькові.

Отже, щоб позбутися негативних наслідків, надамо кілька порад для батьків.

1. Будинок обдарованої дитини — це тил, у якому на неї чекає турбота, захист, підтримка, розуміння.
2. Підтримуйте здібності дитини до творчості. Не давайте негативної оцінки творчим спробам дитини.
3. Будьте терплячими до особливих, інколи безглузвих ідей, поважайте допитливість, запитання дитини. Намагайтесь відповісти на всі «дикі» запитання.
4. Пам'ятайте, що обдаровані діти все люблять робити самостійно.

5. Допмагайте дитині поважати себе та свої ідеї, а також ідеї та думки інших.
6. Допмагайте у задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, любов, повага до себе та оточуючих). Якщо все це відсутнє, то дитина не досягне самовизначення.
7. Поясніть, що на низку питань не можна дати відповіді чи дати однозначної відповіді.
8. Допоможіть дитині стати «розумним авантюристом», тобто інколи ризикувати, користуватися інтуїцією у процесі пізнання.
9. Підтримуйте необхідну для творчості атмосферу, допомагайте усунутись від негативного ставлення інших дітей, зменшити соціальне тертя.
10. Обдарована дитина повинна мати друзів, компаньйонів.
11. Доведіть до відома обдарованих дітей прийоми, що допоможуть їм виходити зі скрутного становища.

ОБДАРОВАНІ ДІТИ У ШКОЛІ

Звісно, розвиток дитини не може обмежуватися лише сім'єю. Рано чи пізно обдарована дитина піде до школи. До того ж, не будь-який вид обдарованості стосується школи і знаходить там умови для розвитку. Наприклад, так звана соціальна (лідерська) обдарованість із зрозумілих причин не завжди заохочується як педагогами, та і батьками. Вони просто не знають, як бути з такими дітьми.

Обдарованість, що рано виявилася в галузі мистецтв (музична, художня, акторська) або в спорті, школи теж, мабуть, не стосується. Часто така дитина почувається в школі не дуже комфортно: через постійну зайнятість вона менше спілкується з однокласниками, нерідко пропускає заняття у зв'язку з концертами або змаганнями. У таких дітей часто виникають емоційні проблеми через високу конкуренцію з іншими дітьми в своїй «спеціальності».

Для успіху в загальноосвітній школі важливі інші типи обдарованості.

Є діти з яскраво вираженою здатністю вчитися, засвоювати запропонований їм навчальний матеріал. Причому вони виявляють таку здатність незалежно від складності предмета і власних інтересів. Це так звана *академічна обдарованість*. У дітей із цим видом обдарованості шкільне життя значно легше, їх успіхи радують батьків, а згодом їм простіше отримати певну спеціальність і досягти

успіхів у роботі. Уважається, що чогось особливого такі діти зазвичай не досягають.

Інших школярів відрізняє особлива *інтелектуальна обдарованість*, уміння мислити, порівнювати, виділяти головне, робити самостійні висновки, прогнозувати тощо. Але, на жаль, успіхи таких дітей найчастіше залежать від їх ставлення, інтересу до предмета і до вчителя. Вони можуть вчитися нерівно (то «дванадцять», то «два»): дуже добре з одного предмета і так собі — з іншого.

Особливий вид обдарованості — *творча обдарованість*. Це не лише здатність до образотворчої, музичної або літературної діяльності. Творча обдарованість — це, перш за все, нестандартне сприйняття світу, оригінальність мислення, насичене емоційне життя.

Як живеться обдарованим дітям у школі?

Анітрохи не легше, ніж будь-якій іншій дитині. При цьому у дітей із конкретним видом обдарованості проблеми адаптації можуть різнитися. Мабуть, найлегше в школі адаптуються «академічно обдаровані». У них немає особливих проблем у спілкуванні з однолітками — вони завжди готові щось роз'яснити, допомогти, навіть «дати списати». Їхні позашкільні інтереси зазвичай не відрізняються від інтересів однокласників.

До «інтелектуалів» у школах ставляться поблажливо. Захоплюються їхніми здібностями в одній галузі (наприклад, фізиці або математиці) і прощають інколи цілковиту неуспішність у чомусь іншому (наприклад неграмотність). Нерідко вони мають блискучі успіхи на олімпіадах різного рівня. Ці діти часто настільки зайняті своїми інтелектуальними захопленнями, що не відчувають особливої потреби в увазі з боку однокласників.

Спортивні й музичні здібності у дітей виявляються досить рано. Якщо такі школярі досягають дуже високих результатів у своїй галузі, звичайну школу вони майже не відвідують через свою зайнятість. Однокласникам і вчителям залишається захоплюватися їхніми досягненнями здалеку. Такі діти нерідко відчувають емоційне неблагополуччя через високу конкуренцію в своєму «професійному» середовищі.

Деякі психологи вважають, що творчо обдаровані діти у звичайній школі не отримують належного розуміння з боку дорослих і однолітків, зазнають кепкувань і мало не цькувань. Отже, ми вбачаємо вихід у тому, щоб створювати особливі школи для обдарованих.

Не всі фахівці згодні з цією точкою зору. Якщо дитина талановита, то це не означає автоматично, що вона буде некомпетентною у спілкуванні з однолітками. Інколи такі діти є зарозумілими сто-

совно оточуючих. («Про що з ними говорити?») або до своїх вчителів («Чого вони мене можуть навчити?»). У цьому випадку обов'язково виникатимуть проблеми у спілкуванні. Але це швидше за все — недоліки сімейного виховання, а зовсім не ознака творчої обдарованості. Найчастіше діти з художніми, артистичними, поетичними здібностями користуються заслуженим авторитетом у своєму класі, популярністю в школі й усіялою підтримкою з боку педагогів.

Розвиток обдарованої дитини в початковій школі

Вступ до школи є критичним періодом для шестирічної дитини, адже для успішного розв'язання проблеми необхідна психолого-педагогічна підтримка дітей.

Мета: забезпечити психолого-педагогічну підготовку вчителів початкової школи до навчальної та виховної роботи з обдарованими дітьми.

Реалізація:

- протягом першого року навчання виявити рівень творчих можливостей, особистісні властивості, спеціальні інтереси та нахили дитини;
- розробити спеціальні навчальні матеріали для розвитку обдарованої дитини в початковій школі, що забезпечують закріплення й розвиток творчої обдарованості та спеціальних здібностей;
- визначити методи, що сприяють розвитку можливостей самовираження обдарованої дитини;
- сприяти прояву і реалізації широкого спектру захоплень дитини;
- спільно з батьками підтримувати обдаровану дитину в реалізації інтересів у школі та сім'ї;
- проводити різноманітні заняття для розвитку творчої обдарованості дитини.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Дослідження і практика свідчать, що розвиток творчої обдарованості може бути затриманий, а іноді і втрачений на будь-якому етапі розвитку дитини. Багато спеціалістів одностайні з приводу причин, що заважають оптимальній реалізації природних задатків дитини, що їх можна розподілити на три категорії:

- методика викладання та навчальні програми не відповідають запитам обдарованих дітей;
- у містах із низьким рівнем освіти розвиток дитини не стимулюється її оточенням, тому вона не може високо оцінити значення освіти;
- психологічні передумови, що заважають реалізації здібностей дитини, часто закладаються в сім'ї. Батькам необхідні знання і навички, що дозволяють забезпечити належний розвиток їхніх обдарованих дітей.

Розвиток обдарованості може бути ефективнішим при дотриманні певних умов. Більшість дослідників проблеми обдарованості свідчать про те, що ефективності роботи з обдарованими дітьми сприяють:

- своєчасна діагностика інтелектуальних особливостей і здібностей учня;
- гуманне співробітництво учителя та учня;
- взаємодія педагогів і батьків;
- створення для учня ситуацій упевненості в собі;
- забезпечення учневі права на пошук і помилку без зниження оцінки, надання можливості виправлення помилки і підвищення оцінки;
- використання такої системи управління пізнавальною діяльністю і заохочення її результатів, що перетворюють ситуативну впевненість на стійку;
- підтримка ініціативи дитини у всіх видах діяльності;

- гуманізація сфери спілкування з однолітками та дорослими;
- надання можливості реалізації фізичної активності;
- навчання прийомів самостійної роботи, способів самоконтролю, дослідницької діяльності, уміння отримувати знання самостійно;
- відсутність демонстрації виняткових досягнень, що спричиняють ревність і неприйняття однокласниками, але разом із цим і неприпустимість зменшення досягнень та унікальних здібностей.

Для якісної організації роботи з обдарованими дітьми використовують відповідні стратегії навчання:

1) стратегії навчання, що спираються на кількісні зміни:

- прискорення — передбачає збільшення темпу освоєння навчального матеріалу;
- інтенсифікація — передбачає зміну не темпу засвоєння, а збільшення обсягу навчального матеріалу, тобто підвищення інтенсивності навчання;

2) стратегії, що спираються на якісні зміни:

- диференціація навчання;
- індивідуалізація навчання.

Яку б стратегію навчання не використовували педагоги, необхідно пам'ятати про формування соціальної компетентності: здатність розбиратися в людях і встановлювати з ними ефективні ділові взаємини. Емпатія (здатність до співпереживання), активна, ділова доброта — одні з головних ознак соціальної компетентності.

Працюючи з обдарованими дітьми, необхідно використовувати активні й інтерактивні методи, методи активізації творчого пошуку, до яких належать: метод евристичної загадки, метод «мозкової атаки», метод синектики, метод гірлянд запитань, метод ліквідації безвихідних ситуацій тощо.

В обдарованої дитини існує багато проблем, які можна розв'язати, якщо оточення поважатиме дитину як особисту цінність, якщо дитина відчуватиме, що її не тільки доброзичливо сприймають, але й люблять та намагаються зрозуміти, підтримують у процесі пізнання, не обмежуючи при цьому її внутрішню свободу. Саме тоді слово «неможливо» можна замінити на — «чудово», «цікаво», «дивовижно», «захоплююче».

Таким чином, умовами успішної роботи з обдарованими дітьми є:

- осмислення значення розвитку обдарованих дітей кожним членом колективу і посилення у зв'язку з цим уваги до проблеми формування позитивної мотивації навчання;

- визнання того, що система роботи з обдарованими учнями — один із пріоритетних напрямів роботи школи;
- постійне вдосконалення науково-методичної роботи та освітнього процесу загальноосвітніх навчальних закладів;
- залучення до роботи з обдарованими учнями вчителів, які мають високі професійні та особистісні якості, а також «вузьких» спеціалістів (психологів, керівників предметних гуртків тощо).

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Найважливішою проблемою нашого суспільства є збереження і розвиток обдарованості. Перед учителями початкових класів постає основне завдання: сприяти розвитку кожної дитини. Тому важливо встановити рівень здібностей та їх різноманітність у наших дітей, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їхній розвиток.

В обдарованих дітей чітко виявляється потреба в дослідницькій і пошуковій активності — це одна з умов, що дозволяє учневі зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому жагу до знань, прагнення до відкриттів, активної розумової праці та самопізнання. У навчальному процесі розвиток обдарованої дитини слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, вміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним вільно обрати і відповідати за нього, максимально використовувати свої здібності.

Саме тому методи і форми роботи вчителя повинні сприяти розв'язанню поставлених завдань. Для цієї категорії дітей застосовуються такі *методи роботи*:

- дослідницький;
- частково-пошуковий;
- проблемний;
- проектний.

Форми роботи:

1. Класно-урочна (робота в парах, у малих групах), різнорівневі завдання, творчі завдання.
2. Консультації за проблемою, що виникла.
3. Наукові гуртки.
4. Дискусії.
5. Ігри.

Ефективними є і такі форми роботи, як:

- предметні олімпіади;
- інтелектуальні марафони;
- різні конкурси і вікторини;
- словесні ігри і забави;
- проекти з різної тематики;
- рольові ігри;
- індивідуальні творчі завдання тощо.

Ці методи і форми дають можливість обдарованим дітям обрати відповідні форми і види творчої діяльності.

ПОРАДИ ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРАЦІВНИКОВІ

Учителеві для роботи з обдарованими дітьми необхідно мати певні якості:

1. Учитель не повинен вихваляти кращого учня. Не потрібно вирізняти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми.
2. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина частіше від решти дітей ставатиме переможцем, що може викликати неприязнь до неї інших учнів.
3. Учитель не повинен робити з обдарованої дитини «вундеркінда». Недоречне акцентування на її винятковості спричиняє роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність — зловмисне прилюдне приниження унікальних здібностей — звісно, неприпустима.
4. Учителеві необхідно пам'ятати, що здебільшого обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей

1. Підхоплюйте думки учнів й оцінюйте їх одразу, наголошуючи на їх оригінальності, важливості тощо.
2. Підкреслюйте інтерес дітей до нового.
3. Заохочуйте оперування предметами, матеріалами, ідеями. Нехай дитина практично розв'язує дослідницькі завдання.

4. Навчайте дітей систематичної самооцінки кожної думки. Ніколи не відкидайте її.
5. Виробляйте у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.
6. Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул, одностороннього рішення там, де є багатоваріативні способи.
7. Культивуйте творчу атмосферу — учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас визнає, приймає їх, використовує.
8. Учть дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо занотовувати їх у блокноті.
9. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, тому це необхідно попередити. Найкращим засобом є пояснення обдарованій дитині, що це може статися, і розвивати у неї терпимість і впевненість.
10. Пропонуйте цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.
11. Розсіюйте страх у талановитих дітей.
12. Стимулюйте та підтримуйте ініціативу учнів, самостійність. Пропонуйте проекти, що можуть захоплювати.
13. Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.
14. Створюйте в школі періоди творчої активності, адже більшість геніальних рішень з'являється саме в такий момент.
15. Допмагайте опанувати технічні засоби для записів.
16. Розвивайте критичне сприйняття дійсності.
17. Учть доводити розпочате до логічного завершення.
18. Впливайте особистим прикладом.
19. Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності, створюйте ситуації самоаналізу, самооцінки, самопізнання.
20. Залучайте до роботи з розроблення та впровадження власних творчих задумів й ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.
21. Використовуйте творчу діяльність вихованців під час проведення різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.
22. Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте учнів до творчої пошукової роботи з використанням випереджальних завдань, створюйте розвивальні ситуації.
23. Активно залучайте до участі в районних, обласних, Усеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.
24. Відзначаєте досягнення вихованців, підтримуйте та стимулюйте активність, ініціативу, пошук.

Якості, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми

Учитель повинен:

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Мати широке коло інтересів.
5. Бути готовим до виконання різноманітних обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей.
6. Мати педагогічну і спеціальну освіту.
7. Володіти почуттям гумору.
8. Мати живий та активний характер.
9. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і до постійного самовдосконалення.
10. Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
11. Бути цілеспрямованим і наполегливим.
12. Володіти емоційною стабільністю.
13. Уміти переконувати.
14. Мати схильність до самоаналізу.

ЯК І КОМУ НАВЧАТИ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Коли дитина вступає до школи, важливим завданням є не лише визначення рівня її готовності до шкільного навчання, але також рівень її творчих можливостей, індивідуальні особливості, спеціальні інтереси і здібності. Дуже важливою складовою вважається психологічна підготовка вчителів початкової школи до організації навчальної та виховної роботи з обдарованими і талановитими дітьми, особливо якщо вона відбувається в умовах не диференційованого класу.

Слід розробити спеціальні навчальні матеріали для розвитку обдарованої дитини в початковій школі, що забезпечують подальший розвиток пізнавальних, творчих і спеціальних здібностей. Важливо визначити методи і умови, що сприяють самовираженню обдарованої дитини, прояву і реалізації широкого спектру її захоплень. Спільно з батьками вчитель повинен підтримувати обдаровану дитину в реалізації її таланту, інтересів у школі та сім'ї. Уроки

творчого розвитку бажано проводити для всіх дітей, але обдарованим дітям вони просто необхідні, оскільки творча діяльність є їх природною і насущною потребою.

Слід особливо підкреслити, що в процесі навчання обдарованих дітей до педагогів і психологів висуваються особливі вимоги.

Серед якостей, необхідних учителеві обдарованих дітей, визначають такі: чуйність, доброзичливість, високий рівень інтелектуального розвитку, оптимістичне ставлення до дійсності, відчуття гумору, позитивну Я-концепцію, особиста зрілість учителя, емоційна стабільність. Звісно, це не означає, що з рештою дітей не повинні працювати такі вчителі.

Найсприятливіший стиль роботи вчителя з обдарованими дітьми — спільна з учнями творчість. Учитель повинен не тільки передати їм певну сукупність знань, скільки допомогти учням зробити, самостійні висновки і відкриття. Створюючи проблемну ситуацію, уміло керуючи нею, учитель своїми питаннями підводить учня до отримання ним нового знання. Цей підхід не передбачає встановлення однозначних оцінок: «правильно» і «неправильно», еталонів ідеальних відповідей. Учні можуть обговорювати одне з одним різні варіанти відповідей, оцінювати їх. Відсутність еталонів оцінювання створює деякі труднощі для самого вчителя, в першу чергу, — в оцінюванні знань.

Завдання вчителя: навчити дитину творчості, самостійності й виховувати в неї наполегливість, творчу сміливість у постановці нових проблем і пошуку їх розв'язань. Обдарований учень здатний сам собі допомогти, якщо вчитель підтримує його творчість.

Не можна забувати слова видатного психолога С. Л. Рубінштейна: «Загальна обдарованість є не тільки передумовою, але і результатом різностороннього розвитку особистості». Завдання педагогів і психологів у роботі з обдарованими дітьми — не пасивний нагляд за їх зростанням, а створення умов для формування внутрішньої мотивації діяльності та системи цінностей, що створюють основу становлення духовної особистості.

Підсумовуючи сказане, слід ще раз підкреслити, що турбота про розвиток обдарованих дітей сьогодні — це турбота про розвиток науки, культури, соціальний розвиток суспільства в майбутньому. Увага до розвитку обдарованої дитини має широке соціальне значення.

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

ФОРМУВАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДОСВІДУ ПОШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасне інформаційне суспільство рухається шляхом розвитку творчого мислення людини. Творча людина може успішно адаптуватися в соціумі, протистояти негативним обставинам, знаходити позитивні виходи зі складних ситуацій, вона здатна до самореалізації своїх можливостей, саморозвитку. Але суспільна потреба у вихованні людини, яка творчо мислить, не знаходить повного відображення в шкільній практиці. Тому виховання творчої особистості, людини з творчим мисленням має особливу актуальність і є одним із головних завдань системи освіти.

Навчання, що традиційно склалося, базується на розвитку репродуктивного мислення і спрямоване переважно на зміст і обсяг отримуваних знань, а не на формування засобів і способів розумової діяльності. Учитель сьогодні здебільшого зацікавлений у збагаченні знань із предмета, учні зорієнтовані на отримання знань «у готовому вигляді». Забезпечення індивідуальної пізнавально-дослідницької діяльності учнів дозволяє активно засвоювати не тільки предметну галузь знань, але й розвивати творчий потенціал.

Навчальна пошукова і дослідницька діяльність — це спеціально організована, пізнавальна творча діяльність учнів, за своєю структурою відповідна до науковій діяльності, така, що характеризується цілеспрямованістю, активністю, наочністю, мотивованістю і свідомістю, результатом якої є формування пізнавальних мотивів, дослідницьких умінь, суб'єктивно нових для учнів знань або способів діяльності.

Дитячій пошуковій і дослідницькій діяльності у навчально-виховному процесі відводиться значна роль у сучасних шкільних програмах. Така діяльність, що ставить учня в позицію «дослідника», посідає провідне місце в системах розвивального навчання. Для розвитку умінь дослідницької діяльності, як і будь-яких інших умінь, необхідно знайти і забезпечити такі умови, що відповідають поставленій меті.

Умови формування дослідницьких умінь молодших школярів

1. Цілеспрямованість і систематичність.

Робота з розвитку дослідницьких умінь повинна відбуватися в класі постійно як в урочний, так і в позаурочний час. Учителю повинен використовувати матеріал уроків читання, української мови, природознавства з метою формування умінь дослідницької діяльності, постійно використовувати дослідницький метод у викладанні тем.

2. Мотивованість.

Необхідно допомагати учням вбачати сенс їх творчої дослідницької діяльності, бачити в цьому можливість реалізації власних талантів і можливостей, спосіб саморозвитку і самовдосконалення.

3. Творче середовище.

Учитель повинен сприяти створенню творчої, робочої атмосфери, підтримувати інтерес до дослідницької роботи.

4. Психологічний комфорт.

Природно, що з дітьми в молодших класах, навіть ставлячи перед ними найскладніші питання, необхідно говорити просто і зрозуміло, але не примітивно просто. Зрозуміла і проста форма викладання повинна передавати глибокий зміст. Успіх уроку значною мірою залежить від уміння вчителя вести діалог, слухати і чути учнів, миттєво знаходити правильне розв'язання в різних ситуаціях, обирати точні слова для коментування відповідей учнів, узагальнень і висновків; недопустимими є категоричність, авторитарність, нетерпимість до інших думок.

Тому одним із завдань учителя є заохочення творчих проявів учнів, прагнення до творчого пошуку. Важливо, щоб вони не боялися припуститися помилок, утримуватися від негативних оцінок.

Завдання вчителя: не пригнічувати бажання, пориви, творчі ідеї учнів, а підтримувати і спрямовувати їх. Думки: «Ти зробив неправильно», «Ти робиш не те (не так)» блокують бажання працювати, рухатися далі. Кожному учневі необхідно надати можливість відчувати свої сили, повірити в себе.

5. Особистість педагога.

Для розвитку творчих здібностей, до яких належать і дослідницькі, потребується вчитель, який творчо працює, прагне до створення творчої, робочої атмосфери, володіє певними знаннями і підготовкою для ведення занять із дослідницької діяльності.

6. Урахування вікових особливостей.

Оскільки йдеться про учнів молодшого шкільного віку, питання про врахування їхніх психологічних особливостей є дуже важливим. Навчання дослідницьких умінь повинне здійснюватися на доступному для дитячого сприйняття рівні, а саме дослідження — бути посильним, цікавим і корисним.

Наведемо приклади такої роботи.

На уроці математики під час вивчення теми «Письмове додавання трицифрових чисел без переходу через розряд» можна провести таке дослідження.

— Діти, чи важко вам було додавати трицифрові числа у стовпчик? (Ні)

— Чому? (Немає переходу через розряд.) Давайте дослідимо, за яких умов у прикладі не буде переходу через розряд.

Учитель читає зміст задачі, учні обирають дію і самостійно записують розв'язання у стовпчик. Один учень зачитує відповідь. (На закритій частині дошки хтось із учнів виконує обчислення з метою полегшення перевірки.)

Дослідження. Учитель виставляє на магнітній дошці трицифрове число $\begin{array}{|c|c|c|} \hline 5 & 4 & 3 \\ \hline \end{array}$, складене з розрізних цифр, і пропонує учням виставити під ним другий доданок таким чином, щоб не було переходу через розряд. Декілька учнів пропонують свої варіанти й обчислюють суми. Решта учнів записують ці приклади у зошити. Учитель пропонує учням з'ясувати умову, за якої не може бути переходу через розряд. Розглядаючи цифру одиниць першого доданка (3), учні добирають усі можливі варіанти цифри другого доданка (1, 2, 3, 4, 5, 6). І доходять висновку, що максимальна цифра суми на місці одиниць може дорівнювати 9. Отже, цифра одиниць другого доданка повинна доповнювати цифру одиниць першого доданка до 9 або меншого числа. Аналогічні міркування проводяться і під час добирання цифр десятків і сотень другого доданка.

Учитель пропонує визначити найбільший другий доданок, при якому не буде переходу через розряд. Учні говорять, що найбільшою сумою мусить бути число 999. Хтось із дітей виходить до дошки і добирає картки з цифрами другого доданка таким чином, щоб

кожна з них доповнювала до 9 відповідну цифру першого доданка.

$$\begin{array}{r} + \boxed{5} \boxed{4} \boxed{3} \\ \boxed{4} \boxed{5} \boxed{6} \\ \hline \boxed{9} \boxed{9} \boxed{9} \end{array}$$

Далі вчитель пропонує викласти другий доданок таким чином, щоб сума дорівнювала 555.

На уроці математики під час вивчення теми «Множення на 6» можна провести дослід: як швидко завчити таблицю множення на 6.

Учитель створює проблемну ситуацію в класі, під час якої діти усвідомлюють межі своїх знань. Пропонується розв'язати такі приклади.

$363 \cdot 3$	$254 \cdot 2$	$854 \cdot 6$
---------------	---------------	---------------

Швидко розв'язавши перші два, учні поруч із третім ставлять знак питання і зауважують: «А ми не знаємо таблиці множення на 6, через це не можемо розв'язати».

Учитель. Що ми повинні зробити, щоб виконати це завдання?

Діти. Потрібно скласти таблицю множення на 6.

Учні записують таблицю множення на 6 у такому вигляді.

Таблиця 1	Таблиця 2	Таблиця 3	Таблиця 4
$6 \cdot 2 =$	$6 \cdot 2 =$	$6 \cdot 2 = 12$	$6 \cdot 2 = 12$
$6 \cdot 3 =$	$6 \cdot 3 =$	$6 \cdot 3 = 18$	$6 \cdot 3 = 18$
$6 \cdot 4 =$	$6 \cdot 4 =$	$6 \cdot 4 =$	$6 \cdot 4 = 24$
$6 \cdot 5 =$	$6 \cdot 5 =$	$6 \cdot 5 = 30$	$6 \cdot 5 = 30$
$6 \cdot 6 =$	$6 \cdot 6 =$	$6 \cdot 6 =$	$6 \cdot 6 = 36$
$6 \cdot 7 =$	$6 \cdot 7 =$	$6 \cdot 7 =$	$6 \cdot 7 = 42$
$6 \cdot 8 =$	$6 \cdot 8 =$	$6 \cdot 8 =$	$6 \cdot 8 = 48$
$6 \cdot 9 =$	$6 \cdot 9 =$	$6 \cdot 9 = 54$	$6 \cdot 9 = 54$

Перший крок, запропонований учнями, — визначення кількості цифр у добутку (*таблиця 2*). Склавши таблицю, діти зазначають, що деякі результати вони вже знають, тому можуть відразу їх записати (*таблиця 3*).

Учитель. Можете ви самостійно заповнити таблицю далі?

Учні. Так. (*Робота в групах*)

Учитель. Діти, чи всі заповнили таблицю?

Учні. Так. Ми побачили закономірності цієї таблиці.

Звіт першої групи. Один учень на дошці фіксує результати виконаної роботи і пояснює, як вони знаходили добуток. (Ми помітили, що кожний наступний добуток збільшується на 6 (таблиця 4).)

У ч и т е л ь. Діти, чи в усіх такі самі результати?

У ч н і. Так. Але ми знайшли й інші закономірності таблиці.

1. Добуток у таблиці — всі парні числа.

2. Кожний попередній добуток зменшується на 6 (таблиця 5).

Таблиця 5

$6 \cdot 2 = 12$	←	- 6
$6 \cdot 3 = 18$	←	
$6 \cdot 4 = 24$	—	- 6

3. Ми побачили, що 6 дуже легко помножити на парне число. У розряді одиниць стоятиме та цифра, на яку ми помножили число 6. А розряд десятків також легко заповнювати. Парні числа — це ті, що діляться на 2. Якщо поділити те число, яке ми множили на 6, то вийде та цифра, що стоятиме у розряді десятків (таблиця 6).

Таблиця 6

$6 \cdot 2 = 12$	$6 \cdot 4 = 24$	$6 \cdot 6 = 36$	$6 \cdot 8 = 48$
$2 : 2 = 1$	$4 : 2 = 2$	$6 : 2 = 3$	$8 : 2 = 4$

4. Ми зауважили, що деякі вислови римуються:

шість на чотири — двадцять чотири;

шість на шість — тридцять шість;

шість на вісім — сорок вісім.

5. Ми спостерігаємо таку закономірність: якщо сума цифр у добутку дорівнює 3, 6, 9, то вони чергуються через два результати (таблиця 7).

Таблиця 7

$6 \cdot 2 = 12$	$1 + 2 = 3$	$1 + 2 = 3$
$6 \cdot 3 = 18$	$1 + 8 = 9$	
$6 \cdot 4 = 24$	$2 + 4 = 6$	
$6 \cdot 5 = 30$	$3 + 0 = 3$	
$6 \cdot 6 = 36$	$3 + 6 = 9$	
$6 \cdot 7 = 42$	$4 + 2 = 6$	
$6 \cdot 8 = 48$	$4 + 8 = 12$	
$6 \cdot 9 = 54$	$5 + 4 = 9$	

6. Коли ми заповнювали таблицю, то 6 уявляли як добуток двох чисел 2 і 3. Таблицю на 2 ми знаємо, щоб скласти таблицю на 6, необхідно таблицю на 2 помножити на 3 або, навпаки, таблицю на 3 помножити на 2 (*таблиця 8*).

Таблиця 8

$2 \cdot 2 = 4$	$\cdot 3 = 12$	$2 \cdot 6 = 12$	$\cdot 3 = 36$
$2 \cdot 3 = 6$	$\cdot 3 = 18$	$2 \cdot 7 = 14$	$\cdot 3 = 42$
$2 \cdot 4 = 8$	$\cdot 3 = 24$	$2 \cdot 8 = 16$	$\cdot 3 = 48$
$2 \cdot 5 = 10$	$\cdot 3 = 30$	$2 \cdot 9 = 18$	$\cdot 3 = 54$

До форм організації пошукової діяльності молодших учнів належить і система пізнавальних завдань за прийомами розумової діяльності, в основі яких — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, аналогія, установлення причиново-наслідкових зв'язків, класифікація.

Це дає змогу виділити такі типи пізнавальних завдань:

- 1) завдання для виділення ознак істотних та неістотних об'єктами диференціювання;
- 2) завдання на порівняння об'єктів у формі зіставлення та протиставлення;
- 3) завдання на класифікацію тіл і явищ природи;
- 4) завдання, що передбачають використання аналогії як засобу перенесення способу дії;
- 5) завдання на узагальнення і формулювання висновків;
- 6) завдання на встановлення причиново-наслідкових зв'язків;
- 7) завдання на доведення істинності судження.

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ З ПРИРОДОЗНАВСТВА ДЛЯ УЧНІВ 3 КЛАСУ

Тема. Рослини — частина живої природи

1. Відгадай загадку.

Дихають, ростуть, а ходити не можуть. (Рослини)

Які ще істотні ознаки властиві рослинам?

2. Доповни речення.

Для рослин характерно: у кущів є _____, у дерев є _____, у трав'янистих рослин є _____.

3. Запиши назви рослин до таблиці.

Малина, каштан, пролісок, шипшина, береза, конвалія, жито, дуб, ліщина.

Дерева	Кущі	Трав'янисті рослини

4. Підкресли назви хвойних (або листяних) дерев.

Ялина, липа, дуб, сосна, каштан, осика, тополя, яблуня, модрина, верба, ялиця, вишня, смерека, граб.

5. Закресли неправильні твердження.

- Корінь вбирає ґрунту воду.
- У плоді утворюються поживні речовини.
- Насіння захищає плід від пошкоджень.
- Стебло проводить воду від кореня до всіх органів.
- З листя утворюється плід.

6. З'єднай назви рослин і органи, якими вони розмножуються.

Мак	бульбами
смородина	листочками
картопля	цибулинами
полуниця	частинами стебла
малина	кореневими паростками
підсніжник	вусами
кімнатна фіалка	насінням

7. Розгадай кросворд «Рослини».

1) Білі горошини на зеленій стеблині.

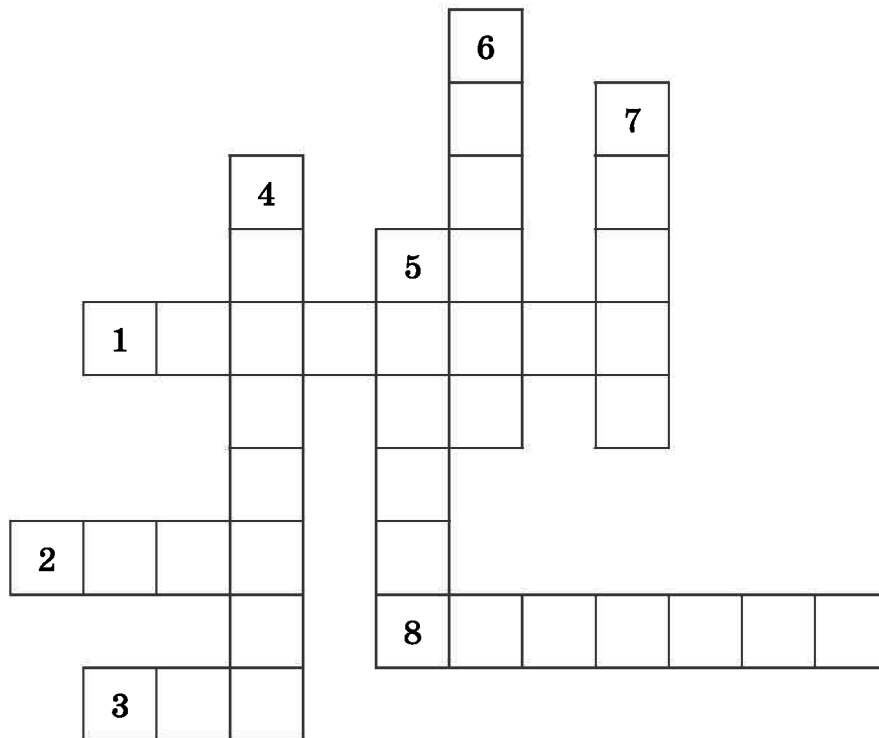
2) Гілки рогаті, плоди крилаті.

3) Повна діжка жита, п'ятачком накрита.

4) Висить шапличок, а в тім шапличку — сімсот козаків.

5) Що то за голова, що лиш зуби й борода?

- 6) Має шкір сім, витискає сльози всім.
 7) Колихається, головою величається, а торкнешся — кусається.
 8) Сидить баба серед літа у сто сорочок одіта.

Відповіді: 1) Конвалія. 2) Клен. 3) Мак. 4) Соняшник. 5) Часник.
 6) Цибуля. 7) Будяк. 8) Капуста.

Поділи рослини, що згадуються у кросворді, на дві групи. Дай назву кожній групі.

8. Доведи, що рослини не можуть існувати без неживої природи.
9. Доведи, що рослини — частина живої природи.
10. Чому людина не може жити без рослин?
11. Чому потрібно охороняти рослини?

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Дидактичні ігри на уроках української мови спонукають до творчої праці та пробуджують активність учнів, розвивають орфографічну пильність дітей, привчають працювати зі словниками різних типів, розвивають увагу, логічне мислення школярів, збагачують їх словниковий запас.

ТАКА ЦІКАВА ЛІТЕРА

Школярі пригадують і записують якомога більше слів, до складу яких входять дві однакові літери.

Зразок. Загадка, парасолька, Україна, українська. Годинник, корисний. Лелека, посередині тощо.

ЛІТЕРА ДО ЛІТЕРИ

Гру проводять, використовуючи картки літер розрізної абетки. Грають парами. За допомогою лічилки обирають учня, який починатиме гру: покладе на парту на свій розсуд картку з написаною на ній літерою. Другий учень додає ще одну картку таким чином, щоб вийшло слово. Настає черга першого учня. Він може прикладати свою картку ліворуч або праворуч, або взагалі вставляти картку між картками, що вже лежать на парті. Таким чином, гравці по черзі додають одну картку, намагаючись скласти словникове слово. Виграє школяр, який першим побудує слово. Якщо гра проводиться декілька разів, бали, що нараховуються за кількістю карток у побудованому словниковому слові, записуються на окремому аркуші. У такому разі виграє учень, який набере найбільшу кількість балів.

СЛОВОГРАЙ

Учитель готує декілька наборів карток, що складає у конверти. На картках написані словникові слова. Деякі слова навмисно написано неправильно. Діти працюють у малих групах. Серед запропонованих учителем карток школярі обирають тільки ті, на яких словникові слова записані правильно. Один із членів групи називає слова, що вибрано, та пояснює контрольні моменти в них.

Гру «Словограй» доцільно проводити фронтально. У такому разі на уроках трудового навчання виготовляють сигнальні картки — по дві на кожного учня: одну — чорного кольору, другу — червоного. Педагог використовує ті самі картки. Тільки тепер він їх демонструє. *Завдання:* помітити наявні орфографічні помилки й піднести

відповідну сигнальну картку. Якщо слово записане правильно — чорного кольору, з помилкою — червоного. Учень, який підніс сигнальну картку першим, має право першим відповідати. Для самостійної роботи пропонуємо такі варіанти гри:

1. Словникові слова записані на дошці. Школяреві потрібно переписати їх у зошит правильно (без помилок) та підкреслити олівцем контрольні моменти.
2. Словникові слова надруковані на контрольному листі. Дитина повинна виправити наявні орфографічні помилки.

Матеріал для гри

1. Користний, Україна, гудзик, оливець, цукар. (*Корисний, Україна, гудзик, оливець, цукор*)
2. Українська, цокерка, якор, в літку, бобуся. (*Українська, цукерка, якір, влітку, бабуся*)
3. Порасолька, попір, годинник, лилека, бжола. (*Парасолька, папір, годинник, лелека, бджола*)

ХТО БІЛЬШЕ?

Добираються відповідні для вивченої групи слів малюнки з журналів, альбомів для розвитку зв'язного мовлення. Дітей об'єднано у групи по 4–5 учнів у кожній. Школярі змагаються: яка група пригадає більше словникових слів, що «заховалися» на малюнку. Дітям варто дозволяти використовувати слова зі списку-мінімуму для першокласників. Наприклад, тема «Школа» містить такі слова: *виразно, лінійка, оливець, папір, посередині, українська, диктант, завдання* тощо.

ІГРИ ДІДА-БУКВОЇДА

Готуються набори карток у конвертах. Учні класу об'єднуються у групи по четверо осіб у кожній. Діти намагаються відгадати слова за приголосними або за голосними, перевіряють правильність їхнього написання за орфографічним словником і записують слова у зошити.

ВИЛУЧИ ЗАЙВУ ЛІТЕРУ

Працюючи в парах, учні самостійно можуть підготувати й провести цю гру. Один школяр пригадує словникові слова і записує їх у стовпчик, використовуючи зайві літери. Другий — закреслює олівцем літери, які він вважає зайвими, та перевіряє правильність записаних слів за орфографічним словником.

Варіанти слів: вурлиця — вулиця, зайєць — заєць, килдим — килим, меторо — метро, дознака — ознака, ясень — ясен.

СКЛАДОВИЙ АУКЦІОН

Гра має на меті повторити правопис словникових слів, які діти вивчили у 1 та 2 класах. Пропонується назвати слова, що починаються, наприклад, складом «за» — *за-гадка, за-вдання, за-єць*. Виграє той, хто називає останнє слово.

ЧАРІВНИК

Педагог говорить: «Зараз ви всі — чарівники. Вам потрібно “оживити” предмети — утворити від іменника, що відповідає на питання *що?*, спільнокореневе слово — іменник, що відповідає на питання *хто?*»

Наприклад: банк — банкір, бібліотека — бібліотекар, Київ — киянин, комбайн — комбайнер, космос — космонавт, навчання — учитель.

ХТО (ЩО) ЗАХОВАЛОСЯ?

Учитель вивішує на магнітну дошку малюнки предметів зворотною стороною до дітей. На зворотній стороні записано кілька ознак предмета, який «заховався». Педагог читає ці ознаки. Учні намагаються назвати предмет. Якщо вчитель відкриває малюнок, то діти із завданням впоралися. Школярі складають речення зі словом, що позначає названий предмет, у зошитах. Один з учнів коментує правопис словникового слова.

НАМАЛЮЙ МЕНЕ

Діти за ознаками відгадують задуманий предмет, правильно вимовляють його назву, вигадують наголос і орфограму словникового слова. Після виконання цих граматичних завдань учні малюють цей предмет.

**Матеріал для ігор: «Хто (що) заховалося?»
і «Намалюй мене»**

1. Стрімкий, залізний, точний... (*годинник*).
2. Працьовитий, рідний, старенький... (*дідусь*).
3. Новий, цікавий, словниковий... (*диктант*).
4. Хижий, маленький, сірий, безхвостий, колючий... (*їжак*).
5. Легкий, дерев'яний, кольоровий... (*олівець*).
6. Перший, вихований, мудрий... (*учитель*).
7. Коричнева, солодка, шоколадна... (*цукерка*).
8. Чорні, однакові, шкіряні... (*черевики*).

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДОПИТЛИВИХ

Завдання для допитливих розвивають спостережливість, увагу, логічне мислення, учать не бути байдужими до неповторного і цікавого світу природи, збагачують знання про навколишній світ.

1. Юннат посадив 2 ділянки картоплі. На I ділянці він поклав картоплю паростками догори, на II — донизу. На якій ділянці картопля проросте швидше? *(На I ділянці)*
2. Розглянь плоди різних рослин *(малина, полуниця, горобина, шипшина, жолудь)*. Як вони пристосувалися до розповсюдження? Поясни, чому. *(Малина, полуниця, горобина, шипшина мають велику кількість насіння. У жолудя запас корисних речовин для розвитку майбутньої рослини)*
3. Розглянь коріння ранньоквітучих рослин. Що у них спільного? Яку роль виконують ці потовщення? Чому? *(Ці рослини мають коріння у вигляді цибулин, клубнів, що містять запас корисних речовин для їх розвитку.)*
4. Чому березовий сік збирають навесні, в не влітку або восени? Як це шкодить деревам? *(Навесні дерево прокидається, тому зціджування соку не шкодить розвитку бруньок.)*
5. Коли у дерев *(клена, берези, тополі, горіха, акації, верби)* починає жовтіти листя? *(У верби, тополі, берези — у вересні, а у горіха, клена, акації — у жовтні.)*
6. У яких деревах листя опадає першим, у яких — останнім? *(У липи — першим, а у дуба — останнім.)*
7. Висадіть жолудь у звичайний горщик для квітів. Простежте за його розвитком. Коли з'явиться паросток? Коли з'явиться перший листок? Коли з'являться листочки, схожі на дубові? Яким заввишки стане деревце навесні?
8. Яку рослину, що росте на болотах, використовують замість йоду і вати? *(Торф'яний мох. Він добре вбирає кров і гній, має дезінфекційні властивості.)*
9. Яку траву люблять коти? Які хвороби нею лікують? *(Валеріану. Валеріанові краплі вживають як заспокійливий засіб і засіб від безсоння.)*
10. Коли найкраще збирати лікарські рослини? *(Тоді, коли в рослині накопичується найбільше поживних речовин: квіти — коли зацвітають, листя — перед цвітінням або на його початку, коріння — навесні та восени, кору — навесні, на початку сококоруху. Збирають рослини в суху сонячну погоду, коли висохне роса.)*
11. Як правильно сушити лікарські рослини? *(Сушать рослини під навісом, на горищі, але не під прямим сонячним промінням. 3–4 рази протягом дня рослини перевертають, сухі рослини забирають.)*

12. Для чого лісники огороджують жердинами мурашники? (*Щоб узимку тварини випадково не зруйнували присипаний снігом мурашник.*)
13. Хто швидше махає крилами: джміль чи комар? Як це можна визначити? (*Комар робить 954 помаху за секунду, а джміль — 123–233. Тому комар дзижчить, а джміль гуде.*)
14. Скільки років народжується хрущ? (*Не менше ніж 5 років. З роки личинка лежить у землі, на четвертий — перетворюється на лялечку, але залишається у ґрунті. Тільки на п'яту весну комаха вибирається на поверхню і починає літати.*)
15. Яку комаху називають «летючою ватою»? (*Крилатку попелицю, усе тіло якої вкрите ніжним восковим пухом.*)
16. Які комахи мають такі самі назви, що й звірі? (*Жуки-носороги, олень, слоник, метелик-ведмедиця*)
17. Павук — не комаха. Чому? (*Бо у всіх комах — метеликів, мух, жуків — шість пар ніг, а в павука аж вісім.*)
18. Гусінь білана капустяного часто називають капустяними черв'яками. Чому їх так називати неправильно? (*Гусінь укрита тоненькими ворсинками, а капустяний білан гладенький, схожий на черв'яка зеленого кольору.*)
19. Поспостерігайте, як тримаються синички: зграйкою чи поодиноці. Де вони шукають їжу, як її видобувають? Як вони пересуваються на землі? Де сідають — на кущах, на деревах, на будинках, на землі? (*Поодиноці. Їжу шукають на деревах, кущах.*)
20. Розгляньте дзьоби цих пташок (*дятел, шишкар, орел*). Одна з них живиться комахами, друга — насінням, третя — звірятам і птахами. Як можна розпізнати, чим живиться кожна з них? (*1) Гострий дзьоб — для витягування із щілинок комах, жучків. 2) Міцний дзьоб — для видобування насіння. 3) Міцний, зігнутий дзьоб — для розривання здобичі.*)
21. Запишіть у своєму календарі, коли відлітають ластівки, трясогузки, шпаки, граки. У якому порядку це відбувається? (*Першими відлітають шпаки, які живляться комахами (ластівки, шпаки), потім трясогузки і граки.*)
22. Які птахи видають звуки, схожі на сміх людини? (*Сіра сова і пугач*)
23. Чи буває пташине молоко? («Звісно, ні», — відповісте ви. Адже про нього говорять як про щось неймовірне, але пташине молоко існує. У волі голубів, коли вони виводять пташенят, утворюється маса, подібна до густого молока або рідкого сиру. Цим «молоком» птахи вигодовують малят.)
24. У пташенят рот яскраво-червоний або оранжевий. Чому? (*Голодні пташенята кричать. Червоний колір для їх батьків — сигнал тривоги: час годувати своїх дітей.*)

25. Як можна відрізнити гніздо ворони від гнізда сороки? (*Вороняче гніздо — продовгувате, а в сороки — кругле, із дашком.*)
26. Які птахи особливо охайно і старанно очищують свої гнізда від різного сміття? (*Дятли, шпаки та ін.*)
27. Скільки гнізд у білки? Чому? (*Від 3 до 5. Коли в теплому гнізді розводяться паразити, білка переносить білчат в інше гніздо. Це саме робить, коли відчуває небезпеку.*)
28. Який звір найбільше любить чистоту? Доведіть. (*Борсук. Навколо нори завжди чисто. Вбиральню — глибокі ями — борсук робить за кілька метрів від нори. Коли яма заповнюється, він зариває її та робить нову. Коли йде на полювання, він чистить шерсть, розрівнює прим'яті в норі волоски.*)
29. Чи п'є жаба воду? (*Ні. Вода, яка потрібна жабі, надходить до організму тільки через шкіру, що поглинає вологу.*)
30. Які тварини ростуть протягом усього життя? (*Така здатність характерна тільки для риб.*)
31. Чи правильним є таке твердження: «Чудо-юдо риба-кит»? (*Ні. Кит — не риба, хоча живе у воді. Дихає він не зябрами, а легенями. Дітей вигодовує молоком.*)
32. Чому течія річки посередині швидша, ніж біля берегів? (*Течія річки біля берегів сповільнюється внаслідок тертя об ґрунт.*)
33. Чим пояснюється явище «цвітіння» водойми? (*«Цвітіння» води спричиняють різні водорості.*)
34. Які тварини найкраще очищують морську воду? (*Губки і черепашки*)
35. Який дощ найкорисніший? (*Так званий грибний. Коли дрібненькі краплини ніби водяний пил, тривалий час осідають на землю.*)
36. Усім відомо, що морська вода для пиття непридатна. Звідки беруть прісну воду риби? (*У риб є чудове пристосування — спеціальні клітини в зябрах, що й опріснюють воду.*)
37. Чому моря, як правило, синього кольору? (*Морська вода відбиває колір неба.*)
38. Які ви знаєте «кольорові» моря нашої планети? (*Біле, Чорне, Червоне, Жовте*)
39. Які ви знаєте дорогоцінні метали? (*Золото, срібло, платина*)
40. З яких корисних копалин виготовляють сталь? (*Залізна руда, пісок, вапняки, марганець, нікель, хром*)
41. Як називається шар Землі, з якого видобувають деякі корисні копалини, зокрема кам'яне вугілля? (*Пласт*)
42. Розчин, з якого випаровують сіль. (*Рапа*)

ГОТУЄМОСЯ ДО ОЛІМПІАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ПЕТРА ЯЦИКА

3 клас

1. Спиши, вставляючи пропущені літери.

Дух_яний, зна_ _я, пр_з_дент, лист_я, за_ць, ш_л_стить, обли_ч_, ч_тирнадцять, дж_р_ло, а_рус. (Духмяний, знання, президент, листя, заєць, шелестить, обличчя, чотирнадцять, джерело, агрус)

2. Розбери слова за будовою.

Засніжений, садовий, лісок.

(Засніжен $\overbrace{\quad}^{\wedge}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$, садов $\overbrace{\quad}^{\wedge}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$, лісок $\underbrace{\quad}_{\square}$)

3. Побудуй слова за схемами:

$\overbrace{\quad}^{\wedge}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$ $\overbrace{\quad}^{\wedge}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$ $\overbrace{\quad}^{\wedge}$ $\underbrace{\quad}_{\square}$
(Лісовий, підсніжники, моряк)

4. Добери і запиши спільнокореневі слова до слова футбол. (Футбольний, футболіст, зафутболити)

5. Спиши, вставляючи пропущене слово.

Я все люблю в своїм краю;
Найбільше — матінку свою,
Ласкаву, радісну, єдину —
Люблю, як сонце,...

М. Сингаївський

(Я все люблю в своїм краю;
Найбільше — матінку свою,
Ласкаву, радісну, єдину —
Люблю, як сонце, Україну.)

6. Опиши квітку (за власним вибором).

Варіант відповіді

ТРОЯНДА

Моя улюблена квітка — троянда. Трояндовий кущ приваблює моє око.

Троянда — тендітна, пахуча і красива квітка. На стеблі в неї містяться маленькі, але гострі колючки. Квіти бувають різного кольору, але мені до вподоби червоні троянди, бо вони — квіти любові.

7. Склади твір на тему «Кожному відкрита дорога до знань».

Варіант відповіді

КОЖНОМУ ВІДКРИТА ДОРОГА ДО ЗНАНЬ

Кожен школяр має право на освіту. Обов'язок учня — старанно і наполегливо вчитися. Для того щоб стати всебічно розвинутою

людиною, необхідно докласти багато зусиль для опанування знань.

Найбільш корисною для суспільства є людина, яка багато знає і вміє.

8. Напиши твір на тему «Якби я був президентом».

Варіант відповіді

ЯКБИ Я БУЛА ПРЕЗИДЕНТОМ

Мабуть, добре бути президентом країни, але дуже важко і відповідально. Якби я була президентом, то багато зробила б для навчання і відпочинку школярів. Наприклад, побудувала б більше ігрових і спортивних майданчиків. Обов'язково зробила б так, щоб було більше музеїв, парків, театрів, кінотеатрів, цирків, дитячих бібліотек, книжкових магазинів.

Якби я була президентом, то турбувалася б про розвиток освіти, дитячого спорту і дитячої творчості, тому що діти — це майбутнє країни. Я хочу, щоб наша Україна була сильною і розвиненою державою.

9. Прочитай початок тексту.

Жив на світі горобчик, він був самотнім, тому що ні з ким не дружив, усіх ображав, насміхався...

Пофантазуй, що було далі. Розкажи свою історію. Дай їй заголовок.

Варіант відповіді

ЯК ГОРОБЧИК НАВЧИВСЯ ДРУЖИТИ

Жив на світі горобчик, він був самотнім, тому що ні з ким не дружив, усіх ображав, насміхався.

Одного разу з горобчиком ледь не трапилось лихо. На нього напав великий голодний кіт. Непереливки довелося б нашому горобчикові, якби не його товариші горобці. Разом вони відбилися від злого кота.

Ця перемога стала можливою лише завдяки дружбі. І горобчик нарешті зрозумів, що таке надійні друзі. Більше він ніколи нікого не ображав, з усіма дружив та інших навчав цього.

10. Склади твір на тему «Про що вночі шепочуть парти».

Варіант відповіді

ПРО ЩО ВНОЧІ ШЕПОЧУТЬ ПАРТИ

Одного вечора, коли всі діти повернулися додому, а у класі було темно і тихо, дві парти почали розмовляти. Вони сперечалися, чий учень найкращий. Перша промовила:

— Мій хлопчик сильний, красивий, сміливий.

Друга відповіла:

— А мій розумний, культурний, захищає слабких.

Уранці у клас прийшли учні. За першу парту сів Сергійко, а згодом виліз на неї і почав стрибати. Парта зламалася. За другу парту сів Дмитрик. Побачив на парті плями і помив її. Потім допоміг Сергійкові відремонтувати його парту.

Наступної ночі парти не сперечалися, а вдвох хвалили Дмитрика.

11. Заміни висловлювання одним словом.

Електронний пристрій для введення, збереження та обробки інформації — ... (*комп'ютер*).

Людина, яка керує школою, — ... (*директор*).

Цитрусове дерево із запашними плодами жовтогарячого кольору, що росте на півдні, — ... (*апельсин*).

Заклад, де зберігаються книги, журнали, газети для загального користування — ... (*бібліотека*).

Споруда для обслуговування пасажирів — ... (*вокзал*).

12. Розбери слова за будовою.

Хмаринка, засніжений, мороз, вхід.

(*Хмаринк* , *засніжен* , *мороз* , *вхід*)

13. Добери синоніми до слова *хата*. (*Хата* — *оселя, дім, будинок, хижка, хатина, халупа, помешкання*)

14. Відгадай і запиши слово, добери до нього кілька ознак.

Корінь мій знаходиться в «ціні»,
 Префікс дай від «оклику» мені,
 Суфікс — від «лінійки» чи від «зірки»,
 Разом — результати перевірки.
 (*Оцінка — висока, заслужена, бажана*)

15. Продовж текст і придумай до нього заголовок.

У лісі на галявині росли квіти: дзвіночок, ромашка, фіалка, мальва. Вони були дуже гарні та пахучі.

Варіант відповіді

ЯКА КВІТКА НАЙКРАЩА

У лісі на галявині росли квіти: дзвіночок, ромашка, фіалка, мальва. Вони були дуже гарні та пахучі.

Одного разу квіти засперечалися, яка з них найкраща.

Ромашка мовила:

— Я найгарніша. У мене гарні білі пелюсточки.

А дзвіночок продзеленчав:

— Ні, я найкрасивіший. У мене крім вроди є сріблястий голосок.

Тут мальва відповіла:

— Ні, найвродливіша — я. У мене гарні квіти. Я висока і гнучка.

А маленька фіалка посміхнулася і сказала:

— Не сваріться. Ми всі красиві, особливі, вродливі та неповторні.

І квіточки помирилися.

16. Допоможи скласти довідник міст, розташувавши назви поданих міст у алфавітному порядку.

Ялта, Київ, Алушта, Вінниця, Хмельницький, Городок, Славу-та, Шепетівка, Львів, Луцьк, Харків, Донецьк, Полтава, Дрогобич, Одеса, Херсон. (*Алушта, Вінниця, Городок, Донецьк, Дрогобич, Київ, Луцьк, Львів, Одеса, Полтава, Славу-та, Харків, Херсон, Хмельницький, Шепетівка, Ялта*)

17. Допоможи вчителю перевірити текст. Виправ помилки, запиши і добери заголовок.

Назтала золота осін. Дирева і кушчи стали барвистими. Уберіз та верб ростріпались коси. Зимля вкрилася кольоровим покревалом. Повітря вохке. Богато птохів полетіло утеплі краї, а деякі залешились земувати унас.

Варіант відповіді

ЗОЛОТА ОСІНЬ

Настала золота осінь. Деревя і кушці стали барвистими. У беріз та верб розтріпались коси. Земля вкрилася кольоровим покривалом. Повітря вогке. Багато птахів полетіло у теплі краї, а деякі залишились зимувати у нас.

18. Уяви, що ти спілкуєшся з іноземною делегацією. Допоможи їм пригадати прислів'я з поданих слів. Запиши їх.

а) Родить, як, а, на, дивись, як, людину, дерево, на, робить.

б) Голова, щоб, на, був, те, ній, розум, у.

(а) *На дерево дивись, як родить, а на людину — як робить!*

б) *Голова на те, щоб розум у ній був.)*

19. Підпиши конверт із повною адресою проживання твого друга.

20. Прочитай початок і кінцівку тексту. Подумай, про що ще необхідно написати. Доповни текст і запиши його.

СТЕЖИНКА

Якщо дружити зі стежинкою, то вона розповість багато цікавого. Тетянка вийшла на ганок, а стежка неначе взяла її за руку і по-вела на город...

...Повернулася Тетянка стомлена, але задоволена.

Варіант відповіді

Якщо дружити зі стежинкою, вона розповість багато цікавого. Тетянка вийшла на ганок, а стежка неначе взяла її за руку і повела на город.

Спочатку стежинка привела дівчинку до рядків зелененьких огірочків.

Тетянка побачила, що вони в'януть на палкому сонечку, і полила їх. Потім стежинка повернула праворуч. Там Тетянка підпушила землю під кущами яскраво-червоних помідорів. Але стежинка повела дівчинку далі.

І тут вона побачила високе дерево, на гілках якого висіли духмяні плоди — абрикоси. Тетянка два з'їла, а решту поклала у фартушок. Стежка вже кликала її додому.

Повернулася Тетянка стомлена, але задоволена.

21. Заміни вислови одним словом-синонімом.

Байдики бити —

Викинути з голови —

Узяти ноги на плечі —

Крутитися під ногами —

Набрати в рот води —

Слова для довідок: заважати, побігти, лінуватися, забути, замовкнути.

(Байдики бити — лінуватися. Викинути з голови — забути. Узяти ноги на плечі — побігти. Крутитися під ногами — заважати. Набрати в рот води — замовкнути.)

22. З'єднай синонімічні пари сталих поєднань слів.

Тримати язик за зубами	Через пень колоду
Як кіт наплакав	Ні те, ні се
Тяп та ляп	З гулькин ніс
Ні риба, ні м'ясо	Ні пари з вуст

(Тримати язик за зубами — ні пари з вуст. Як кіт наплакав — з гулькин ніс. Тяп та ляп — через пень колоду. Ні риба, ні м'ясо — ні те, ні се.)

23. Знайди помилки і запиши правильно.

Велика победа, бистрий кінь, добрий мальчик, красний карандаш, красіві цвѣти, сегоднѣ праздник.

(Велика перемога, швидкий кінь, добрий хлопчик, червоний олівець, красиві квіти, сьогодні свято)

4 клас

1. Напиши розповідь за поданим зачином. Добери до нього заголовок.

Діточки обтрусили яблуньку. А одне яблучко залишилося.

Варіант відповіді

ПРО ЯБЛУЧКО

Діточки обтрусили яблуньку. А одне яблучко залишилося. І як всі не трусили бідолашну яблуньку, яблучко ніяк не падало.

Через деякий час подув легенький вітерець, і яблучко саме впало на землю. Воно було таке солоденьке, смачне, медом переливалось на сонці. Це яблучко було найдобріше на дереві.

І тут ми зрозуміли, що мудра яблунька не віддавала нам його тому, що тоді на гілочці воно було найслабше. А тепер дозріло, налилося соком. От йому вже і самому важко висіти на гілочці. Яблучко впало і порадувало нас.

2. Запиши слова за алфавітом, уставляючи пропущені літери. Постав наголос.

Гр_міти, в_лос_пед, ап_тит, ч_тання, в_дання, сп_на, ч_решня, пш_ниця, пр_з_дент, д_ржава, шіс_д_сят, озн_ка, моло_ьба, ні_ті, ж_тло, __жовклий. (*Апетит, велосипед, видання, гриміти, держава, житло, молотьба, нігті, ознака, пожовклий, президент, пшениця, спіна, черешня, читання, шістдесят*)

3. Вибери і запиши слова, що складаються з кореня і закінчення.

Село, кіно, сад, тепло, пальто, таксі, Астрід Ліндгрєн, Кнїш Іван. (*Село, кіно, пальто, таксі*)

4. Запиши усі речення, виправляючи помилки.

1) Серьожа, вимий пол. 2) Дежурний відкрив форточку. 3) На глобусі України Наталя знайшла рідне селище. 4) Я вже рішив задачу і два приклада. 5) Мама випрала брюки, а я їх погладила. (1) *Сергію, помий підлогу.* 2) *Черговий відчинив квартиру.* 3) *На мапі України Наталя знайшла рідне селище.* 4) *Я вже розв'язав задачу і два приклади.* 5) *Мама випрала штани, а я їх випрасувала.*)

5. Спиши слова, вставляючи пропущені літери. Затранскрибуй ці слова.

Духм_яний, пр_з_дент, лист_я. (*Духмяний — [духм'аний], президент — [призидент], листя — [лис'т'а]*)

6. Добери по 2 означення до кожного слова.

Держава, апельсин, учитель, конкурс, друг.

Держава — рідна, європейська.

Апельсин — солодкий, круглий.

Учитель — перший, вимогливий.

Конкурс — цікавий, дитячий.

Друг — надійний, старший.)

7. Поясни значення слів.

Бурулька, слухний.

(Бурулька — льодинка у вигляді загостреної палички, що утворюється під час стікання води.

Слухний — потрібний за певних обставин, придатний, підходящий.)

8. Утвори якомога більше похідних слів від запропонованих.

Сніг, дорога, рука, земля. (Сніг — снігуронька, снігур, засніжений, снігокат, засніжити. Дорога — доріжка, подорожник, подорожній, подорожувати, подорож. Рука — ручка, ручний, наручний, рукава. Земля — земляк, земляний, заземлити, приземлитися, земелька, наземний)

9. Запиши в алфавітному порядку подані слова, вставляючи пропущені літери.

Т_л_фон, д_ржава, т_л_грама, інж_нер, ш_ренга, ок_ан. (Держава, інженер, океан, телеграма, телефон, шеренга)

10. Добери кілька слів до поданої моделі.

ПГ ПГП (П — приголосний, Г — голосний). (Замок, садок, завод, цукор)

11. Запиши словосполучення, поставивши іменники в родовому відмінку множини.

Багато (вишня), кілька (прізвище), чимало (заповідь), багато (соловей). (Багато вишень, кілька прізвищ, чимало заповідей, багато солов'їв)

12. За допомогою префіксів і суфіксів утвори нові слова від поданих.

Клей, колосся, мороз, мрія.

(Клей — приклей, переклей, наклейка, клейонка. Колосся — заколоситися, колосок. Мороз — заморозки, морозяний, морозець, морозити. Мрія — мрійний, замріяний.)

13. Запиши речення, підкресли головні та другорядні члени.

Свіжий сніг сріблом сяяв під блакитним наметом неба.

(Свіжий сніг сріблом сяяв під блакитним наметом неба.)

ГОТУЄМОСЯ ДО ОЛІМПІАДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

3 клас

1. Визнач кількість звуків і літер у словах:
 - а) їжак;
 - б) ящірка.
(а) *їжак* — 5 зв., 4 л.; б) *ящірка* — 8 зв., 6 л.)
2. Переклади українською мовою.
 Жизнь —
 Кустарник —
 Дубрава —
 Уголь —
 Опушка —
 (*Жизнь* — *життя*, *кустарник* — *чагарник*, *дубрава* — *діброва*,
уголь — *вугілля*, *опушка* — *узлісся*)
3. Із поданих слів склади прислів'я і запиши його.
 Не, того, роби, нікому, що, не, тобі, мило.
 (*Не роби нікому того, що тобі не мило.*)
4. Склади із окремих слів речення таким чином, щоб підмет стояв на початку речення. Підкресли підмет і присудок.
 На, звила, куці, пташка, гніздо.
 В, дзюрчить, канавках, вода.
 (*Пташка звила гніздо на куці. Вода дзюрчить в канавках.*)
5. Визнач кількість звуків і літер у словах:
 - а) заець;
 - б) мільярд.
(а) *заець* — 5 зв., 5 л.; б) *мільярд* — 7 зв., 7 л.)
7. Продовж прислів'я.
 З добрим здружись, ... (*З добрим здружись, а лихих стережись.*)
 Пташка красна пір'ям, ... (*Пташка красна пір'ям, а людина — знанням.*)
8. Склади текст. Добери заголовок.
 Як тільки спаде надвечір'я, солов'ї тут змагаються співочим хистом.
 Зійди у травні на Тарасову гору.
 І слухають цю солов'їну хвалу Кобзареві Дніпро, українське широке поле і вся Україна.
 І тебе зачарують співом солов'ї.
 З кожного гаю лине своя полум'яна пісня.

(Варіанти заголовків: «Солов'ї», «Тарасові солов'ї», «Навесні».)

СОЛОВ'Ї

Зійди у травні на Тарасову гору. І тебе зачарують співом солов'ї. Як тільки спаде надвечір'я, солов'ї тут змагаються співочим хистом. З кожного гаю лине своя полум'яна пісня. І слухають цю солов'їну хвалу Кобзареві Дніпро, українське широке поле і вся Україна.)

9. До слів — назв предметів добери слова — назви ознак.

Осінь —

Слово —

(Осінь — золота, тепла, щедра. Слово — влучне, приємне, дужне.)

10. Відгадай слово.

Перший звук у цьому слові — приголосний, моя пара [з].

Другий звук — у вимові наближається до [е].

Наступний звук — приголосний, він є у слові *пісня*.

Голосний вказує на попередній м'який приголосний, він є у слові *біль*.

Приголосний, що завжди м'який.

(Синій)

11. Запиши слова у два стовпчики: споріднені слова і слова у різних граматичних формах.

Білий, білого, побілка, білизна, білому, білити, біленький, білим.

Білий	побілка
білого	білизна
білому	білити
білим	біленький

12. Миколка припустився помилок у своїх записах. Виправ їх і запиши слова правильно.

Бирези, щедрий, зкинути, бесстрашний, лотчик, мор'як, лье, сидит, бібліотека.

(Берези, щедрий, скинути, безстрашний, льотчик, моряк, лье, сидить, бібліотека)

13. Прочитай. Запиши речення таким чином, щоб вийшов текст. Добери заголовок.

Мурашка хотіла напитись води. Вона кинула їй гілку. Набігла хвиля. Мурашка мало не втопилась. Мурашка вилізла на гілку і врятувалась. Голубка побачила це.

(МУРАШКА І ГОЛУБКА

Мурашка хотіла напитись води. Набігла хвиля. Мурашка мало не втопилась. Голубка побачила це. Вона кинула їй гілку. Мурашка вилізла на гілку і врятувалась.)

14. Випиши слова, ужиті в переносному значенні.

Підморозило. Тоненька крига засклила річку й озеро. Це зима прийшла. Ходить вона по долинах і горах. Тихо ступає у великих валянках. Скрізь чарівну картину домальовує.

(Засклила, прийшла, ходить, ступає, домальовує)

15. Перебудуй розповідне речення у питальне.

Липень — найтепліший серед літніх місяців.

(Який місяць найтепліший серед літніх місяців?)

16. Устав пропущені літери.

Мамо, настала в_сна,
Квітне в_рба запашна.
Річка в долині с_ніє.
Мамо, настала в_сна.

*(Мамо, настала весна,
Квітне верба запашна.
Річка в долині синіє.
Мамо, настала весна.)*

17. У наведених словах познач корінь.

Лимонад, лимон, лимонний;
лисичка, лисиця, лис;
лікарня, лікар, ліки, лікувати.

(Лимонад, лимон, лимонний. Лисичка, лисиця, лис. Лікарня, лікар, ліки, лікувати.)

18. Знайди і визнач в реченні основу, установи зв'язок слів.

Тихо розцвітають жоржини в саду.

(Тихо розцвітають жоржини в саду.)

Жоржини (що роблять?) розцвітають;

розцвітають (як?) тихо;

розцвітають (де?) у саду.)

19. Упізнай слово за діями, ознаками.

Упав, покотився, підскочив, закотився...

Вірний, чесний, надійний...

(М'яч. Друг)

20. Яке речення відповідає запропонованій схемі?

... _____?

1) Де живуть зайчата?

2) Хто оселився в дуплі?

3) Куди відлітають пташки восени?

(3)

4 клас**1. Зазнач кількість звуків та літер у словах:**

Знання — життя —

мрія — площа —

їжак —

*(Знання — 5 зв., 6 л.; життя — 4 зв., 5 л.; мрія — 5 зв., 4 л.; площа — 6 зв., 5 л.; їжак — 5 зв., 4 л.)***2. Постав наголос у словах.**

Верба, випадок, глибоко, завдання, помилка, читання, кулінарія, курятина, легкий, подруга.

*(Верба́, ви́падок, гли́боко, завда́ння, по́милка, чита́ння, куліна́рія, ку́рятина, ле́гкий, по́друга.)***3. Назви і впиши в дужки звук, спільний для кожної групи слів:**

честь, плащ, щастя, ніч — (...)

яма, бур'яни, ідея, край — (...).

([ч], [й])

4. Запиши власні іменники у кличному відмінку.

Сергій —

Світлана —

Надія —

Юрій —

Дмитро —

*(Сергій — Сергію, Світлана — Світлано, Надія — Надіє, Юрій — Юрію, Дмитро — Дмитре.)***5. Згрупуй подані слова за колонками**

М'яч, свято, щастя, дзвенить, щодня, день, синіє, квітень, лялька, весна, кущ, зоря, пісня, гай, джерело.

Однакова кількість літер і звуків	Звуків більше, ніж літер	Звуків менше, ніж літер

Відповідь

Однакова кількість літер і звуків	Звуків більше, ніж літер	Звуків менше, ніж літер
Свято	М'яч	День
дзвенить	щастя	квітень
весна	щодня	лялька
зоря	синіє	джерело
пісня	кущ	
гай		

6. Добери синоніми до прикметників:

Акуратний —

Красивий —

(Акуратний — старанний, ретельний. Красивий — гарний, вродливий, прекрасний.)

7. Постав правильно наголос у словах.

Читання, фартух, ознака, вірші, помилка, байдуже, завдання, алфавіт, подруга, кропива.

(Чита́ння, фарту́х, озна́ка, ві́рші, по́милка, ба́йдуже, зава́ддя, алфа́віт, по́друга, кропи́ва.)

8. Узгодь числівники з іменниками, записавши числівники словами.

Автобус з 47 пасажирами, у матері 4 (син), у 56 хлопців, на 700 деревах, букет із 21 (квітка).

(Автобус із сорока сімома пасажирами, у матері четверо синів, у п'ятдесяти шести хлопців, на семистах деревах, букет із двадцять однієї квітки.)

9. Як визначити відмінок прикметника?

а) За числом;

б) за дієсловом;

в) за іменником.

(в)

10. До підкреслених слів добери антоніми.

Спокійний сон — _____ сон,

Спокійне море — _____ море,

Спокійна людина — _____ людина.

(Спокійний сон — тривожний сон, спокійне море — бурхливе море, спокійна людина — роздратована людина)

11. З'єднай схеми будови слів із відповідними словами.

Підсніжник	
увечері	
вільха	
щодень	

(Підсніжник , увечері , вільх а, щодень)

12. Користуючись алфавітом, запиши вислів.

15, 18, 11, 4, 1 — 6, 9, 7, 21, 7, 16, 19 10, 18, 1, 18, 31.

(Книга — джерело знань.)

13. Скільки звуків і літер у словах?

Неділя, кінь, джерело, айстра, ялинка, їжа.

(Неділя — 6 зв., 6 л.; кінь — 3 зв., 4 л.; джерело — 6 зв., 7 л.; айстра — 6 зв., 6 л.; ялинка — 7 зв., 6 л.; їжа — 4 зв., 3 л.)

14. До поданих слів добери іменники.

Ткати (що?) ...

Кроїти (що?) ...

Випікати (що?) ...

Вишивати (що?) ...

Садити (що?)

(Ткати (що?) нитки. Кроїти (що?) тканину. Випікати (що?) хліб. Вишивати (що?) рушник. Садити (що?) дерева.)

15. До поданих коренів допиши закінчення та суфікси, щоб утворилися нові слова.

Сад	Ліс
сад_	ліс_
сад__	ліс__
сад___	ліс___
сад____	ліс____

(Садок, садовий, садівник, садівники.

Лісок, лісовий, лісники, лісовички.)

16. Додай приголосний звук: а) на початку слова; б) в середині слова; в) у кінці слова. Запиши новоутворені слова.

а) Лід, мак, рак, рай, хід.

б) Борона, брати, весела, двері, задати.

в) Аптека, башта, буква, буря, дія.

(а) Плід, смак, брак, край, схід.

б) Боронка, братки, веселка, дверці, задатки.

в) Аптекарь, баштан, буквар, буряк, діяч.)

17. Заміни подані вислови синонімічними прислівниками.

Мчати як вітер —

Лягати разом із курами —

Шукати по гарячих слідах —

Знати, як свої п'ять пальців —

(Мчати як вітер — швидко. Лягати разом із курами — рано. Шукати по гарячих слідах — одразу. Знати, як свої п'ять пальців — добре.)

18. Назви і впиши в дужки звук, спільний для кожної групи слів:

дощ, чай, щастя, качка — (...);

район, яблуко, Юрко — (...).

([ч], [й])

19. Запиши власні іменники у кличному відмінку.

Валерій —
Катерина —
Віктор —
Марія —
Іван —

(Валерій — Валерію, Катерина — Катерино, Віктор — Вікторе, Марія — Маріє, Іван — Іване)

20. Запиши словами математичні вирази.

$$60 + 20 =$$

$$55 - 33 =$$

(До шістдесяти додати двадцять буде вісімдесят. Від п'ятдесяти п'яти відняти тридцять три буде двадцять два.)

21. Визнач кількість звуків і літер у словах.

Боротьба, щука, ялинка, джерело, п'ять.

(Боротьба — 7 зв., 8 л.; щука — 5 зв., 4 л.; ялинка — 7 зв., 6 л.; джерело — 6 зв., 7 л.; п'ять — 4 зв., 4 л.)

22. Допиши спільнокореневі слова.

- а) Сонячний;
- б) добрий;
- в) молодий;
- г) небо.

(а) Сонце, сонечко, соняшник, сонцезахисні, сонячно; б) добро, добряче, піддобрити, доброзичливий, добре; в) молодята, молодість, молодіти, змолоду.)

23. Напиши слова за алфавітом.

Книга, товариш, місце, небо, кінь, море, батько, ніч, каштан, береза, аптека, донька.

(Аптека, батько, береза, донька, каштан, кінь, книга, місце, море, небо, ніч, товариш)

24. Знайди і закресли «зайве» слово, зазнач спільну граматичну ознаку, що об'єднує решту слів.

- а) Вітер, холодно, зима, мороз — це...;
- б) тигр, лев, жираф, слон — це...;
- в) прочитав, читанка, книга, читати — це...;
- г) море, небо, вікно, пісок — це... .

(а) Вітер, зима, мороз — це іменники; б) тигр, лев, слон — це однокладові слова; в) прочитав, читанка, читати — це спільнокореневі слова; г) море, небо, вікно — це іменники середнього роду.)

25. Подані іменники постав у давальному відмінку.

Бджілка, казка, тривога, яблуко, стежка.

(Бджілці, казці, тривозі, яблуку, стежці)

26. Визнач кількість звуків та літер у словах.

Берізка, щавель, джміль, дзьоб, явір, в'юн.

(Берізка — 7 зв., 7 л.; щавель — 6 зв., 6 л.; джміль — 4 зв., 6 л.; дзьоб — 3 зв., 5 л.; явір — 5 зв., 4 л.; в'юн — 4 зв., 3 л.)

27. Склади речення з іменником *ніс*.

Склади речення з дієсловом *ніс*.

(У Буратіно довгий ніс. Тарасик ніс книги у бібліотеку.)

28. Зазнач кількість звуків та літер у словах: сосна, льон, явір, джміль, щавель, в'юн, життя, дзвоник, мільярд.

(Сосна — 5 зв., 5 л.; льон — 3 зв., 4 л.; явір — 5 зв., 4 л.; джміль — 4 зв., 6 л.; щавель — 6 зв., 6 л.; в'юн — 4 зв., 3 л.; життя — 4 зв., 5 л.; дзвоник — 6 зв., 7 л.; мільярд — 7 зв., 7 л.)

29. Розбери слова за будовою.

Придорожній, пролетіли, перевал, орлиний, сонечко, витира-ти, рука.

(Придорожн ій, пролетіл и, перевал, орлин ий, сонечк о,
втира ти, рук а)

30. Запиши подані іменники в орудному відмінку однини.

Сталь, честь, любов, мужність, плащ, молодь, ніж, мати.

(Сталлю, честю, любов'ю, мужністю, плащем, молоддю, ножем, матір'ю)

31. Склади речення зі словосполученнями:

а) прекрасні квіти;

б) материнська любов.

(а) Троянди — це прекрасні квіти. б) Материнська любов зігріває нас.)

32. Визнач кількість звуків та літер у словах.

Льон, джерело, дощ, воїн, ялина, айстра, лист, армія, мільярд, насіння.

(Льон — 3 зв., 4 л.; джерело — 6 зв., 7 л.; дощ — 4 зв., 3 л.; воїн — 5 зв., 4 л.; ялина — 6 зв., 5 л.; айстра — 6 зв., 6 л.; лист — 4 зв., 4 л.; армія — 6 зв., 5 л.; мільярд — 7 зв., 7 л.; насіння — 6 зв., 7 л.)

33. Постав іменники в родовому та орудному відмінках.

Книга —

Груша —

Піч —

Кінь —

Радість —

(Книга — книги, книгою. Груша — груші, грушею. Піч — піч, піч-чу. Кінь — коня, конем. Радість — радості, радістю.)

34. Добери слова за змістом:

Хитрий, як...

Мовчазний, як...

Голодний, як...

Колючий, як...

Брудний, як...

Упертий, як...

(Хитрий, як лисиця. Мовчазний, як риба. Голодний, як вовк. Колючий, як їжак. Брудний, як свиня. Упертий, як осел.)

35. До поданих іменників добери та запиши дієслово за змістом.

Хліб, молоко, морозиво, кашу — ...

Сукню, сорочку, фартух, ранець — ...

Картину, малюнок, візерунок — ...

Казку, оповідання, вірш — ...

(Хліб, молоко, морозиво, кашу — їдять. Сукню, сорочку, фартух, ранець — носять. Картину, малюнок, візерунок — малюють. Казку, оповідання, вірш — читають.)

36. Визнач кількість звуків та літер у словах.

Яма, день, ящірка, ялинка, бджілка, заєць, дорога, стілець, кольоровий.

(Яма — 4 зв., 3 л.; день — 3 зв., 4 л.; ящірка — 8 зв., 6 л.; ялинка — 7 зв., 6 л.; бджілка — 6 зв., 7 л.; заєць — 5 зв., 5 л.; дорога — 6 зв., 6 л.; стілець — 6 зв., 7 л., кольоровий — 9 зв., 10 л.)

37. Згрупуй подані слова:

а) як частини мови;

б) як споріднені слова;

в) як синоніми.

Звістка, хвороба, звати, закликати, виклик, хворіти, крик, примхливий, шуміти, кричати, шум, повідомити, шумний, викликати, повідомлення.

(а) Звістка, хвороба, виклик, крик, шум, повідомлення. Звати, закликати, хворіти, шуміти, кричати, повідомити, викликати. Примхливий, шумний. б) Звістка, звати. Закликати, виклик, викликати. Хвороба, хворіти. Крик, кричати, шуміти, шум, шумний. Повідомити, повідомлення. в) Звістка, повідомлення. Звати, закликати. Крик, шум, кричати, шуміти.)

38. Відшукай слова, що написані з помилками, виправ їх.

Зеленню, м'ята, сіллю, св'ято, біллю, лью, осінню, п'ятка.

(Свято, ллю, восени)

39. Як не можна говорити? Викресли.

а) Красиво виглядаєш;

б) маєш гарний вигляд;

в) відказав;

- г) відмовився;
- д) на слідуючий день;
- е) наступного дня.

(а, в, д)

40. Добери синонім:

1) до слова *кволий*:

- а) Безпорадний;
- б) немічний;
- в) жалюгідний;
- г) беззахисний;

2) до слова *кепкувати*:

- а) вітатися;
- б) реготати;
- в) веселитися;
- г) глузувати.

(*Кволий* — г) *беззахисний*; *кепкувати* — г) *глузувати*.)

41. Прочитай слова в транскрипції, запиши їх, і навпаки — уклади транскрипцію до поданих слів.

[в й у ц' : а] — _____	джміль [_____]
[в к р и й е с' : я] — _____	кущ [_____]
[б а д' о р і с' т'] — _____	мрія [_____]

(*В'ються, вкриєшся, бад'яорість.*

джміль [дж м'іл'], *кущ* [кущч], *мрія* [мр'ій'а])

42. Напиши слова за алфавітом.

Ласунка, бджола, квасоля, айстра, дзвінок, пиріг, м'який, заїхав, жовтень, їжак, вівторок, казка, лід, мед, школа.

(*Айстра, бджола, вівторок, дзвінок, жовтень, заїхав, їжак, казка, квасоля, ласунка, лід, мед, м'який, пиріг, школа*)

43. Познач граматичну основу цього речення.

Білка сушить на гілках гриби.

- а) Гриби сушить;
- б) білка сушить.

(б)

44. Склади звукові моделі слів:

- а) кобзар;
- б) веселий;
- в) чисто.

(*Кобзар* — — 0 — — 0 — — 0 — — , *веселий* — — 0 — — 0 — — 0 — — ,
чисто — — 0 — — 0)

45. Слово складається:

- а) з кореня та закінчення;
- б) з основи та закінчення;
- в) з кореня.

(б)

46. Із поданих слів склади прислів'я і запиши їх.

- а) Не, розуму, і, позичиш, купиш, не, гроші, за.
- б) Не, того, роби, нікому, що, не, тобі, мило.

(а) *Розуму не позичиш і за гроші не купиш.* б) *Не роби нікому того, що тобі не мило.*)

47. Запиши словосполучення одним словом.

На весь голос —

Як кіт наплакав —

Як сніг на голову —

Рухається, як черепаха —

(*На весь голос — голосно. Як кіт наплакав — мало. Як сніг на голову — зненацька. Рухається, як черепаха — повільно.*)

48. До поданих дієслів добери дієслова-синоніми.

Жартую — Бігаю —

Думаю — Сміюся —

(*Жартую — смішу, веселюся, насміхаюся, глузую. Бігаю — рухаюся, пересуваюся, змагаюся. Думаю — міркую, мислю, вирішую. Сміюся — радію, веселюся, глузую, кепкую.*)

49. Наведи приклади слів, у яких:

- а) кількість звуків більша, ніж літер;
- б) кількість звуків менша, ніж літер;
- в) кількість звуків і літер однакова.

(а) *Щедра, ялинка*; б) *день, дзвінок*; в) *сова, мир*.)

50. Знайди речення, у якому головні члени визначені правильно.

- а) Зараз холодна зима;
- б) Швидко насувалась страшна хмара.
- в) Солодкими ягідками калини ласують у лісі пташки.

(б)

51. Визнач споріднені слова до слова *вода*.

- а) Підводний;
- б) водій;
- в) водити;
- г) водяниста;
- д) завод;
- е) водойма.

(а, г, е)

52. Визнач слова, що пишуться разом.

- а) (Не) вивчив;
 - б) (за) селом;
 - в) (у) смішка;
 - г) (під) березник;
 - д) (за) дивився;
 - е) (за) гадка.
- (в, г, д, е)

53. Зазнач антонім до слова *хворий*.

- а) Хвороба;
 - б) здоровий;
 - в) хворобливий.
- (б)

54. Визнач правильну відповідь:

Мова — це...

- а) засіб людського спілкування;
 - б) група слів, що виражає закінчену думку;
 - в) звукова система (звуки та літери).
- (а)

55. Визнач, яку форму прикметника слід ужити в реченні.

У цирку дітям найбільше сподобався виступ клоуна, бо він був...

- а) Найвеселющий;
 - б) найвеселіщий;
 - в) найвеселіший.
- (в)

56. Утвори прикметник від слова *козак*, обери правильну відповідь.

- а) Козаківський;
 - б) козакський;
 - в) козацький.
- (в)

57. Визнач, у якому словосполученні прикметник записаний із помилкою.

- а) На літніх канікулах.
 - б) На високих скелях.
 - в) На дере'яних лавочках.
- (в)

58. Утвори форму кличного відмінку від поданих слів.

Максим, земля, друг, козак.

(Максим — Максиме, земля — земле, друг — друже, козак — козаче.)

59. Розбери слова за будовою, добери споріднені слова.

Веселка

Прохолода

(Веселк [а] — *весілля, веселіший, розвеселитися*. Прохолод [а] —

холод, холодильний, холодний, холодити)

60. До відповідних слів добери протилежні за значенням таким чином, щоб похмура картина природи змінилась на протилежну. Запиши текст. Придумай заголовок.

Важкі чорні хмари пливли по небу.

Сердитий вітер гойдав гілки дерев.

Жовте листя сумно тріпотіло од вітру. Настала холодна осінь.

(*Легкі білі хмари пливли по небу. Радісний вітерець погойдував гілки дерев. Жовте листя весело тріпотіло до вітру. Настала тепла осінь.*)

61. Розбери слова за будовою, добери споріднені слова.

Кобзар

Скривдить

(Кобзар — *кобза, кобзити, кобзареві*. Скривд ить — *кривда,*

скривджений, кривдити.)

62. Якими висловами правого стовпчика можна замінити словосполучення в лівому? З'єднай пари стрілками.

Дуже дружно	Душа в душу
Привернути увагу	Збитися з ніг
Дуже стомитися	Ані живий, ані мертвий
Цілодобово	Ламати голову
Дуже переляканий	Ані вдень, ані вночі
Напружено думати	Зелена вулиця
Глибоко схвилювати	Впадати в око
Вільний шлях	Зачепити за живе

(*Дуже дружно — душа в душу. Привернути увагу — впадати в око. Дуже стомитися — збитися з ніг. Цілодобово — ані вдень, ані вночі. Дуже переляканий — ані живий, ані мертвий.*)

(*Напружено думати — ламати голову. Глибоко схвилювати — зачепити за живе. Вільний шлях — зелена вулиця.*)

63. В українській мові голосних звуків:

а) сім;

б) шість;

в) дев'ять.

(б)

64. Буква *ї* позначає 2 звуки:

- а) на початку слова;
 - б) завжди;
 - в) тільки після апострофа.
- (б)

65. Слово не може існувати:

- а) без суфікса;
 - б) без закінчення;
 - в) без кореня.
- (в)

66. Замість пропусків у прислів'ях устав потрібні слова-антоніми:

Зanedбаєш науку в _____, пожалкуєш у старості. Радість красить, а _____ палить. Ранні пташки росу п'ють, а _____ сльози ллють. Де багато слів, там _____ діла. Добрий горщик, та _____ борщик.

(Зanedбаєш науку в молодості, пожалкуєш у старості. Радість красить, а горе палить. Ранні пташки росу п'ють, а пізні сльози ллють. Де багато слів, там мало діла. Добрий горщик, та поганий борщик.)

67. Визнач частини мови та підкресли однорідні члени речення.

З писемних документів і книг, з усних оповідань, легенд, пісень, прислів'їв ми дізнаємося про життя людей у минулому.

прийм. прикм. імен. спол. ім. прийм. прикм. імен.

(З писемних документів і книг, з усних оповідань,

імен. імен. імен. займ. дієсл. прийм. імен. імен.
легенд, пісень, прислів'їв ми дізнаємося про життя людей

прийм. прикм.
у минулому.)

68. Назви звук, спільний для кожного з чотирьох слів:

дощ, число, речі, щастя;
поїзд, район, ясень, юнь.
([ч], [й])

69. З якої тканини можна зробити набір географічних карт?

(Атлас)

70. Знайди і підкресли у кожній парі речень слова, що вимовляються і пишуться однаково, але мають різне значення; надпиши, якою частиною мови вони виражені.

- а) Посієш вчасно, будеш мати рясно. Одна мати — вірна порада.
- б) Лід міцний, хоч гармати коти. Два коти в одному мішку не миряться.

(а) Мати (дієсл.) — мати (іменник); б) коти (дієсл.) — коти (іменник).

71. Постав подані іменники у множині.

Кінь —

Інженер —

Майстер —

Дочка —

Край —

Дитина —

(Кінь — коні, інженер — інженери, майстер — майстри, дочка — дочки, край — краї, дитина — діти.)

72. Заміни подані словосполучення одним словом.

Дати згоду —

надати допомогу —

зберігати мовчання —

(Дати згоду — погодитися; надати допомогу — допомогти; зберігати мовчання — мовчати.)

73. До поданого слова добери якнайбільше синонімів (*epitetiv*).

Хліб — свіжий,...

Земля — рідна,...

Людина — щаслива,...

(Хліб — свіжий, смачний, житній, черствий. Земля — рідна, прекрасна, близька, далека. Людина — щаслива, добра, щедра, справедлива, розумна.)

74. Спиши. Постав, де потрібно, розділові знаки.

Навесні слов'яни заготовляли соки — березовий та кленовий але не калиновий. На зиму квасили і капусту і яблука і журавлину з материнкою. Сушили різні ягоди гриби.

(Навесні слов'яни заготовляли соки — березовий та кленовий, але не калиновий. На зиму квасили і капусту, і яблука, і журавлину з материнкою. Сушили різні ягоди, гриби.)

75. Запиши речення, визнач їх граматичну основу.

В'ється, між, швидка, берегів, зелених, річка.

Голубі, сонце, у, світле, віконця, зазирає.

На, виблискували, самоцвітами, сонці, роси, краплі.

Туман, золотій, срібний, землі, по, гуляє.

(Між зелених берегів в'ється швидка річка. У голубі віконця зазирає світле сонце. Краплі роси виблискували на сонці самоцвітами. По золотій землі гуляє срібний туман.)

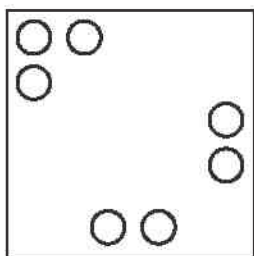
ГОТУЄМОСЯ ДО ОЛІМПІАДИ З МАТЕМАТИКИ

3 клас

1. На скільки одиниць найбільше одноцифрове число менше найменшого двоцифрового числа?

Відповідь: $10 - 9 = 1$.

2. Біля трьох стін сцени необхідно поставити 7 кошків із квітами таким чином, щоб біля кожної стіни кошків було порівну. Як це зробити? Накресліть.

Відповідь:

3. Дівчинку запитали, скільки у неї сестер. Вона відповіла, що у неї стільки сестер, скільки і братів. А її брат на це саме питання відповів, що у нього сестер удвічі більше, ніж братів. Скільки в цій сім'ї хлопчиків і скільки дівчаток?

Відповідь: четверо дівчаток, троє хлопчиків.

4. Яке з чисел в ряду пропущено? Поясніть.

76, 72, 68, 64, ..., 56, 52.

Відповідь: 60.

5. Отримайте число 100, розставляючи знаки дій між запропонованими цифрами:

1 2 3 4 5 6 7.

Підказка: можна брати по одній і дві цифри.

Відповідь: $(1 + 2 \cdot 3) \cdot 4 + 5 + 67 = 100$.

6. Один учень виміряв ширину класної дошки і отримав 6 м 4 дм, а другий, вимірявши те саме, отримав 64 дм. Чому відповіді різняться?

Відповідь: $6 \text{ м } 4 \text{ дм} = 64 \text{ дм}$.

7. П'ятеро хлопчиків вишикувались в лінійку на зарядку. Вони стали на відстані 1 м один від одного. Скільки завдовжки складає ця «лінійка» із хлопчиків?

Відповідь: 4 м.

8. Як зручно знайти суму чисел: $36 + 79 + 61$?

Відповідь: $\left(\frac{36 + 64}{100} \right) + 79 = 179$.

9. Половина периметра прямокутника 40 см, а одна зі сторін — 10 см. На скільки сантиметрів довжина прямокутника більша, ніж його ширина?

Відповідь: на 20 см : 1) $40 - 10 = 30$ (см) — друга сторона;
2) $30 - 10 = 20$ (см).

10. Троє білочок збирали горіхи. Перша білочка знайшла 8 горіхів, друга — 5, а третя — лише 2. Ці горіхи білочки поділили між собою порівну. Скільки горіхів віддала перша білочка третій? Друга білочка — третій?

Відповідь: $(8 + 2 + 5) : 3 = 5$ (горіхів); 2) $8 - 5 = 3$ (горіхи) — віддала перша білочка третій.

11. Розстав дужки таким чином, щоб рівності були правильними.

$4 + 6 \cdot 3 = 30$	$31 - 10 - 3 = 24$	$18 : 6 \cdot 3 + 3 = 12$
----------------------	--------------------	---------------------------

Відповідь: $(4 + 6) \cdot 3 = 30$; $31 - (10 - 3) = 24$; $(18 : 6) \cdot 3 + 3 = 12$.

12. Стовп заввишки 6 м. Равлик за день піднімається угору на 4 м, а за ніч опускається на 3 м. За скільки днів равлик доповзе до верхівки стовпа?

Відповідь: за 3 дні: 1) $4 - 3 = 1$ (м); 2) $1 + 4 - 3 = 2$ (м);
3) $2 + 4 = 6$ м.

13. Змішали 2 кг цукерок по 9 гривень за кілограм та 6 кг по 5 гривень. Скільки коштує 1 кг суміші?

Відповідь: 6 грн: 1) $2 + 6 = 8$ (кг); 2) $9 \cdot 2 + 5 \cdot 6 = 48$ (грн);
3) $48 : 8 = 6$ (грн).

14. Є посудини місткістю 5 і 3 л. Як ними набрати з річки 4 л води?

Відповідь:

5 л	5	2	2	0	5	4
3 л	0	3	0	2	2	3

15. Запиши всі трицифрові числа, використовуючи тільки цифри 0, 2, 5, 9. У кожному числі цифри мають різнитися.

Відповідь: 250, 290, 205, 209, 502, 902, 520, 920, 295, 259, 529, 592, 590, 509, 952, 950, 925, 905.

16. У виразі $5 + 4 \cdot 10 : 5 - 3$ розстав дужки таким чином, щоб його значення було найбільшим.

Відповідь: $(6 + 4) \cdot 10 : (5 - 3) = 50$.

17. У багатоповерховому будинку від поверху до поверху 20 сходинок. Скільки сходинок необхідно пройти, щоб піднятися на 6-й поверх, а потім опуститися на 3-й?

Відповідь: $20 \cdot 4 + 20 \cdot 3 = 140$.

18. У коробці лежало 36 кольорових олівців. Коли Іринка дала братикові й сестричці стільки ж, скільки взяла сама, то в коробці їх залишилося 9. По скільки олівців отримала кожна дитина?

Відповідь: $(36 - 9) : 3 = 9$ (олівців).

19. Смужки завширшки 2 см. Від неї відрізали прямокутник із периметром 20 см. Яким прямокутник є завдовжки?

Відповідь: $(20 : 2) - 2 = 8$ (см).

20. Геологи знайшли 7 каменів, масою 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 кг. Необхідно розкласти всі камені порівну в 4 рюкзаки.

Відповідь: $(1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7) : 4 = 28 : 4 = 7$ (кг); $1 + 6 = 7$ (кг) — 1 рюкзак; $2 + 5 = 7$ (кг) — 2 рюкзак; $3 + 4 = 7$ (кг) — 3 рюкзак; 7 кг — 4 рюкзак.

21. У сім'ї двоє матерів, двоє дочок і бабуся з онучкою. Скільки всіх?

Відповідь: 3.

22. Сходинок в будинку ведуть від першого поверху до останнього. Хлопчик здолав половину шляху і відпочиває на 5 поверсі. Скільки поверхів у будинку?

Відповідь: 9.

23. Двоє сестер знайшли разом 82 гриби. Коли старша сестра віддала молодшій 12 своїх, у них грибів стало порівну. Скільки грибів було в кожній сестри спочатку?

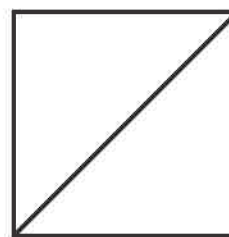
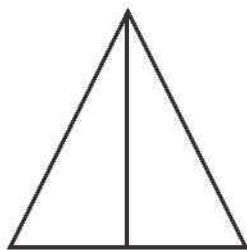
Відповідь: 29 і 51: $1) (82 - 12 \cdot 2) : 2 = 29$; $82 - 29 = 51$.

24. Половина периметра прямокутника 30 см. Перша сторона — 21 см. На скільки сантиметрів прямокутник завдовжки більший, ніж завширшки?

Відповідь: на 12 см: $1) 30 - 21 = 9$ (см) — ширина; $2) 21 - 9 = 12$ (см).

25. Як побудувати із 5 паличок два трикутники? Намалюй.

Відповідь:

26. Заповни пропуски.

$$\begin{array}{r} *5* \\ - 2*9 \\ \hline 106 \end{array} \quad \begin{array}{r} 3** \\ - *36 \\ \hline 201 \end{array}$$

Відповідь:

$$\begin{array}{r} \underline{357} \\ - 249 \\ \hline 106 \end{array} \quad \begin{array}{r} \underline{337} \\ - 136 \\ \hline 201 \end{array}$$

27. Хлопчик розклав на столі камінчики у два ряди. У першому ряді 8 камінчиків на відстані 2 см, а у другому ряді 15 камінчиків на відстані 1 см. Який ряд довший?

Відповідь: однакові: 1) $2 \cdot 7 = 14$ (см); 2) $1 \cdot 14 = 14$.

28. Доярки надоїли 90 л молока, 10 л залишилося телятам, а решту розлили порівну у 8 бідонів. Скільки літрів молока налили в 1 бідон?

Відповідь: 10 л: $(90 - 10) : 8 = 10$.

29. Порівняй: 6 дм і 60 см, 60 см і 8 м, 36 см і 3 дм 2 см.

Відповідь: 6 дм = 60 см, 60 см < 8 м, 36 см > 3 дм 2 см.

30. Запиши вирази та обчисли їх.

а) Різницю чисел 42 і 41 збільшити у 6 разів;

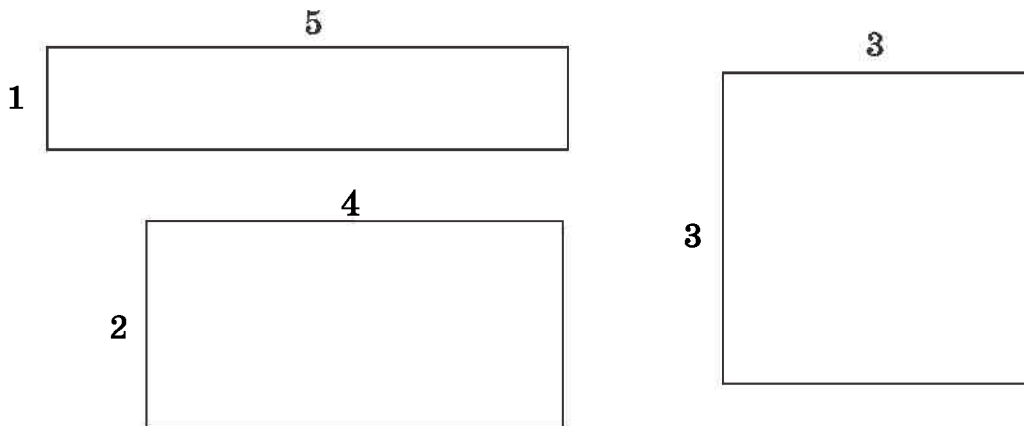
б) частку чисел 24 і 6 збільшити на 8.

Відповідь: а) $(42 - 41) \cdot 6 = 6$; б) $24 : 6 + 8 = 12$.

31. Розв'яжи рівняння: $x - 84 = 2$; $64 : x = 1$.

Відповідь: $x = 86$; $x = 64$.

32. Накресли прямокутники, периметр яких дорівнює 12 см.

33. Обчисли і постав знак «<», «>», або «=».

$$72 : (16 + 20) \dots 36 + 28 : 4 - 28.$$

Відповідь: $72 : (16 + 20) < 36 + 28 : 4 - 28$.

34. У торбинці 17 цукерок льодяників. Червоних на 3 більше, ніж зелених. Скільки червоних і зелених окремо?

Відповідь: 7 зелених, 10 червоних: 1) $17 - 3 = 14$ (л.); 2) $14 : 2 = 7$ (л);

3) $17 - 7 = 10$ (л).

35. У ряд виставлено 15 стовпців. Відстань між двома сусідніми 9 м. Якою є відстань між крайніми стовпцями?

Відповідь: $14 \cdot 9 = 126$ (м).

36. Контрольну роботу з математики в класі на «2» не написав жодний із учнів. Івась, Тарас та Оля отримали різні оцінки. Івась одержав не «3». Оля не «3» і не «5». Хто яку оцінку отримав?

Відповідь: Івась — «5», Тарас — «3», Оля — «4».

37. З міста в село виїхав велосипедист, а назустріч йому вийшов пішохід. Відстань між містом і селом 20 км. Коли велосипедист і пішохід зустрілися, то виявилось, що велосипедист проїхав утричі більше, ніж пішохід. Хто з них перебував далі від міста і на скільки?

Відповідь: на однаковій відстані — 15 км від міста.

38. Є шматок шовку завдовжки 8 м. Як, не користуючись лінійкою, відрізати 6 м?

Відповідь: 1) $(8 : 2) : 2 = 2$ (м); 2) $8 - 2 = 6$ (м).

4 клас

1. Постав знаки дій і дужки.

$$9999 = 10$$

Відповідь: $(9 \cdot 9 + 9) : 9 = 10$.

2. Відстань між містами А і В 46 км. Група туристів вийшла з міста А і рухалась зі швидкістю 5 км/год. Через 2 години з міста В назустріч першій групі вийшла друга група і рухалась зі швидкістю 4 км/год. Через скільки годин друга група зустрінеється з першою?

Відповідь: через 4 години: 1) $5 \cdot 2 = 10$ (км²); 2) $46 - 10 = 36$ (км);

3) $5 + 4 = 9$ (км/год); 4) $36 : 9 = 4$ (год).

3. У майстра була стрічка завдовжки 30 км. Щодня він відрізає від неї 1 м. Через скільки днів буде відрізана остання частина стрічки?

Відповідь: 29 999 днів.

4. За 5 кг цукерок та 2 кг печива заплатили 13 грн. За 3 кг таких самих цукерок і 2 кг такого самого печива заплатили 9 грн. Скільки коштує 1 кг печива?

Відповідь: 1 грн 50 к: 1) $5 - 3 = 2$ (кг); 2) $13 - 9 = 4$ (грн);

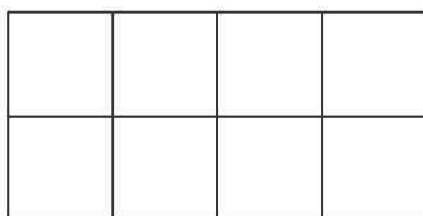
3) $4 : 2 = 2$ (грн) — один кілограм цукерок; 4) $5 \cdot 2 = 10$ (грн); 5) $13 - 10 = 3$ грн; 6) $300 : 2 = 150$ (к).

5. Запишіть математичний вираз, знайдіть його значення.

Різницю добутку чисел шість тисяч вісімнадцять і два та числа п'ятсот сорок зменшити у шість разів.

Відповідь: $(6018 \cdot 2 - 540) : 6 = 19016$.

6. Як прямолінійними розрізами розділити торт прямокутної форми на 8 однакових частин? Намалюй.

Відповідь:

7. Добери числові значення для літер у прикладі.

$$\begin{array}{r} + \text{А В В Г} \\ \text{А В В Г} \\ \hline \text{В Г Д А Г} \end{array}$$

Відповідь: А = 5, Б = 2, В = 1, Г = 0, Д = 4.

8. Використовуючи цифри 6, 7, 9, 0, запиши найбільше і найменше 7-цифрове число.

Відповідь: 9 999 760 — найбільше, 6 000 079 — найменше.

9. Віднови у записі пропущені цифри.

$$\begin{array}{r} * * 1 2 * \\ - 1 9 * * 9 \\ \hline 2 7 2 4 8 \end{array}$$

Відповідь:
$$\begin{array}{r} - 4 7 1 2 3 \\ 1 9 8 7 9 \\ \hline 2 7 2 4 8 \end{array}$$

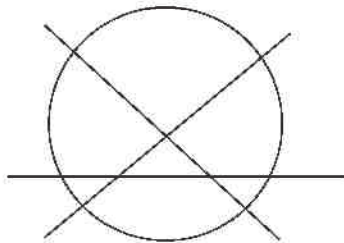
10. Було 12 аркушів паперу. Деякі з них розділили на 3 частини. Усього маємо 20 аркушів. Скільки аркушів розрізали на частини?

Відповідь: 4 аркуша.

11. Матері й синові разом 43 роки, а матері й доньці — 39 років. Вік обох дітей у сумі становить 16 років. Скільки років матері?

Відповідь: 33 роки.

12. Намалюй від руки круг і трьома прямими лініями розділи його на 7 частин.

Відповідь:

13. Для того щоб обгородити ділянку квадратної форми, потрібно вздовж кожної сторони встановити по 8 стовпів, причому по одному у вершинах квадрата. Скільки всього потрібно стовпів?

Відповідь: $6 \cdot 4 + 4 = 28$.

14. Невідоме число зменшили у 6 разів, а різниця невідомого й отриманого дорівнює 60. Знайди невідоме число.

Відповідь: 72.

15. Ділянку прямокутної форми площею 3200 м^2 можна поділити на 2 однакові квадрати. Знайти довжину і ширину цієї ділянки.

Відповідь: довжина — 80 м, ширина — 40 м.

16. Розв'яжи рівняння.

$$(x - 8) : 4 = 14.$$

Відповідь: $x = 64$.

17. Обчисли.

$$26 \text{ т } 496 \text{ кг} : 92$$

$$77 \text{ м } 22 \text{ см} : 33$$

$$28 \text{ кг } 032 \text{ г} : 64$$

$$404 \text{ м } 04 \text{ см} : 74$$

Відповідь: $26 \text{ т } 496 \text{ кг} : 92 = 288 \text{ кг}$

$$77 \text{ м } 22 \text{ см} : 33 = 25 \text{ м } 74 \text{ см}$$

$$28 \text{ кг } 032 \text{ г} : 64 = 438 \text{ г}$$

$$404 \text{ м } 04 \text{ см} : 74 = 5 \text{ м } 46 \text{ см}.$$

18. Обчисли.

$$20\,000 : 4 - (5\,760 : 9) \cdot 5 + 38\,430 : 7.$$

Відповідь: 7 290.

19. Розв'яжи задачу.

У селі Михайлівка на одній пасіці 85 вуликів, а на другій — 55 вуликів. З першої пасіки зібрали на 1 620 кг меду більше, ніж із другої. Скільки кілограмів меду зібрали з кожної пасіки, якщо з кожного вулика брали меду порівну?

Відповідь: 1) $85 - 55 = 30$ (вул.) = 1 620 кг; 2) $1\,620 : 30 = 54$ (кг)

з кожного; 3) $\begin{array}{r} \times 54 \\ 85 \\ \hline 270 \\ 132 \\ \hline 4590 \end{array}$ (кг) — з 1 пасіки; 4) $\begin{array}{r} \\ \\ \hline 1620 \\ 2970 \\ \hline \end{array}$ (кг) з 4 пасіки.

20. Яке з наведених нижче чисел має більший добуток цифр, ніж їхні суми?

112; 209; 302; 222; 210.

Відповідь: 222.

21. 2 кг яблук коштують узимку стільки ж, скільки 3 кг яблук восени. Восени заплатили за 5 кг яблук 16 гривень. Скільки коштує 1 кг яблук узимку?

Відповідь: 1) $1\,600 : 5 = 320$ (к) — 1 кг восени; 2) $320 \cdot 3 = 960$ (к) — 3 кг восени; 3) $960 : 2 = 480$ (к) — 1 кг узимку.

22. Червона Шапочка несла бабусі 14 пиріжків із м'ясом, грибами і капустою. Пиріжків із капустою було найбільше. Їх було вдвічі більше, ніж пиріжків із м'ясом, а пиріжків із м'ясом було більше, ніж пиріжків із грибами. Скільки пиріжків із грибами несла Червона Шапочка?

Відповідь: 2 пиріжка з грибами.

23. Скільки двоцифрових чисел діляться одночасно на 2 і на 7?

Відповідь: 7.

24. Сім'я складається з трьох кроликів. Вони мають 73 морквини. Батько з'їв на п'ять штук більше, ніж мама. Син Боні з'їв 12 морквин. Скільки морквин з'їла мама?

Відповідь: 28 морквин з'їла мама: 1) $73 - 12 = 61$ (м.) — з'їли мама і тато; 2) $61 - 5 = 56$ (м.) — з'їли мама і тато порівну разом; 3) $56 : 2 = 28$ (м.) — з'їла мама.

25. Обчисли.

$$(48\ 851 - 17\ 896 - 8\ 050) : 5 - (574 \cdot 9 + 9\ 243) : 9.$$

26. Вага 3 яблук і 2 апельсинів 255 г. Вага 2 яблук і 3 апельсинів — 285 г. Усі яблука важать однаково, і всі апельсини також важать однаково. Скільки важать одне яблуко та один апельсин разом?

Відповідь: 108 г: 1) $255 + 285 = 540$ (г) — 5 яблук і 5 апельсинів; 2) $540 : 5 = 108$ (г) — 1 яблуко і 1 апельсин.

27. Маса коробки із зефіром 650 г. Після того, як з'їли половину зефіру, маса коробки — 400 г. Якою є маса порожньої коробки?

Відповідь: 150 г: 1) $650 - 400 = 250$ (г) — маса половини зефіру; 2) $250 \cdot 2 = 500$ (г) — маса зефіру; 3) $650 - 500 = 150$ (г) — маса коробки.

28. Добуток яких трьох чисел дорівнює їхній сумі?

Відповідь: 1, 2, 3: $1 \cdot 2 \cdot 3 = 6$; $1 + 2 + 3 = 6$.

29. На галявині були лише червоні та зелені дракони. Кожен червоний дракон мав 6 голів, 8 ніг і 2 хвосту. Кожен зелений дракон мав 8 голів, 6 ніг і 4 хвосту. Разом дракони мають 44 хвосту, також відомо, що зелених ніг на 6 менше, ніж червоних голів. Скільки червоних драконів перебувало на галявині?

Відповідь: 7 червоних драконів.

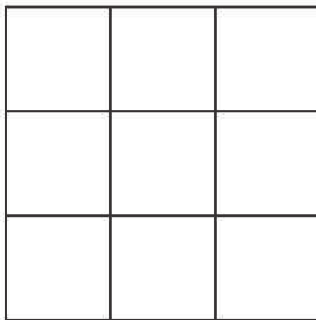
30. У прикладі однаковими літерами позначено однакові цифри, різними — різні. Знайдіть невідомі цифри.

$$\begin{array}{r} + \text{ЛІДА} \\ \text{ЛІДА} \\ \hline \text{ДІТИ} \end{array}$$

Відповідь:

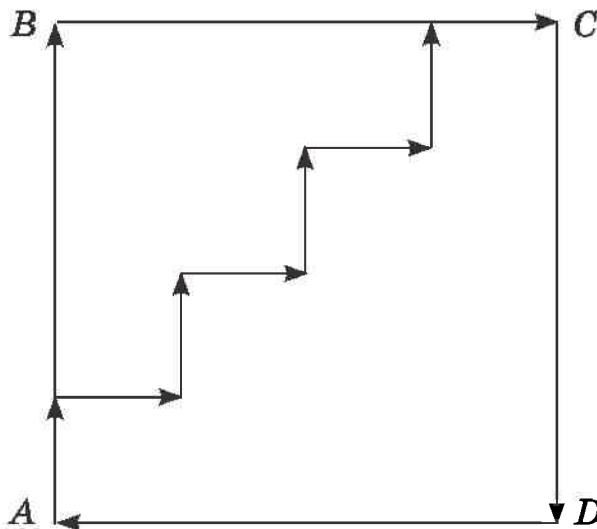
1) Д = 4	Т = 8	Л = 2	Н = 6	І = 0	А = 3
2) Д = 4	Т = 9	Л = 2	Н = 6	І = 0	А = 8
3) Д = 2	Т = 4	Л = 1	Н = 6	І = 0	А = 3
4) Д = 2	Т = 5	Л = 1	Н = 4	І = 0	А = 7
5) Д = 2	Т = 5	Л = 1	Н = 6	І = 0	А = 8
6) Д = 2	Т = 5	Л = 1	Н = 8	І = 0	А = 9

31. Скільки всього квадратів зображено на малюнку?

Відповідь: 14 квадратів.

32. Від точки *A* до точки *C* автомобіль може рухатися різними шляхами: а) по сторонах прямокутника від *A* до *B* і від *B* до *C*; по ламаній — від точки *A* спочатку вздовж *AB*, потім у напрямі *BC*, далі у напрямі *AB* і так далі до точки *C* (див. малюнок). Порівняйте довжини цих маршрутів і зробіть висновок.

Відповідь: довжини маршрутів однакові.

33. Скільки обертів зробить годинникова стрілка протягом січня, хвилинна стрілка — протягом одного тижня?

Відповідь: Годинникова стрілка протягом січня зробить 62 оберти ($2 \cdot 31 = 62$). Хвилинна протягом одного тижня — 168 обертів: $24 \cdot 7 = 168$.

34. Обчисли найзручнішим способом.

$$728 : 4 + 272 : 4$$

Відповідь: $(728 : 4 + 272) : 4 = 250$.

35. Скільки серед чисел від 100 до 1000 включно таких, у запису яких зустрічаються три однакові цифри?

Відповідь: 10 чисел: 111, 222, 333, 444, 555, 666, 777, 888, 999, 1000.

36. Один рибалка розповідав, що він спіймав рибу, хвіст якої мав масу 2 кг, тулуб — таку саму масу, як хвіст і голова разом, а дві голови — таку, як тулуб і два хвости разом. Якою є маса всієї риби?

Відповідь: голова — $2 \cdot 3 = 6$ кг, тулуб — $6 + 2 = 8$ кг, маса риби — $2 + 6 + 8 = 16$ (кг).

37. Скільки квадратів із периметром 100 см міститься в 1 м²?

Відповідь: 1) $100 : 4 = 25$ (см) — сторона квадрата; 2) $100 : 25 = 4$ (кв.) — уздовж довжини і ширини; 3) $4 \cdot 4 = 16$ (кв.) із $P = 100$ см.

38. На селянському дворі жили гуси й поросята. Господар і його син Іванко вийшли у двір. Іванко питає: «Батьку, скільки у нас гусей і скільки поросят?» Батько відповідає: «Згадайся сам. Якщо лічити по головах, то у дворі 25 голів, а якщо по ногах, то 70 ніг». Скільки було гусей і скільки поросят?

Відповідь: 10 поросят і 15 гусей.

39. Фермерський город має форму прямокутника завдовжки 15 м, що на 7 м більше ніж завширшки. Третину всієї площі ділянки засадили томатами, а решту — картоплею. Яку площу зайняли під картоплю?

Розв'язання

$$CD = AB = 15 \text{ (м)}$$

$$AC = BD = 15 - 7 = 8 \text{ (м)}$$

$$S \text{ спільна} = AC \cdot CD = 8 \cdot 15 = 120 \text{ (м}^2\text{)}$$

$$S \text{ томатів} = 120 : 3 = 40 \text{ (м}^2\text{)}$$

$$S \text{ картоплі} = 40 \cdot 2 = 80 \text{ (м}^2\text{)}$$

Відповідь: S картоплі 80 м².

40. Розв'яжи рівняння.

$$80 - (40 + x) = 35$$

$$40 + x = 80 - 35$$

$$40 + x = 45$$

$$x = 45 - 40$$

$$x = 5$$

$$\underline{\quad\quad\quad} \\ 80 - (40 + 5) = 35$$

41. Лічильник автомобіля в місті А показував 12 921 км. Через 2 год у місті В на лічильнику з'явилося наступне число, що в обох напрямках читалося однаково. З якою швидкістю автомобіль їхав з міста А у місто В?

Розв'язання

Швидкість автомобіля необхідно дізнатися способом підбору. Припустимо, що швидкість автомобіля = 50 км/год, тоді $50 \text{ км/год} \cdot 2 \text{ год} = 100 \text{ км}$ — проїхав автомобіль з 2 год. Наступне число на лічильнику $12\,921 + 100 = 13\,021$, яке читається по-різному і не відповідає умові задачі. Припустимо, що швидкість автомобіля = 55 км/год, тоді $55 \text{ км/год} = 110 \text{ км}$ — проїхав автомобіль з 2 год. Тоді наступне число на лічильнику $12\,921 + 110 = 13\,031$.

Відповідь: швидкість автомобіля — 55 км/год.

42. Мураха і сороконіжка змагалися з бігу. Коли мураха пробіг $\frac{1}{3}$ всієї дистанції, а сороконіжка $\frac{1}{6}$ дистанції, між ними виявилася відстань 8 м. Якою є довжина дистанції?

Розв'язання

Мураха пробіг $\frac{1}{3}$ всієї дистанції, а сороконіжка $\frac{1}{6}$ дистанції, що складає $\frac{1}{2}$ шляху мурахи, а $\frac{1}{2}$ відстані мурахи дорівнює 8 м, тоді мураха пробіг $8 \cdot 2 = 16 \text{ м}$. А 16 м — це $\frac{1}{3}$ усієї дистанції. Тоді $16 \cdot 3 = 48 \text{ м}$ — довжина дистанції.

Відповідь: дистанція має довжину 48 м.

43. На трьох деревах сидить 60 пташок. Одночасно з першого дерева злетіло 6 пташок, із другого — 8 пташок, а з третього — 4 пташки. Після цього на всіх трьох деревах пташок залишилось порівну. Скільки пташок було спочатку на другому дереві?

Відповідь: 1) $6 + 8 + 4 = 18$ (п) — полетіло; 2) $60 - 18 = 42$ (п) — залишилося; 3) $42 : 3 = 14$ (п) — на кожному дереві залишилося; 4) $14 + 8 = 22$ (п) — було на другому.

44. Петро написав одноцифрове число, а потім дописав до нього праворуч ще одну цифру. Після того, як до отриманого числа хлопець додав 19, він отримав 72. Яке число Петро написав спочатку?

Відповідь: Петро написав спочатку 5: $72 - 19 = 53$.

ГОТУЄМОСЯ ДО ОЛІМПІАДИ З КУРСУ «Я І УКРАЇНА»

1. Що спільного у рослин із тваринами?

- а) Зовнішній вигляд;
- б) будова органів;
- в) вони дихають, розмножуються, ростуть.

2. Якою є основна причина відльоту птахів у вирій?

- а) Бояться холоду;
- б) можуть долати великі відстані;
- в) не можуть знайти комах і насіння.

3. Розподіли перелічені назви предметів на три групи:

- а) предмети живої природи;
- б) предмети неживої природи;
- в) предмети, створені працею людей.

Суниця, портфель, Сонце, пшениця, комбайн, дощ, вишня, ставок, будинок, учень, ромашка, олівець, журавель, вітер.

(а) *Суниця, пшениця, вишня, учень, ромашка, журавель*; б) *сонце, дощ, ставок, вітер*; в) *портфель, комбайн, будинок, олівець*.)

4. Познач умовними позначками погоду:

- а) Хмарно;
- б) іній;
- в) іде сніг;
- г) температура повітря 2 градуси тепла.

(а) ; б) ; в) ; г) + 2 °С)

5. Який із названих предметів належить до виробів?

- а) Мед;
- б) цукор;
- в) цукерка;
- г) нектар.

6. Перетворення води з одного стану в інший і переміщення її в природі називається:

- а) опадами;
- б) випаровуванням;
- в) кругообігом;
- г) циркуляцією.

7. Основною ознакою ґрунту називають:

- а) вологість;
- б) родючість;
- в) колір;
- г) заболоченість.

8. Яке твердження є помилковим?
- а) Корінь вбирає із ґрунту воду;
 - б) листя проводить вологу до органів рослини;
 - в) із квітки утворюється плід.
9. На перший погляд, рослини здаються нерухомими. Доведи, що це не так, обравши потрібне твердження.
- а) Рослини повертаються до світла;
 - б) рослини закріпились у ґрунті й знаходяться на одному місці;
 - в) корені тягнуться до води.
10. Як потрібно охороняти ґрунт?
- а) Насаджувати дерева і кущі;
 - б) вивозити сміття на поля;
 - в) «боротися» з ярами;
 - г) зрошувати поля.
11. Що таке «народний календар»?
- а) Календар, складений для народу;
 - б) календар, який склав народ;
 - в) такого календаря не існує.
12. Яке свято відзначають восени?
- а) День Матері;
 - б) Свято Хліба;
 - в) Зелені свята.
13. Ми всі — особливі, тому повинні:
- а) уважати себе найкращими у світі;
 - б) поважати інших людей;
 - в) ставитись до інших, ураховуючи свій настрій;
14. Родина — це:
- а) мама, тато, діти, бабусі, дідусі, усі родичі;
 - б) члени сім'ї, які живуть разом;
 - в) дядьки, тітки, племінники, двоюрідні брати і сестри.
15. Державними символами України є:
- а) калина;
 - б) герб;
 - в) вишитий рушник;
 - г) прапор;
 - д) гімн.
16. Чи необхідно жити серед людей, щоб стати «людиною»?
- а) Ні, це не обов'язково;
 - б) так, це необхідна умова;
 - в) це залежить від обставин.
17. Для того щоб досягти успіху у житті, необхідно:
- а) покладатися на щасливий випадок;
 - б) багато працювати;

- в) мати талант;
 - г) наполегливо добувати знання.
18. Першу бібліотеку в Україні заснував:
- а) Ярослав Мудрий;
 - б) Володимир Великий;
 - в) Богдан Хмельницький.
19. Людські чесноти — це:
- а) доброта;
 - б) заздрощі;
 - в) милосердя;
 - г) увічливість;
 - д) скупість;
 - е) щедрість.
20. Визнач правила поведінки в сім'ї.
- а) Члени сім'ї турбуються тільки про дітей;
 - б) члени сім'ї поважають одне одного;
 - в) кожен член сім'ї має свої обов'язки по господарству;
 - г) якщо смачного мало, то його віддають дітям;
 - д) тільки мама повинна мити посуд;
 - е) члени сім'ї пам'ятають про дні народження рідних і вітають їх.
21. Україна — незалежна держава в:
- а) Європі;
 - б) Азії;
 - в) Африці.
22. Столиця України.
- а) Харків;
 - б) Київ;
 - в) Донецьк.
23. Об'єднання людей, які взаємодіють, залежать одне від одного — це:
- а) природа;
 - б) місто;
 - в) суспільство.
24. Риси характеру, що можуть забезпечити успіх у житті кожної людини:
- а) безвілля;
 - б) наполегливість;
 - в) байдужість;
 - г) працьовитість.
25. Який головний документ нашої держави?
- а) Закон Божий;
 - б) Конституція України;
 - в) Закон «Про загальну середню освіту».

26. Що належить до неживої природи?

- а) Місяць;
- б) повітря;
- в) береза;
- г) бактерії.

27. Які з цих рослин називають культурними?

- а) Пшениця;
- б) кропива;
- в) виноград;
- г) осот.

28. Які з цих дерев ростуть у хвойному лісі?

- а) Тополя;
- б) сосна
- в) верба;
- г) ялина.

29. Обери листяні дерева.

- а) Дуб;
- б) сосна;
- в) клен.

30. До диких тварин належать:

- а) корова;
- б) лось;
- в) індик.

31. Перелітні птахи — це:

- а) ворона;
- б) ластівка;
- в) журавель;
- г) лелека.

32. Якими бувають тіла?

- а) Твердими;
- б) м'якими;
- в) рідкими.

33. Склади схему «Природа», використовуючи слова: *людина, нежива, жива, тварини, комахи, рослини, риби, звірі, птахи.*

34. Що «зайве» у кожному рядку? Підкресли.

- Соняшник, сонце, білка, синиця, суніця.
- Земля, вода, небо, літак, дощ.
- Вода, олія, повітря, молоко, сік.
(а) Сонце; б) літак; в) повітря.)

35. Зазнач стрілками, які слова другого стовпчика відповідають кожному слову першого стовпчика.

Тверде тіло	Шматок крейди
рідке тіло	молоко
газоподібне тіло	цвях
	крапля води
	повітря
	природний газ

Відповідь:

Тверде тіло	→ Шматок крейди
рідке тіло	→ молоко
газоподібне тіло	→ цвях
	→ крапля води
	→ повітря
	→ природний газ

36. Запиши назви 5 рослин, що мають їстівне листя. (*Капуста, петрушка, кріп, щавель, салат*)

37. На скільки груп і за якими ознаками можна поділити ці рослини? Яблуня, смородина, огірок, кропива, тополя, дуб, картопля.

(1. Яблуня, тополя, дуб. Огірок, кропива, картопля.

2. Яблуня, смородина, огірок, картопля. Кропива, тополя, дуб.)

38. Доведи, що павук — не комаха. (8 лапок)

4 клас

1. До складу Сонячної системи входять:

- а) Сонце і зорі;
- б) Сонце, планети, космічні тіла;
- в) космічні тіла і планети.

2. Першими довели, що Земля має круглу форму кулі:

- а) Христофор Колумб;
- б) іспанці-мореплавці під командуванням Магеллана;
- в) експедиція Васко да Гама.

3. Земля рухається навколо своєї осі:

- а) із заходу на схід;
- б) зі сходу на захід;
- в) з півночі на південь.

4. Орієнтуватися на місцевості — означає:
 - а) уміти визначати основні сторони горизонту;
 - б) дізнатися, у якій півкулі знаходимося;
 - в) знаходити найкоротший шлях.
5. Карти, на яких зображено земну поверхню, називають:
 - а) політичними картами;
 - б) фізичними картами;
 - в) планами місцевості.
6. Частиною океану є:
 - а) річка;
 - б) озеро;
 - в) море.
7. Які материки знаходяться у східній півкулі?
 - а) Євразія;
 - б) Південна Америка;
 - в) Австралія;
 - г) Антарктида.
8. На території України є такі форми земної поверхні:
 - а) рівнини і гори;
 - б) низовини і височини;
 - в) височини і рівнини.
9. До природних водойм належать:
 - а) море, річка, болото, водосховище;
 - б) ставок, озеро, джерело, канали;
 - в) річки, озера, болота, джерела, моря.
10. Які заповідники є на території України?
 - а) Карпатський;
 - б) Подільський;
 - в) Асканія-Нова;
 - г) Поліський;
 - д) Медобори;
 - е) Київський.
11. Перше «Я» — це зовнішність людини, друге «Я» — це те, що:
 - а) визначає поведінку людини, вирізняє її з-поміж інших;
 - б) властиве не тільки людині, а й тварині;
 - в) спільне для багатьох людей.
12. Для того щоб досягти успіху у житті, необхідно:
 - а) мати талант;
 - б) наполегливо здобувати знання;

- в) покладатися на щасливий випадок;
 - г) багато працювати.
13. Культура поведінки — це:
- а) уміння дотримуватися ustalених норм поведінки без примусу і нагадування;
 - б) уміння доводити свою правоту будь-яким способом;
 - в) уміння поводитись з іншими людьми.
14. Узимку українці святкують:
- а) Великдень;
 - б) Різдво;
 - в) Новий рік;
 - д) день Святого Миколая;
 - г) день Конституції;
15. Перші школи в Київській Русі започаткував:
- а) Володимир Великий;
 - б) Ярослав Мудрий;
 - в) князь Святослав.
16. Права й обов'язки громадян України записані в:
- а) Кримінальному кодексі України;
 - б) Конституції України;
 - в) Указах Президента.
17. До конфлікту призводить:
- а) добро;
 - б) упертість;
 - в) гнів;
 - г) заздрощі;
 - д) взаєморозуміння.
18. Правопорушення — це:
- а) законні дії людей;
 - б) протиправні дії людей;
 - в) дії людей, що завдають шкоди іншим.
19. Незалежність України було проголошено:
- а) 24 серпня 1991 року;
 - б) 28 червня 1996 року;
 - в) 24 червня 1991 року.
20. Шанобливо ставитись до старших означає:
- а) допомагати їм у роботі;
 - б) поступатись місцем у транспорті;
 - в) прислухатись до їхніх порад;
 - г) вимагати до себе багато уваги.

21. Символи нашої держави. (*Гімн, герб, прапор*)
22. Найближча до Сонця планета. (*Меркурій*)
23. Найбільший і найглибший океан нашої планети. (*Тихий*)
24. Материк, що омивається всіма океанами, — це... (*Євразія*).
25. Найбільший на Землі острів — це... (*Гренландія*).
26. Скільки планет входять до складу Сонячної системи? (8)
27. Хто є першим українським космонавтом? (*Леонід Каденюк*)
28. Від чого залежить зміна пір року? (*Від обертання Землі навколо Сонця*)
29. З якої сторони дерев мурахи будують свої мурашники? (*З південної*)
30. З якої сторони дерев ростуть гриби? (*З північної*)
31. Яка тварина нашої місцевості вважається найкращим копачем? (*Кріт*)
32. Скільки органів чуття має людина? (5)
33. Який птах несе найбільші у світі яйця? (*Страус*)
34. Яка тварина найвища у світі? (*Жирафа*)
35. Експедиція якого мореплавця підтвердила, що Земля — куля? (*Магеллана*)
36. «Побудуй» систему травлення.
Глотка, стравохід, рот, пряма кишка, шлунок, тонкий кишечник, товстий кишечник. (*Рот, глотка, стравохід, шлунок, тонкий кишечник, товстий кишечник, пряма кишка*)
37. Які країни мають спільні з Україною кордони? Перелічи їх.
(*Росія, Білорусь, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина*)
38. Найбільший і найглибший океан нашої планети — це:
 - а) Тихий;
 - б) Атлантичний;
 - в) Індійський.
39. Найдовша річка в світі — це:
 - а) Амазонка;
 - б) Ніл;
 - в) Волга.
40. Найменша планета Сонячної системи — це:
 - а) Венера;
 - б) Сатурн;
 - в) Меркурій.
41. Сонце — це:
 - а) зірка;
 - б) планета;
 - в) комета.

42. Яка з планет не має атмосфери?
- а) Меркурій;
 - б) Марс;
 - в) Венера.
43. Найбільша риба планети — це:
- а) кит;
 - б) китова акула;
 - в) дельфін.
44. Найдовший вік життя серед птахів має:
- а) сокіл;
 - б) орел;
 - в) горобець.
45. Найшвидша тварина планети — це:
- а) жирафа;
 - б) гепард;
 - в) пантера.
46. Скільки органів чуття має людина?
- а) 3;
 - б) 4;
 - в) 5.
47. Лінії на мапі зверху донизу, що зазначають напрямок «північ — південь», — це:
- а) паралелі;
 - б) меридіани;
 - в) екватор.
48. Експедиція якого мореплавця підтвердила, що Земля — куля?
- а) Америго Веспуччі;
 - б) Магеллана;
 - в) Христофора Колумба.
49. Від чого залежить зміна пір року?
- а) Ось Землі не вертикальна, а похила;
 - б) Земля рухається навколо Сонця;
 - в) Земля рухається навколо своєї осі.
50. Наша галактика називається... (*Чумацьким шляхом*)
51. Зі скількох областей складається Україна? (24)
52. Один повний оберт Землі навколо Сонця називається:
- а) тижнем;
 - б) роком;
 - в) добою.

53. З'єднай цифри і літери — отримаєш повну відповідь.

1) Чим далі південь, тим частіше мішані ліси чергуються з безлісими ділянками	а) Набуло забарвлення сухої трави, теж вони менше помітні
2) Між зонами мішаних лісів і степу	б) Одні з них мають довге коріння, щоб діставати воду з глибини, деякі ростуть навесні, коли достатньо вологи в ґрунті
3) Багато рослин пристосувалось до життя в умовах степу	в) Простяглась перехідна зона лісостепу
4) Більшість тварин пристосувались у степу	г) Які переходять у безкраї рівнинні простори-стеги

(1 — г; 2 — в; 3 — б; 4 — а)

54. Який колір шкіри у основного населення цих країн? З'єднай стрілочками.

1) Біла шкіра	Індія, Японія, Китай
2) Жовта шкіра	Конго, Нігерія, Єгипет
3) Чорна шкіра	Україна, Англія, Росія

(1) Біла шкіра — Україна, Англія, Росія; 2) жовта шкіра — Індія, Японія, Китай; 3) чорна шкіра — Конго, Нігерія, Єгипет.)

55. Розподіли рослини лісу за ярусами:

1 ярус: _____ 2 ярус: _____

3 ярус: _____ 4 ярус: _____

Слова для довідок: ліщина, дуб, яблуня дика, осика, шипшина, конвалія, подорожник.

(4 ярус: конвалія, подорожник; 3 ярус: ліщина, шипшина; 2 ярус: яблуня дика; 1 ярус: дуб, осика.)

56. Побудуй ланцюжки живлення і поясни, до яких природних угруповань вони належать.

а) Щука, водорості, карась;

б) рослина, птах, комахи, лисиця, хижий птах.

(а) Водорості → карась → щука. Озеро, річка.

б) рослина → комахи → птах → лисиця → хижий птах. Ліс)

57. Розподіли знаком (+) заповідники за природними зонами.

Назва заповідника	Природні зони				
	Мішані ліси	Степ	Кримські гори	Карпатські гори	Південний берег Криму
Асканія-Нова					
Карпатський					

Назва заповідника	Природні зони				
	Мішані ліси	Степ	Кримські гори	Карпатські гори	Південний берег Криму
Український степовий					
Поліський					
Ялтинський					
Луганський					
Кримський					
Мис Март'ян					

Відповідь:

Назва заповідника	Природні зони				
	Мішані ліси	Степ	Кримські гори	Карпатські гори	Південний берег Криму
Асканія-Нова			+		
Карпатський				+	
Український степовий		+			
Поліський	+				
Ялтинський			+		
Луганський		+			
Кримський			+		
Мис Март'ян					+

58. Де є міста без будинків, річки — без води, ліси — без дерев?

- а) У пустелі;
- б) в Антарктиді;
- в) у тундрі;
- г) на карті.

59. На якому шарі землі затримується вода, коли вона просочується вглиб землі?

- а) На ґрунті;
- б) на піску;
- в) на глині;
- г) на перегній.

60. Доповни речення.

Для того щоб орієнтуватися в просторі, люди винайшли _____, щоб вимірювати температуру — _____, а щоб орієнтуватися у часі — _____, але до його появи вимірювали час за допомогою _____.

(Для того щоб орієнтуватися в просторі, люди винайшли компас; щоб вимірювати температуру — термометр; щоб орієнтуватися у часі — годинник, до його появи вимірювали час за допомогою сонця.)

61. Дайте відповіді на запитання.

- а) Чи однакові за формою молекули снігу і льоду?
- б) Як називається шар повітря навколо Землі?
- в) Яку корисну копалину люди їдять?
- г) Яка комаха чує ногами?
- д) Чи заплющують риби очі під час сну?

(а) Так; б) атмосфера; в) сіль; г) коник-стрибунець; д) ні)

62. Розсудіть, хто з друзів, які сперечаються, має рацію?

В і н н і - П у х. Друзі, давайте вирушимо подорожувати до Північного полюса! Там упродовж року світить сонце і бджоли постійно збирають мед!

В і с л ю к І а. Але ж там дуже спекотно!

П а ц ь. Ні, там холодно, я можу простудитися. А ще я боюсь білих ведмедів.

С о в а. Насолоджуйся темрявою, адже полярна ніч триває півроку.

- а) Вінні-Пух;
- б) Паць і Вінні-Пух;
- в) Віслюк і Вінні-Пух;
- г) Сова і Паць.

63. Що обере голодний їжачок?

- а) Яблучко;
- б) грушку;
- в) грибочок;
- г) черв'ячка;
- д) горішок.

64. Зозуля дуже корисна для лісів, оскільки вона:

- а) поїдає і тим самим регулює кількість дрібних птахів;
- б) поїдає значну кількість шкідливих гризунів;
- в) поїдає гусінь, яку не їдять інші птахи.

65. Застосування піску в нашому господарстві колосальне. Які предмети в класі зроблені з використанням піску? (Акваріум, шибки, плафони)

66. Чому червень оголошено місяцем тиші?

- а) У школах складають іспити;
- б) птахи і звірі турбуються про малят;
- в) у червні буває найменше грозових дощів;
- г) багато людей від'їжджають із міст на відпочинок.

67. Вінні-Пух не їсть лимонів. Якого саме вітаміну не отримує в достатній кількості організм Пуха?
- а) Вітаміну А;
 - б) вітаміну В;
 - в) вітаміну С;
 - д) вітаміну Д.
68. Який із перелічених вітамінів називають вітаміном зору? У якому овочі його найбільше? (*Вітамін А*)
69. Допиши речення.
- а) Моя держава...
 - б) Столиця моєї Батьківщини — місто...
 - в) Це місто стоїть на річці...
 - г) Головна вулиця столиці — ...
(а) *Україна*; б) *Київ*; в) *Дніпро*; г) *Хрещатик*)
70. Твій рідний край називається:
- а) Середнє Придніпров'я;
 - б) Слобожанщина;
 - в) Українське полісся.
71. Державними символами України є:
- а) прапор, герб, верба;
 - б) гімн, тризуб, калина;
 - в) Прапор, Герб, Гімн.
72. Рослини-символи України, якими прикрашають українську садибу, — це:
- а) кактус;
 - б) калина;
 - в) кипарис;
 - г) вишня.
73. Земля — це:
- а) зірка;
 - б) планета;
 - в) супутник.
74. Найближча планета до Сонця:
- а) Венера;
 - б) Меркурій;
 - в) Уран.
75. Що таке горизонт?
- а) Це лінія, що з'єднує небо з Землею;
 - б) це частина земної поверхні, яку можна охопити оком.
76. Яку форму має Земля?
- а) Круглу;
 - б) овальну;
 - в) кулясту.

77. Який материк складається з двох частин?
- а) Північна Америка;
 - б) Антарктида;
 - в) Євразія;
 - г) Африка;
 - д) Австралія;
 - е) Південна Америка.
78. Вона є в кожній істоті. Де її немає, там немає життя. Це:
- а) ґрунт;
 - б) глина;
 - в) вода;
 - г) повітря.
79. Великий простір суші з майже рівною поверхнею — це:
- а) горб;
 - б) рівнина;
 - в) яр.
80. Вода в твердому стані — це:
- а) дощ;
 - б) сніг;
 - в) водяна пара.
81. Чого на землі найбільше?
- а) Суші;
 - б) води;
 - в) порівну суші й води.
82. Яка природоохоронна робота проводиться у нашій державі?
- а) Створено Червону книгу України;
 - б) створено заповідники;
 - в) вирубують ліси.
83. Обери зимуючих птахів.
- а) Синиця;
 - б) ластівка;
 - в) шпаки;
 - г) дятел.
84. Обери листяні дерева.
- а) Верба;
 - б) ялина;
 - в) горіх;
 - г) сосна.
85. Підкресли «зайве» слово.
- Юпітер, Сатурн, глобус, Земля.
 - Стрілець, Місяць, Мала Ведмедиця, Риби.
 - Юрій Гагарін, Леонід Каденюк, Андрій Шевченко.
(Глобус, Місяць, Андрій Шевченко)

86. На плані ділянка має такі розміри: завдовжки 6 см, завширшки — 4 см. Масштаб плану: 1 см — 15 м. Обчисли справжні розміри цієї ділянки. (Завдовжки $15 \cdot 6 = 90$ м)
87. Зазнач стрілками, які слова другого стовпчика відповідають кожному слову першого стовпчика.

Холодний пояс	Жива природа бідна. Не буває зими.
Помірний пояс	Узимку холодно, улітку тепло. Багато світла і тепла.
Жаркий пояс	Водяться різні тварини. Кілька місяців триває полярна ніч

Відповідь:

Холодний пояс	→ Жива природа бідна.
	→ Не буває зими.
Помірний пояс	→ Узимку холодно, улітку тепло.
	→ Багато світла і тепла.
Жаркий пояс	→ Водяться різні тварини.
	→ Кілька місяців триває полярна ніч

88. Поміркуй. Запиши своє міркування.

На екскурсію до парку учні йшли спочатку на південь, потім — на захід, далі — на південний захід. У яких напрямках вони повертатимуться? (ПнСх, Сх, Пн)

89. Допиши речення.

Україна — незалежна... (держава).

Державними символами України є... (Гімн, Прапор, Герб).

Через усю Україну протікає велика ріка... (Дніпро).

На півдні Україна омивається морями... (Чорним і Азовським).

90. Що таке масштаб?

- Число, у скільки разів зменшено дійсні відстані на плані;
- число, у скільки разів збільшено дійсні відстані на плані;
- число, у скільки разів зменшено або збільшено дійсні відстані на плані.

91. На території України розташовані природні зони:

- мішані ліси, лісостеп, степ;
- тундра, тайга, листяні ліси;
- пустелі, лісостеп, Карпати.

92. У степу ростуть:

- конвалія, шипшина, дуб, ліщина;
- перекотиполе, волошки, миколайчики, ковила, шавлія;
- жасмин, горобина, суничне дерево, купальниця.

93. Де протікають ріки Дністер, Черемош, Тиса?
- а) У зоні лісостепу;
 - б) у Криму,
 - в) у Карпатах;
 - г) у зоні мішаних лісів.
94. З яких органів складається тіло людини?
- а) З рук, ніг, серця, нирок, голови, шкіри, печінки, легень, шлунку;
 - б) з серця, легень, печінки, нирок, шлунку, шкіри.
95. Де розрізняється смак їжі?
- а) У роті;
 - б) в органах травлення;
 - в) у головному мозку після передачі подразнення.
96. Як називаються найтонші судини?
- а) Вени;
 - б) капіляри;
 - в) артерії.
97. Птах, який не має свого гнізда, — це:
- а) ластівка;
 - б) лелека;
 - в) зозуля.
98. Дощовий черв'як — тварина:
- а) корисна;
 - б) шкідлива.
99. Постав цифри у тій послідовності, у якій здійснюється ланцюжок живлення:
- а) сосна, дятел, жук-короїд;
 - б) сова, жито, миша.
- (а) Сосна → жук-короїд → дятел; б) жито → миша → сова).

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2 клас

1. Склади речення зі слів.
казку, Іванко, цікаву, читає.
2. Із запропонованих літер склади слова:
е, в, а, с, н —
о, м, а, в —
3. Роз'єднай слова і допиши речення.
Лисичка сидить у норі.
4. Постав потрібні розділові знаки.
Діти не грайтеся поблизу дороги.
5. Додай слова ввічливості.
Наталя й Катруся малюють. Наталя попросила:
— Катруся, дай, _____, жовту фарбу.
Катруся дала фарбу й додала:
— _____
Наталя відповіла:
— _____.
6. Встав пропущені слова.
Завершилася зима, й настала _____.
Зеленіє молода _____.
Радіють весні дорослі й _____
7. Допиши потрібні за змістом слова.
Удень на небі світить _____, а вночі _____. (Місяць, сонце)
8. Пронумеруй речення, щоб вийшов текст.
 Однокласники принесли домашнє завдання.
 Захворів Максим.
 Друзі допомогли хлопчикові розв'язати задачу.
 До хворого прийшли Андрій і Володя.
9. Який заголовок найкраще підходить до запропонованого тексту?
Тато подарував Юркові їжачка. Котик хотів погратися з їжачком.
Усе тіло їжачка вкрите голками. Мурчик поколов свої лапки.
а) Їжак;
б) Котик;
в) Треба бути обережним.
10. Добери заголовок до тексту.
Настала зима. Лисичка сидить у норі. Голодний вовк бродить лісом. Зайчатко тремтить під ялинкою.

11. Поділи текст на речення.

Ластівка зліпила гніздечко побачив це горобець зайняв його ластівка покликала на допомогу інших ластівочок вони разом вигнали горобця із гнізда

12. Розташуй абзаци у відповідному порядку, пронумеруй їх.

1) На землі лежало четверо жовторотих пташенят. Їхні батьки кружляли над своїми дітками і кликали на допомогу.

2) У нас під стріхою жили ластівки. Аж ось трапилася велика біда. Під час вітру гніздо впало і зруйнувалося.

3) Василько поклав малих у капелюх і прибив його під стріхою. Ластівки дуже зраділи і почали годувати пташенят.

13. Допиши зачин тексту.

...Це була справжня казка. Яскраво виблискували костюми акробатів. Кумедні ведмежата каталися на велосипедах. Собачки ходили на задніх лапках. Нарешті з'явився клоун. Його жарти всім сподобалися.

14. Допиши потрібні за змістом слова.

Біля нашої школи ростуть _____.

У оленя великі, красиві _____.

15. Допиши кінцівку тексту.

Насунулась хмара. Упали перші важкі краплі.

Ударив грім...

16. За змістом розповідного речення побудуй питальне.

Уранці Яринка поспішає до школи.

17. Перебудуй спонукальне речення у розповідне.

Діти, бережіть книги!

18. Склади й запиши речення про життя лісових мешканців: одне — розповідне, одне — питальне, одне — спонукальне.

19. Допиши загальну назву.

Оса, комар, бджола — це _____.

20. Допиши першу літеру в кожному слові.

_ иїв, _ деса, _ итомир.

21. Допиши імена людей і клички тварин.

Дівчинка _____ гладить кішку _____.

22. Напиши (2–4) назви предметів.

Звірі —

23. Дай повні відповіді на запитання.

Хто взимку спить у барлозі?

Що купив Петро?

24. Допиши, хто або що може виконувати такі дії.

Сходить, світить, гріє — _____

25. Добери слова, протилежні за значенням.
День — _____;
доброта — _____.
26. Яке слово зайве?
а) Харків;
б) Київ;
в) Львів;
г) Дніпро.
27. Допиши потрібні ознаки предметів.
Кущ низький, а дерево — _____.
28. Добери ознаки до назви предмета.
Береза:
а) перелітна;
б) духмяна;
в) кучерява.
29. Добери ознаки, протилежні за значенням.
Далекий — _____;
гарячий — _____.
30. Добери ознаки, близькі за значенням.
Веселий — _____.
31. Встав пропущені ознаки предметів.
Настала _____ весна.
32. Доповни речення потрібними словами.
У полі зацвіли (які?) _____ маки.
33. Добери відповідні назви предметів.
Сірий, косий, вухатий _____.
Кругле, кислувате, смачне _____.
34. Доповни текст описом синички (3–5 речень).
Була холодна зима. До вікна прилетіла синичка. Вона була...
35. До назв предметів добери назви дій.
Діти — _____.
Струмки — _____.
36. Напиши, хто як пересувається.
Риба — _____, горобчик — _____.
37. Добери назви дій із протилежним значенням.
Зайти — _____;
38. Напиши, хто що робить.
Учитель _____.
Художник _____.

39. Добери до поданої назви дії, близькі за значенням.
Говорити — _____.
40. Від назви ознаки утвори назву дії.
Світлий — _____.
41. Підкресли в дужках потрібну за змістом назву дії.
Біля сосни (*дзюркоче, витікає, починається*) струмок.
Він (*тече, пливе, біжить*) по ярах до річечки.
42. Зміни слова в дужках таким чином, щоб вийшла зв'язна розповідь.
(*Наставати*) _____ весна. З теплих країв (*летіти*) _____ шпакки, ластівки, лелеки. Птахи (*поратися*) _____ біля гнізд.
43. Добери потрібні службові слова.
Підійшли _____ дерева; човник _____ паперу.
44. Допиши потрібні службові слова.
_____ рецепт _____ базарі
Дятел вибрав окуляри.
Натягнув собі _____ ніс,
Полетів трудитись _____ ліс.
Довідка: на, у, по, на.
45. Додаючи службове слово, склади речення зі слів: *малювання, нас, було, сьогодні.*
46. Встав службові слова.
Діти пішли _____ лісу.
Вони вийшли _____ узлісся.
Зупинилися _____ сосни.
47. Допиши службові слова.
_____ небу пливуть хмаринки.
_____ сосні висять шишки.
_____ тепле хутро вдяглися звірки.
48. Добери протилежні за значенням службові слова.
До школи — _____;
перед ящиком — _____;
над водою — _____.
49. Дай повні відповіді на запитання.
Де ростуть яблуні?
Де працює тато?
Де граються діти?
50. У якому з рядків наведено споріднені слова?
а) Дуб, дубовий, жолудь;
б) зеленіти, зелень, зелений;
в) друг, товариш, однокласник.

51. Підкресли спільнокореневі слова.

Коло нашого села великий ліс. От іде лісничий лісовою стежкою, оглядає своє господарство. Лісник знає тут кожне деревце, кожну галявину.

52. Підкресли зайве слово.

Мило, мильниця, милитися, милуватися, мильце.

53. Добери спільнокореневі слова — назву предмета, назву ознаки і назву дії з коренем *-друж-*.

3 клас

1. Добери до поданих слів слова з протилежним значенням.

Сумна — _____;

важкі — _____.

2. Добери до поданого слова слова, близькі за значенням.

Веселий — _____.

3. Продовж прислів'я.

Без учителя, навмання, важко здобувати _____

4. Запиши 4–5 слів, що називають свійських тварин.

5. Допиши відсутнє прикінцеве речення.

Пташки полетіли у вирій. Діти збирають жолуді. Чому засумувала синичка?

6. Добери заголовок до тексту.

Уже осінь. Білочка готується до зими. Упродовж дня вона носить горіхи, жолуді. Сушить і складає їх у своєму дуплі. З такими запасами не страшна звіряткові зима.

а) Настала осінь

б) Незабаром зима.

в) Запаслива білочка.

7. Пронумеруй речення таким чином, щоб вийшов текст.

Раптом із яру вискочив вовк.

Молодий пастух пас овець.

Це трапилось у гірському селі.

Пастух кинувся на вовка і прогнав його.

Він схопив вівцю.

8. Пронумеруй абзаци таким чином, щоб вийшов текст.

Діти забрали пташеня. Дома вони перев'язали крильце, посадили його в клітку.

Під березою Мар'янка й Дмитрик знайшли совеня з пошкодженим крилом.

Воно тужливо пищало.

Незабаром крильце у пташеняти зажило. Діти випустили совенятко на волю.

9. Прочитай текст. Запиши міркування, використовуючи слова з тексту.

Лелеки живляться жабами, ящірками, гадюками, частково рибою. Охоче поїдають шкідливих комах. Не минають нагоди, щоб схопити мишу чи пацюка.

Лелеки — корисні птахи, бо вони...

10. Добери заголовок до тексту.

Кіт побачив на дереві гніздо, у якому пищали пташенята. Він поліз на дерево. Прилетів старий дрізд. Він почав клювати кота. Кіт злякався і втік.

11. Прочитай текст. Запиши одним реченням, про що в ньому йдеться.

Не знищуйте дерев, не робіть надрізів на їхніх стовбурах. Не розводьте у лісі вогнища. Не знищуйте зелених насаджень. Не розорюйте пташиних гнізд.

12. Допиши кінцівку тексту.

Птахи — наші друзі. Вони знищують шкідників лісу. А ще вони радують нас своїм співом...

13. Склади й запиши речення, утворивши їх із поданих слів.

на, учні, вийшли, усі, подвір'я

14. Поділи текст на речення. Визнач кількість речень.

Кіт підкрався до самого тину та як плигне хотів горобця схопити а горобчик утік кіт полетів у калюжу вискочив мокрий брудний а горобці сміються над котом.

а) 4; б) 5; в) 6.

15. Пошир речення запитаннями.

Комашка (що зробила?) (від кого?)

16. Об'єднай два речення в одне. Запиши його.

Діти вчаться писати. Діти вчаться малювати.

17. Пошир речення звертанням.

Обережно поведіться з газовою плитою!

18. Перебудуй розповідне речення на питальне.

Не співають пташки у лісах.

19. Перебудуй розповідне речення на спонукальне.

Діти оберігають мурашник.

20. До поданих слів добери аноніми.

Спускатися — _____;

рідний — _____.

21. До поданих слів добери синоніми.

Тьохкають — _____;

пухнаста — _____.

22. Запиши, як ти розумієш вислів.
На шиї хоч гречку сій —
а) товста шия;
б) брудна шия.
23. Підкресли антоніми.
Краще своє мале, ніж чуже велике.
24. Підкресли синоніми.
Ой, яка чудова українська мова!
Де береться все це, звідкіля і як?
Є в ній ліс, лісок, лісочок, пуца, гай, діброва,
Бір, перелісок, чорноліс. Є іще й байрак.
25. Обери з дужок потрібні за змістом слова і підкресли їх.
Вузька покручена (*стежка, дорога*) вела через поле. За селом починався березовий (*гай, ліс*).
26. З ряду слів добери і встав найвлучніше.
На сході небо стало _____. Щічки у дівчинки були _____ кольору. Ліс восени став _____.
(*Багряний, рум'яний, червоний, рожевий, малиновий*)
27. З поданими словосполученнями запиши речення.
Залізний цвях. Залізна людина.
28. Подані словосполучення заміни близьким за значенням іменником.
Велике нещастя —
сильний дощ —
29. Дай пояснення виділеним словам.
Легка сумка —
Легка задача —
Легка хода —
30. Встав у речення слова, що звучать і пишуться однаково.
Уранці я мию руки, _____. Хоч не _____ я ніколи, та голок у мене доволі.
31. Підкресли спільнокореневі слова.
Прилетіли шпаки,
Дорогі співаки,
Прилетіли весну зустрічати.
У шпаківнях нових
Скоро будуть у них
Жовтороті малі шпаченята.
32. Знайди й викресли зайве слово.
Дорогий, дорога, дорожній, подорожник.
33. За допомогою суфіксів утвори нові слова. Виділи суфікси.
Зима —

34. Встав замість пропусків префікси.
Увечері дідусь _____ казав мені цікаву казку.
35. Утвори спільнокореневі слова з протилежним значенням.
Крилатий —
виліз —
36. У поданому словосполученні заміни слова на пестливі. Познач у них суфікси.
Білий пес —
37. Склади слово з частин слів за зразком.
Зразок. Префікс від слова *посадка*.
Корінь від слова *з'їзд*.
Закінчення від слова *ліси*.
Слово — *поїзди*.

Префікс від слова *під'їхав*.
Корінь від слова *сніжок*.
Суфікс від слова *записник*.
Закінчення від слова *риби*.
Слово — _____.
38. Спиши, розкриваючи дужки.
(Ви)йшов (з)лісу —
(З)бирати (з)городу —
(З')їхати (з)гори —
39. Добери й запиши споріднені іменники до слова *боротися*.
40. До загальних назв допиши власні.
Поет —
річка —
41. Підкресли іменники-антоніми.
Краще добрий кінець, ніж гарний початок.
42. До іменників, що відповідають на питання *хто?*, добери іменники, що відповідають на питання *що?*
Зразок: (*Хто?*) друг — (*що?*) дружба.
школяр —
журналіст —
43. Добери іменники за групами.
Люди за родом занять:
Люди за родинними взаєминами:
44. Встав слова, що відповідають на запитання у дужках.
Іде (*що?*) _____. Біля людського житла кружляють (*хто?*) _____.
До моєї годівниці прилетіла (*хто?*) _____. Вона почала дзьобати (*що?*) _____.

45. Підкресли власні іменники.

Миколка, Гриць, Василько, Петрусь збирали грицики, васильки, миколайчики, Петрові батоги.

46. До поданого словосполучення добери близький за значенням прикметник.

Добрий борщ —

47. З поданої групи слів склади речення. Підкресли прикметники.

Діти, в, морська, вода, купатися.

48. Пошир речення прикметниками.

Сонце світить.

49. Від слова, що в дужках, утвори прикметник. Запиши утворене словосполучення.

Праця (чесність) —

50. Заміни прикметники таким чином, щоб похмура картина природи змінилася на протилежну.

Важкі чорні хмари пливли по небу. Настала холодна осінь.

51. Знайди і виправ помилки. Запиши.

Бабуся зварила риб'ячу юшку. Рибний хвостик ми віддали котіві.

52. Склади загадку про зайчика, використовуючи подані прикметники.

Сірий, кущий, довгий, білий.

4 клас

1. Поділи текст на речення.

Соловей сидів на тоненькій гілочці він був дуже схожий на горобчика тільки трохи вигнуте очі чорні, великі пташка дуже красиво співала.

2. Перестав речення таким чином, щоб вийшов текст.

Павлик відплив далеко від берега.

Він стрибнув у воду і допоміг Павликові пливти до берега.

Діти купалися в річці.

Це побачив Ігор.

Він знесилився і почав тонути.

3. З зазначених слів склади речення і напиши твір на тему «У лісі».

Слова: співають, ростуть, зеленіють, шукають, кричать, бігають, ловлять, щебечуть, пурхають, спіють, пахнуть.

4. Удоскональ текст.

Гуси — зручні для розведення птахи. Гусей не обов'язково пасати. Удень гусей випускають на луки, берег річки, а ввечері гуси самі повертаються додому.

5. Закінчи текст (2–4 речення).
Мишко з татком ходили на рибалку. На річку прийшли раненько. Закинули вудочки...
6. Побудуй міркування на тему (6–10 речень): «Яку користь ми маємо з книг?»
7. Склади й запиши речення зі словами: *турбується, перших, з, днів, життя, про, мама, тебе, твого.*
8. Заміни виділене слово однорідними членами речення.
Птахи відлітають у теплі краї.
9. Устав пропущений сполучник.
Не вчися руйнувати вчися будувати.
10. Пошир речення, уставляючи слова з довідки.
Настав _____ ранок. Зірочки пірнули у _____ безодню неба. Край неба палає _____ полум'ям.
(Сивий, погожий, сива, синя, рожевий, червоним)
11. Із поданими словосполученнями склади й запиши одне речення.
Найдобріші очі; найласкавіші руки.
12. Склади речення за моделлю: «Хто? Хто? Хто? Що роблять? Де?»
13. Добери до іменників прикметники.
Рушник —
мова —
мама —
14. Із запропонованих слів склади прислів'я (за потреби змінюй закінчення слів): *борода, короткий, розум, довгий, а.*
15. Склади речення з поданим словосполученням, ставлячи прикметник з іменником у форму знахідного відмінку.
Домашня робота —
16. Розкрий дужки.
(Рання) _____ весни в полі багато роботи. Дітвора раділа (літне) _____ сонечку. У (сусідній) _____ будинку мешкає мій товариш.
17. Зміни за зразком: вісім — восьмий.
П'ятнадцять — двадцять один — чотири —
18. Запиши утворені словосполучення.
50 (зошит), о 16 (година).
19. Склади й запиши речення зі слів (за потреби змінюй закінчення слів): о, 12, година, діти, заняття, закінчити.
20. Від числівників, що відповідають на питання *скільки?*, утвори числівники, що відповідають на питання *котрий?*
Один —
шість —
тридцять —

21. Устав у прислів'я пропущені числівники.
_____ пастух _____ овець пасе.
22. Постав займенники в потрібній формі.
Усміхнувся до (вона)
Дивитися на (ми)
23. Устав пропущені займенники 1-ї ос. однини.
Улітку _____ жила в селі у бабусі. Там у _____ було багато подружок. Дівчата ходили зі _____ у ліс, показували _____ свою школу.
24. Зміни за зразком: ми — нами.
Я — _____;
вона — _____.
25. Спиши текст, змінивши займенники 1-ї особи однини займенники 3-ї особи однини.
Я навчаюсь у четвертому класі. У мене хороші оцінки. З усіх предметів мені найбільше подобаються уроки читання і музики.
26. Спиши речення, змінивши займенники, що стоять в однині, на займенники у множині.
Я блукав весняним лісом.
Ти любиш свою школу.
Він грається на подвір'ї.
27. Постав займенник у потрібній формі.
(Я) _____ прекрасний настрій.
28. Перебудуй розповідне речення на питальне, використовуючи займенник 2-ї особи.
Я люблю кататися на санчатах.
29. Заміни іменники, де потрібно, на займенники. Удосконали текст.
У садку співав соловей. Солов'я пісня була дуже гарна. Соловей знав, що його пісню люблять люди. Тому й дивився з погордою на квітучий сад, на синє небо й на маленьку дівчинку. Дівчинка сиділа в саду й слухала його чарівну пісню.
30. Від іменників утвори дієслова в неозначеній формі.
Біг —
сміх —
малювання —
31. Добери антоніми до дієслів.
Дозволяти —
забувати —
32. Устав пропущені літери.
Бач_те, уч_те, воз_те, ід_те.
33. Доповни текст, уставляючи дієслова майбутнього часу.
Скоро у ліс _____ справжня весна. У зелене вбрання _____ дерева і кущі. _____ лісові квіти і трави. _____ джмелі та інші комахи.

34. Утвори прислівники від інших частин мови.
Старанний —
ранок —
35. Підкресли прислівники.
Тихо над річкою в ніченьку темною
Спить зачарований ліс.
Ніжно шепоче хтось казку таємною,
Сумно зітха верболіз.
36. До дієслів добери прислівники.
Спить —
піднімається —
37. Доповни речення однорідними прислівниками.
На уроці потрібно відповідати....
38. Заміни словосполучення за зразком: *весела розмова — розмовляти весело.*
Уважний слухач —
швидка допомога —
39. Заміни вислови синонімічними прислівниками.
Лягати разом із курями —
Шукати по гарячих слідах —
40. Устав пропущені прислівники.
_____ працюєш — не голодуєш.
Потрібно _____ займатися фізкультурою.
41. Устав у префікс пропущену літеру.
Ро_клад, бе_пека, ро_чистити, _сунути, _ціпила, _терти.
42. Розбери слова за будовою.
Перехід, сіренький, пишуть.
43. Запиши речення, додаючи потрібні за змістом прикметники.
Насунулась _____ хмара, і зашумів вітер. Упали перші _____ краплі. Побігли по дорозі _____ струмочки, зазеленів луг. Усміхнулося _____ сонечко. Зайнялася на небі _____ райдуга.
44. Скільки власних іменників у тексті?
Починається Дніпро в Росії маленькою річкою. Далі в нього з усіх боків впадають різні великі та малі річки: Сож, Десна, Сула, Псьол, Ворскла, Березина, Прип'ять, Інгулець. Тече Дніпро через усю Білорусь, а потім через усю Україну і впадає в Чорне море.
а) 12; б) 13; в) 14.
45. Запиши іменники у місцевому відмінку однини.
Дівчинка, райдуга, комаха, крига.
46. Дай відповіді на запитання. Визнач відмінок іменників.
Де лікують хворих?
Яких грибів назбирали діти?

47. Від іменників у дужках утвори прикметники із суфіксам: *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-*.

(Тернопіль) область, (козак) розваги, (Запоріжжя) електростанція.

46. Запиши речення на основі математичних виразів, уживаючи прийменники *до*, *від*.

$$72 - 36$$

$$53 + 27$$

48. Прочитай стовпчики слів, знайдіть пари близьких за значенням.

Огорожа	брама	тин	вогнище
багаття	хата	дім	мотив
будинок	паркан	наспів	веселити
ворота	радувати	бути	халупа
мелодія	існувати	живопліт	частокіл

49. Прочитай слова. З яких слів вони утворилися?

Електростанція, хлібозавод, книгодрукарня, хлібороб, білоко-
ра (*береза*).

50. Прочитай деформовані слова. Вилучи зайве. Поясни лексичне значення.

Нийніж, каласвий, лийми, монли, розичдобвийли. (*Зайве — лимон — фрукт*)

Слова: ніжний, ласкавий, милий, доброзичливий — слова-синоніми.

51. Прочитай текст, роз'єднуючи слова. З нього ти дізнаєшся про князя Володимира Великого.

ЗакнязяВолодимираВеликогоукраїнськадержавабудула дуже велика.Князь мешкав у Києві.

Володимир Великий будував церкви, закладав школи, допомагав бідним.

Був суворий для лихих, але лагідний для добрих.

Зайого князювання наш народ прийняв Христову віру.

Тренувальні вправи з української мови на розвиток творчих здібностей учнів початкових класів

1. Добери і запиши відповідні назви.

Назви міст: _____

Назви річок: _____

Назви країн: _____

Назви вулиць: _____

2. Назви іменники, що «супроводжують» дощ.
Запиши, що «дарує» дощ:
деревам _____
небу _____
сонечкові _____
траві, квітам _____
(Водяні намистинки; дзеркало-калюжу; веселку; життя)
3. До поданих слів добери іменники. Склади й запиши розповідне, питальне, спонукальне речення з трьома словосполученнями (на вибір).
Художник..., місто..., письменник..., актор..., композитор..., річка...
4. Добери іменники за групами.
а) Рослини;
б) свійські тварини;
в) дерева;
г) люди за родом занять.
5. Прочитай слова. У кожному рядку визнач іменник. Склади з ними речення. Підкресли граматичну основу в кожному реченні.
Зимуючий — зима — зимувати.
Синь — синій — синіти.
Радіти — радісний — радість.
6. Прочитай словосполучення. Склади з ними речення і запиши їх.
Визнач рід іменників.
Мій собака, струнка тополя, гострий біль, акуратний запис.
7. Склади речення зі словосполученнями, у яких іменники означають назви істот, а потім — зі словосполученнями, у яких іменники означають назви неістот.
Зустрічали друзів, привезли труби, посадили яблуню, пасли овець, доглядали кролів, збирали жолуді, побілили дерева.
8. Допиши прислів'я. Підкресли антоніми.
Праця людину годує, а _____.
Чим нива гарніша, тим _____.
Нових друзів наживай, а _____.
З поганої трави _____.
9. До назв предметів добери назви ознак (за матеріалом, розміром, формою, кольором).
Колесо, олівець, стіл.
10. Прочитай слова. Подумай, картину якого дощу (весняного чи літнього) можна описати. Відповідно до цього добери з дужок найвлучніші слова.

(Синє, блакитне) небо закрили (чорні, білі, грозові) хмари. Пішов (весняний, сильний) дощ. Він облив (зелені, великі, молоді) листочки на деревах. Після (весняного, рясного) дощу все навколо ожило.

11. Пошир речення прикметниками.

Прилинула _____ весна. На _____ подвір'я вибігли _____ школярі. Прислухався до _____ звуків.

12. Прочитай речення, доповни їх. Спиши.

- а) У горах не можна галасувати, тому що... .
- б) Птахи почали вити гнізда, тому що... .
- в) Ластівки почали літати низько понад землею, тому що... .
- г) Дерева скинуло своє вбрання, тому що... .

13. Перестав речення таким чином, щоб утворилося оповідання. Добери до нього заголовок.

А потім починає старанно клекотати з лелечихою і лелеченятами.

Лелека несміливо дивиться на дітей.

Про що він клекоче?

Прибігають до в'яза Тарасик і Гриць.

Спробуй, розбери.

Лелека живе на старому в'язі.

За В. Чухлібом

Запитання для кмітливих

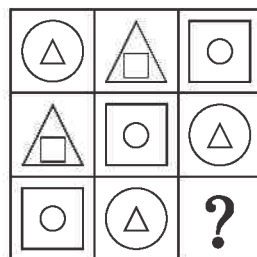
- а) Які прислівники однаково читаються зліва направо і справа наліво? (*Зараз, тут*)
- б) У яких прислівниках є три-чотири приголосних і один голосний? (*Удень, уверх, униз*)
- в) Які прислівники запитують про себе? (*Щодня, щотижня, щоднини, щоденно тощо.*)
- г) Який прислівник уживається з серцем? (*Натщесерце*)

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З МАТЕМАТИКИ

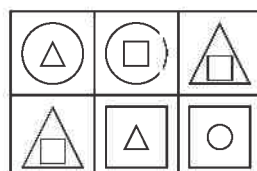
2 клас

1. В одному мішку 4 десятки кілограмів цукру, а в другому — 6 десятків кілограмів. На скільки кілограмів цукру менше в першому мішку, ніж у другому?
 - а) На 100 г;
 - б) на 20 кг;
 - в) на 40 кг;
 - г) на 2 кг.
2. Учням потрібно посадити 40 кущів. До обіду вони посадили 12 кущів, а після обіду — ще 10. Щоб знайти, скільки кущів залишилося посадити, необхідно...
 - а) $40 - 12$;
 - б) $40 - 10$;
 - в) $40 - (12 + 10)$;
 - г) $40 + 12 + 10$.
3. У саду 84 дерева. Побілили 53. На скільки більше дерев побілили, ніж залишилось підбілити?
 - а) На 31;
 - б) на 75;
 - в) на 22;
 - г) на 84.
4. Учням потрібно підклеїти 77 книжок. Вони вже підклеїли 46 книжок. На скільки менше книжок залишилося підклеїти, ніж вони вже підклеїли?
 - а) На 77;
 - б) на 31;
 - в) на 15;
 - г) на 46.
5. Якщо Петрик до обіду прочитав 28 сторінок книжки, а після обіду — на 4 сторінки більше, то за день він прочитав:
 - а) 32 сторінки;
 - б) 36 сторінок;
 - в) 60 сторінок;
 - г) 62 сторінки.
6. До їдальні завезли 16 кг яблук і два ящики груш по 17 кг у кожному. Скільки всього кілограмів фруктів привезли до їдальні? Який із виразів відповідає розв'язанню задачі?
 - а) $16 + 17$;
 - б) $17 + 17$;
 - в) $16 + (17 + 17)$;
 - г) $16 + 2 + 17$.

7. Скільки крил у 8 синичок?
а) 14; б) 16; в) 12; г) 18.
8. Мама спекла 20 пиріжків. За обідом тато, мама, син і донька з'їли по 2 пиріжки кожний. Скільки пиріжків залишилось?
а) 28; б) 8; в) 12; г) 16.
9. Бабуся спекла пиріжки. Кожному з трьох онуків вона дала по 2 пиріжки. Ще залишилося 16 пиріжків. Скільки всього пиріжків спекла бабуся?
а) 18; б) 21; в) 10; г) 22.
10. Не обчислюючи добутків, постав потрібний знак.
 $5 \cdot 4 \square 3 \cdot 4$
а) $>$; б) $<$; в) $=$.
11. Коли різницю чисел 73 і 68 збільшили в 6 разів, то отримали:
а) 5; б) 11; в) 30; г) 36.
12. Три фотоальбоми коштують 24 грн, а один блокнот — 5 грн. На скільки гривень фотоальбом дорожчий, ніж блокнот? Який із виразів відповідає розв'язанню задачі?
а) $24 \cdot 3 - 5$; б) $24 : 3 - 5$;
в) $24 + 5$; г) $24 - 5$.
13. Михайлик зібрав 35 грибів, а Оксана — у 5 разів менше. На скільки більше грибів зібрав Михайлик, ніж Оксана? Який із виразів відповідає розв'язанню задачі?
а) $35 - 5$; б) $35 : 5$;
в) $35 : 5 - 5$; г) $35 - 35 : 5$.
14. Іванко спіймав 13 рибок, а Сергійко — 8 рибок. Усю рибу вони поділили на три частини і одну частину віддали Олі. Скільки рибок у Олі?
а) 21; б) 7; в) 24; г) 18.
15. Обери потрібну фігуру із шести запропонованих.

Відповідь. Фігура № 3.

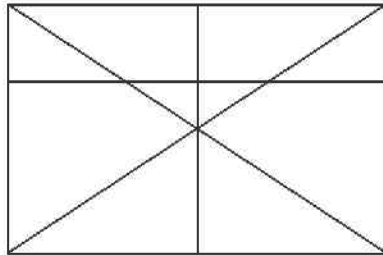

16. Склади всі можливі двоцифрові числа за допомогою цифр 5 і 4 (без повторення цифр).
17. Склади всі можливі двоцифрові числа за допомогою цифр 1, 2, 3 (без повторення цифр).
18. Склади трицифрові числа з літер a, b, c (без повторення літер).
19. Миколка молодший за Петрика, Петрик молодший за Юрка. Хто наймолодший? Сформулюй цю саму умову з використанням слова «старший».
20. Петрик слабший від Миколки. Володя сильніший від Петрика. Хто найслабший?
21. Оленка темніша, ніж Люба, і молодша від Ніни. Оленка світліша, ніж Ніна, і старша за Любу. Хто найтемніший і хто наймолодший?
22. Придумай спосіб швидкого знаходження суми чисел від 1 до 10 з утворенням зручних пар: 1 і 10; 2 і 9 тощо. Скільки таких пар? Чому дорівнює сума однієї пари?
23. Знайди суму всіх чисел від 1 до 100.
24. Обчисли: $99 - 91 + 95 - 93 + \dots + 3 - 1$.
25. Протягом 10 секунд розгляньте уважно малюнки, що розміщені нижче. Запам'ятайте їх розташування, форму, складові та різні дрібниці. Тепер закрийте малюнки і дайте відповіді на запитання.
 - На якій сторінці розгорнута книга?
 - Куди дивиться собака?
 - Скільки кружечків на чашці?
 - Скільки вікон у будинку?

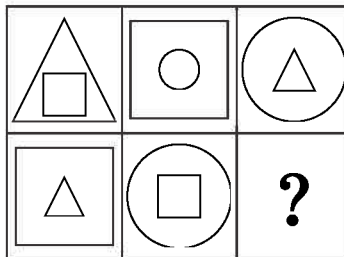

26. Скільки геометричних фігур сховалося у прямокутнику?

- Скільки трикутників?
- Скільки чотирикутників?
- Скільки прямокутників?

27. Заверши логічний ряд.

Відповідь:

28. Задачі з паличками.

Скласти:

- 2 трикутники з 5 паличок;
- 2 квадрати з 7 паличок;
- 3 трикутники з 7 паличок.

3 клас

1. Знайди вираз, у якому остання дія — ділення.

- $(80 - 76) \cdot 7$;
- $21 : 3 + 5$;
- $36 : (12 - 8)$;
- $21 : 3 \cdot 5$.

2. Знайди «зайве» число: 4, 8, 12, 16.

3. Троє хлопчиків спіймали 56 рибин. Перший спіймав 24 рибини, другий — 21 рибину. Скільки рибин спіймав третій хлопчик?

- $56 - 24 + 21$;
- $56 - (21 + 24)$;
- $(56 - 24) + 24$;
- $(56 - 21) - 21$.

4. У ларьок привезли 5 ящиків помідорів по 8 кг у кожному і 4 ящики огірків по 7 кг. На скільки більше привезли помідорів, ніж огірків?
- а) $8 \cdot 5 - 7$;
б) $8 \cdot 5 \cdot 4$;
в) $8 \cdot 5 + 7 \cdot 4$;
г) $8 \cdot 5 - 7 \cdot 4$.
5. У книжці 35 сторінок. Коли хлопчик прочитав кілька сторінок, то йому залишилось прочитати 18 сторінок. Для того щоб знайти, скільки сторінок прочитав хлопчик, необхідно:
- а) $35 + 18$;
б) $35 - 18$;
в) $35 - 18 + 18$;
г) $18 + 18 + 35$.
6. У дитячий садок привезли 9 ящиків моркви по 7 кг у кожному і 5 ящиків буряків по 7 кг у кожному. На скільки кілограмів більше привезли моркви, ніж буряків?
- а) $7 \cdot 9 - 7$;
б) $7 \cdot 9 - 5$;
в) $7 \cdot 9 - 7 \cdot 5$;
г) $7 \cdot 9 + 7 \cdot 5$.
7. Юннати зібрали 45 кг жолудів. 18 кг вони запакували в ящик, а решту — порівну в 3 пакети. Скільки кілограмів жолудів було в кожному пакеті?
- а) $(45 + 18) - 3$;
б) $(45 - 18) : 3$;
в) $45 - 18 - 3$;
г) $45 - 18 \cdot 3$.
8. У якому прикладі допущена помилка?
- а) $65 - 40 : 5 = 5$;
б) $(80 - 66) : 2 = 7$;
в) $2 \cdot 4 + 83 = 91$;
г) $70 - 24 : 6 = 66$.
9. Познач рівняння, у якому невідомий множник:
- а) $x : 2 = 8$;
б) $4 \cdot 1 = 2$;
в) $20 - x = 5$;
г) $8 + x = 24$.
10. Не обчислюючи добутоків, постав знак ($>$, $<$, $=$):
 $9 \cdot 4 \square 4 \cdot 8$
- а) $<$; б) $>$; в) $=$.

11. Маса капусти 3 кг, а маса гарбуза — у 5 раз більша. На скільки кілограмів капуста легша від гарбуза?
- а) $3 + 5$;
 - б) $3 \cdot 5 - 3$;
 - в) $3 \cdot 5$;
 - г) $5 - 3$.
12. На спортмайданчику було 9 хлопців, а дівчаток — на 9 більше. У скільки разів дівчат було більше?
- а) $9 + 9$;
 - б) $(9 + 9) : 9$;
 - в) $9 \cdot 9$;
 - г) $9 + 9 : 9$.
13. Знайди «зайве» число: 7, 14, 21, 28, 37.
14. У якому прикладі допущена помилка?
- а) $17 + 3 \cdot 6 = 35$;
 - б) $72 + 36 : 4 = 81$;
 - в) $54 + 9 \cdot 4 = 100$;
 - г) $80 - 16 : 4 = 76$.
15. Батькові 36 років, синові 6 років. У скільки разів син молодший від батька?
- а) У 42;
 - б) у 6;
 - в) у 30;
 - г) немає правильної відповіді.
16. Мама спекла 24 пиріжки. Під час сніданку сім'я з'їла 6 пиріжків. У скільки разів менше пиріжків з'їли, ніж залишилось?
- а) $24 : 6$;
 - б) $24 - 6$;
 - в) $24 - 6 : 6$;
 - г) $(24 - 6) : 6$.
17. Познач вираз, значення якого більше, ніж 25:
- а) $81 : 9 - 4$;
 - б) $7 \cdot 5 - 15$;
 - в) $5 \cdot 9 - 23$;
 - г) $(13 \cdot 4) : 2$.
18. Коли двом покупцям продали по 6 м шовку, то в сувої залишилось 30 м шовку. На скільки більше шовку залишилось, ніж продали?
- а) $30 - 6$;
 - б) $30 + 6 \cdot 2$;
 - в) $30 - 6 \cdot 2$;
 - г) $(30 - 6 \cdot 2) - 6 \cdot 2$.

19. Сосна заввишки 24 м, а груша — на 18 м нижча. У скільки разів груша нижча за сосну?
- а) $24 - 18$;
 - б) $(24 - 18) : 24$;
 - в) $24 : (24 - 18)$;
 - г) $24 - (24 - 18)$.
20. У Іванка було 40 паличок. Після того, як він склав кілька окремих шестикутників, у нього залишилося 4 палички. Скільки шестикутників склав Іванко?
- а) $(40 - 4) : 6$;
 - б) $40 - 4 \cdot 6$;
 - в) $(40 - 6) : 4$;
 - г) $(40 + 4) : 6$.
21. Уранці від трьох корів надоїли по 8 л молока. Скільки потрібно шестилітрових бідонів, щоб розлити це молоко?
- а) $8 + 6$;
 - б) $8 \cdot 3$;
 - в) $8 \cdot 3 + 6$;
 - г) $8 \cdot 3 : 6$.
22. У дволітрові банки розлили 18 кг томатного соку. Таку саму кількість соку розлили у трилітрові банки. Скільки вийшло банок із соком?
- а) $18 : 3$;
 - б) $18 : 2$;
 - в) $18 : 2 + 18 : 3$;
 - г) $18 : (2 \cdot 3)$.
23. Продовж ряд чисел: 375, 380, 385, ...
- а) 386; б) 390; в) 387; г) 400.
24. Скільки різних цифр потрібно для запису числа 343?
- а) 1; б) 2; в) 3; г) 0.
25. $4 \text{ м} - 30 \text{ см} = \dots$
- а) 1 м;
 - б) 3 м 30 см;
 - в) 3 м 70 см;
 - г) 4 м 70 см.
26. Для дитячого садка на 910 грн придбали спортивний куточок і м'ячі. М'ячі коштували 90 грн. На скільки гривень спортивний куточок дорожчий за м'ячі?
- а) $910 - 90$;
 - б) $910 - 90 + 90$;
 - в) $(910 - 90) : 90$;
 - г) немає правильної відповіді.

27. На книжкову виставку першого дня завітало 570 відвідувачів, що на 130 осіб більше, ніж другого дня. Скільки відвідувачів завітало другого дня?
- а) $570 - 130$;
 - б) $570 + 130$;
 - в) $570 + 130 + 130$;
 - г) немає правильної відповіді.
28. Сума трьох чисел 790. Сума першого і другого чисел 660, а другого і третього — 370. Знайди кожне число.
- а) 130, 240, 420;
 - б) 420, 240, 130;
 - в) 240, 130, 420;
 - г) 420, 130, 240.
29. Яка найбільша остача може вийти під час ділення на 5?
- а) 3 б) 4; в) 5; г) 6.
30. Якщо від стрічки завдовжки 1 м відрізали двічі по 35 см, то залишилося ще:
- а) 85 см; б) 65 см; в) 30 см; г) 15 см.
31. Якщо урок почався о 10 год 15 хв і тривав 45 хв, то перерва почалась о:
- а) 10 год 45 хв;
 - б) 10 год 30 хв;
 - в) 10 год 55 хв;
 - г) 11 год.

4 клас

1. Якщо периметр прямокутника 18 см, то завдовжки і завширшки він буде:
- а) 7 см і 2 см;
 - б) 8 см і 3 см;
 - в) 9 см і 4 см;
 - г) 10 см і 5 см.
2. Познач число, яке під час лічби називають перед найменшим п'ятицифровим числом.
- а) 1000;
 - б) 10001;
 - в) 9999.
3. Скільки нулів у числі, у якому 3 сотні тисяч 2 десятки тисяч і 5 тисяч?
- а) Один нуль;
 - б) два нулі;
 - в) три нулі.

4. У скільки разів збільшується число, якщо до нього праворуч дописати один нуль?

- а) У десять разів;
б) у сто разів.

5. Велосипедист і пішохід рухалися у протилежних напрямках. Швидкість велосипедиста 15 км/год, а пішохода — 5 км/год. Для того щоб знайти, якою буде відстань між ними через 3 години, необхідно:

- а) $(15 - 5) \cdot 3$;
б) $(15 + 5) \cdot 3$;
в) $15 \cdot 3 + 5$;
г) $15 + 3 \cdot 5$.

6. У якому прикладі неправильно визначено порядок виконання дій?

а) $10\,000 - 986 : 34 \cdot 290$;

б) $\left(13\,968 - 9\,756\right) : 234$;

в) $400\,000 \cdot \left(537 + 163\right) \cdot 196$;

г) $3\,499 + 1\,104 : 23 \cdot 75$.

7. Яка з нерівностей є правильною?

- а) $1275 < 1276$;
б) $1050 > 1500$;
в) $5015 < 5105$;
г) $340 < 304$.

8. Який приклад розв'язано неправильно?

$\begin{array}{r} \underline{334500} \quad \quad \underline{75} \\ \underline{300} \quad \quad \underline{446} \\ \underline{345} \\ \underline{300} \\ \underline{450} \\ \underline{450} \\ \underline{0} \end{array}$	$\begin{array}{r} \underline{334500} \quad \quad \underline{75} \\ \underline{300} \quad \quad \underline{4460} \\ \underline{345} \\ \underline{300} \\ \underline{450} \\ \underline{450} \\ \underline{0} \end{array}$
а)	б)

9. Який приклад розв'язано правильно?

$\begin{array}{r} \cdot 4207 \\ \cdot 12 \\ \hline + 8434 \\ + 4217 \\ \hline 50504 \end{array}$	$\begin{array}{r} \cdot 4207 \\ \cdot 12 \\ \hline + 8414 \\ + 4207 \\ \hline 50484 \end{array}$	$\begin{array}{r} \cdot 4270 \\ \cdot 12 \\ \hline + 8414 \\ + 4207 \\ \hline 50484 \end{array}$
а)	б)	в)

10. Площа дитячої кімнати 18 м^2 , завдовжки вона 6 м. У скільки разів кімната завдовжки більша ніж завширшки?

- а) Удвічі;
- б) утричі;
- в) у 4 рази;
- г) у 6 разів.

11. Якщо периметр квадрата 20 см, то його площа дорівнює:

- а) 20 см^2 ;
- б) 25 см^2 ;
- в) 16 см^2 ;
- г) 10 см^2 ;

12. Який приклад розв'язано неправильно?

$$\begin{array}{r} \text{а) } \begin{array}{r} \underline{7362} \\ 672 \\ \hline \underline{672} \\ 0 \end{array} \quad \begin{array}{r} 96 \\ \hline 77 \end{array} \quad \text{б) } \begin{array}{r} \underline{36980} \\ 344 \\ \hline 258 \\ 258 \\ \hline 0 \end{array} \quad \begin{array}{r} 86 \\ \hline 430 \end{array} \end{array}$$

13. Який приклад розв'язано правильно?

$$\begin{array}{r} \text{а) } \begin{array}{r} \times 731 \\ 20 \\ \hline 14620 \end{array} \quad \text{б) } \begin{array}{r} \times 731 \\ 20 \\ \hline 14620 \\ + 000 \end{array} \quad \text{в) } \begin{array}{r} \times 731 \\ 20 \\ \hline 1462 \end{array} \end{array}$$

14. Яка нерівність правильна?

$$\text{а) } \frac{4}{5} > 1; \quad \text{б) } 1 > \frac{7}{8}; \quad \text{в) } \frac{4}{11} > \frac{5}{11}; \quad \text{г) } \frac{1}{6} > \frac{1}{6}.$$

15. Для того щоб знайти $\frac{1}{6}$ від суми чисел 840 і 60, необхідно:

- а) $840 : 6$;
- б) $(840 + 60) \cdot 6$;
- в) $(840 + 60) : 6$;
- г) $840 + 60 : 6$.

16. Яка з нерівностей є правильною? З'ясуй, не обчислюючи.

- а) $4721 \cdot 32 > 4721 \cdot 34$;
- б) $1288 : 23 < 1288 \cdot 23$;
- в) $423 \cdot 207 < 423 \cdot 27$;
- г) $1800 : 20 < 1800 : 40$.

17. Урок розпочався о 12 год 35 хв. О котрій годині він завершився?

(Тривалість уроку — 45 хв)

- а) 12 год 20 хв; б) 12 год 30 хв;
- в) 12 год 10 хв; г) 13 год 20 хв.

18. Тарас Шевченко народився у 1814 році. У якому столітті жив письменник?
- а) 19 ст.;
 - б) 17 ст.;
 - в) 18 ст.;
 - г) 20 ст.
19. Двоє хлопчиків грали на гітарі, а один — на балалайці. На якому інструменті грав Юрко, якщо Михайлик із Петриком та Петрик з Юрком грали на різних інструментах?
20. У коробці 7 червоних і 5 синіх олівців. Яку найменшу їх кількість необхідно взяти навмання, щоб серед них обов'язково було хоча б 2 червоних?
21. Визнач правило, за яким складено ряд чисел, і напиши наступне число:
- а) 1; 2; 4; 8,...
 - б) 1; 14; 27; 40;...
22. У двох хлопчиків є поштові листівки. Якщо перший подарує другому одну листівку, то в другого їх стане удвічі більше, ніж у першого. Якщо другий подарує першому одну листівку, то листівок стане порівну. Скільки листівок є у кожного хлопчика?
23. На скільки частин буде поділено відрізок, якщо на ньому розмістити 1 точку? 2 (3, 4...) точки?
24. Скільки точок потрібно розмістити на відрізку, щоб поділити його на 2 (3, 4...) частини?
25. Скільки потрібно зробити розпилювань, щоб розрізати семиметрову колоду на півметрові частини?
26. Від шматка дроту завдовжки 19 м щодня відрізають по 1 м. На який день буде зроблено останній надріз?
27. У портфелі Тетянки 2 зошити в лінійку і 2 — у клітинку. Вона бере навмання 1 зошит. Яким він може бути? (Або в лінійку, або в клітинку.)
- Якщо дівчинка візьме навмання 2 зошити, то якими вони можуть бути? (Один у лінійку і один у клітинку, або два у лінійку, або два у клітинку.)
- Коли вона візьме навмання 3 зошити, то якими вони можуть бути? (Два в клітинку і один у лінійку, або два — в лінійку та один у клітинку.)
28. У портфелі по 5 зошитів — у клітинку та в лінійку. Яку найменшу їх кількість потрібно вийняти, щоб серед них були принаймні:
- а) 3 зошити одного виду;
 - б) 2 зошити різних видів?

29. Метр шовку вдвічі дорожчий за метр сатину. Що дорожче: 8 м сатину чи 4 м шовку?
30. Зменшене на 527 більше за від'ємник. Чи можна знайти різницю?
31. Сума двох чисел дорівнює 55. Одне з них закінчується нулем. Якщо цей нуль відкинути, то отримаємо друге число. Згадайся, які це числа?
32. На птахофермі курей на 20 більше, ніж індиків, а качок на 30 менше, ніж курей. Якої птиці більше — качок чи індиків? На скільки?
33. Є 4 коробки монет, в одній із них — фальшиві. За одне зважування на терезах із гирями необхідно визначити, у якій саме коробці монети фальшиві. Відомо, що маса справжньої монети 10 г, а фальшивої — 9 г. Розглянь уважно початок розв'язання й спробуй довести його до кінця.
Для того щоб знайти відповідь, з першої коробки взяли 1 монету, з другої — 2, з третьої — 3 і з четвертої — 4. Шляхом зважування встановили, що маса цих монет — 97 г. У якій коробці були фальшиві монети? Чи змінилася б відповідь, якби маса монет була 99 г (98 г, 96 г)?
34. Як зміниться частка, якщо ділене і дільник збільшити (зменшити) втричі? (За потреби добери конкретні приклади.)
35. Як зміниться частка, якщо ділене збільшити втричі, а дільник зменшити в 4 рази?
36. Як зміниться частка, якщо ділене зменшити в r разів, а дільник збільшити в k разів?

Цікаві задачі для молодших школярів

1. У сім'ї троє дітей: Сергійко, Даринка та Іванко. Їм відповідно — 4, 9 та 12 років. Скільки років кожному з них, якщо один хлопчик ходить до дитячого садка, а Іванко старший за Даринку?
2. У сім'ї четверо дітей: Данилко, Марічка, Лесик та Іринка. Їм 5, 7, 9 та 11 років. Скільки років кожному з них, якщо один із хлопчиків ходить до дитячого садка, Марічка молодша за Данилка, а сума років дівчаток ділиться на три?
3. Троє пташок — дятел, сойка та зозуля — сидять на одному дереві на різних гілках: п'ятій, сьомій, восьмій знизу. Дятел сидить не нижче, а сойка — не вище за зозулю. Хто з пташок сидить на якій гілці?

4. У Юлі, Тарасика та Сашка жили трое цуценят: біле, чорне і руде. У Юлі й Тарасика жило не чорне цуценя. Біле цуценя жило не у Юлі. У кого з дітей жило кожне цуценя?
5. В Олесі було три ляльки: Барбі, Кен та Попелюшка. Кожна з них мешкала в одному з трьох будиночків. Перша хатка була з високим дахом і маленьким вікном. Друга хатка — з високим дахом і великим вікном, третя — з низьким дахом і великим вікном. Барбі й Кен мешкали в хатках із великим вікном, а Кен і Попелюшка — у хатках із високим дахом. Потрібно відгадати, у якій хатці мешкала кожна лялька.
6. Одна білочка назбирала 9 сиріжок та 6 маслюків і поділилась із другою — дала їй 8 грибів. Яке найменшу кількість сиріжок могла отримати друга білочка?
7. Котигорошко у темряві знімає з мотузки шкарпетки. Їх дві пари. Кожна пара відрізняється кольором. Яку найменшу кількість шкарпеток він повинен узяти, щоб бути впевненим, що серед них є принаймні одна пара одного кольору?
8. У Баби Яги на столі лежало 24 мухомори, а блідих поганок менше. Яка найбільша кількість отруйних грибів може бути у Баби Яги?
9. Зі скриньки, у якій лежить 5 срібних та 7 золотих монет, навмання беруть монети. Яку найменшу кількість монет потрібно взяти, щоб серед них було не менше, ніж одна золота?
10. На полиці у Петрика безладно лежали дитячі журнали: «Барвінок» — 12 штук, «Пізнайко» — 8 штук, «Стежинка» — 4 штуки, «Шрек» — 5 штук. Скільки журналів необхідно взяти з полицки, не розглядаючи їх, щоб серед них обов'язково були:
 - а) 3 журнали «Барвінок»;
 - б) по 3 різних журнали;
 - в) 3 журнали одного якогось виду?
11. У Петрика було 13 цукерок, у Михайлика — 10. У дівчаток — Наталки та Світланки — цукерок було більше, ніж одного з хлопчиків, але менше ніж у другого, до того ж більше було у Світланки. Скільки цукерок було у кожної дівчинки?
12. На спортивному майданчику гралися учні початкових класів. Першокласників було 3, стільки ж другокласників, а третьокласників менше, ніж другокласників, але більше ніж учнів 4 класу. Скільки всього дітей гралося на майданчику?
13. Гамчик, Хрумчик та Об'їдайло ласували пиріжками. Гамчик з'їв більше, ніж Хрумчик. Хрумчик — менше, ніж Гамчик, але більше ніж Об'їдайло. Хто з них з'їв найбільше пиріжків?

14. Професор лягає спати о 8-й годині вечора, а будильник заводить на 9-у годину ранку. Скільки спатиме професор? (1 год)
15. Чи може чоловік одружитися з сестрою своєї вдови? (Ні, вдова — це жінка, у якої помер чоловік.)
16. Чи є 7 листопада в Австралії? (Так)
17. У фермера було 10 овець. Усі, крім 9, померли. Скільки залишилося овець? (Дев'ять)
18. Ви — пілот літака, що летить із Гавани до Москви із двома посадками в Алжирі. Скільки років пілотові? (Стільки ж, скільки вам.)
19. Зазвичай місяць завершується 30-м або 31-м числом. У якому місяці є 28? (В усіх)
20. Ви заходите у затемнену малознайому кімнату. У ній є дві лампи — газова і бензинова. Що ви запалите в першу чергу? (Сірник)
21. Один поїзд їде з Москви до Петербурга, а другий — із Петербурга до Москви. Вийшли вони одночасно, але швидкість першого поїзда втричі більшою за швидкість другого. Який поїзд опиниться далі від Москви в момент їхньої зустрічі? (Однаково)
22. Археологи знайшли монету, датовану 35 роком до нашої ери. Чи можливо це? (Ні, тому що тоді на монетах не писали дату виготовлення.)
23. Палицю потрібно розпиляти на 12 частин. Скільки потребуватиметься розпилів? (11)
24. На руках 10 пальців. Скільки пальців на 10 руках? (50)
25. Лікар прописав хворому три уколи, по уколу через кожні півгодини. Скільки потребуватиметься часу, щоб зробити всі уколи? (1 год)
26. Скільки цифр «9» у ряді чисел від 1 до 100? (20)
27. У 12-поверховому будинку є ліфт. На першому поверсі мешкає всього двоє людей. Від поверху до поверху кількість мешканців збільшується вдвічі. Яка кнопка в ліфті цього будинку натискається найчастіше? (Кнопка 1)
28. Дах одного будинку не симетричний: один скат його становить за горизонталлю кут 60° , а другий кут 70° . Припустимо, що півень відкладає яйце на гребені даху. У яку сторону впаде яйце — у бік пологішого чи крутішого скату? (Півні яйця не відкладають.)
29. Один оберт навколо Землі супутник робить за 1 год 40 хв, а другий — за 100 хв. Як це можна пояснити? (1 год 40 хв = 100 хв)
30. Що важче: 1 кг тополиного пуху чи 1 кг картоплі?

31. У Марії волосся світліше, ніж у Софії, і темніше, ніж у Надії.
У кого найтемніше волосся?
32. Троє братів разом мали 9 олівців. У молодшого — на 1 менше, а у старшого — на 1 більше, ніж у середнього брата. Скільки олівців було у кожного з братів?
33. Який математичний знак дій потрібно поставити між 2222 для того, щоб отримати 8?
34. На скільки сантиметр більший за міліметр?
35. Скільки діб у 48 годинах?
36. Скільки метрів у 2 метрах?
37. Як у кімнаті можна поставити 2 стільці, щоб біля кожної стіни стояло по 1 стільцю?
38. Як розмістити 6 стільців біля 4 стін, щоб біля кожної стіни розташувалося по 2 стільці?
39. В одному ряду 8 камінців на відстані 2 см один від одного. В другому ряду 15 камінців на відстані 1 см один від одного. Який ряд довший?
40. Кришка столу має 4 кути. Один кут відрізали. Скільки утворилося кутів у стола?
41. У кімнаті у кожному кутку сидить кішка, а навпроти кожної кішки є 3 кішки. Скільки кішок у кімнаті?
42. Ваня розклав на столі камінці на відстані 2 см один від одного. Скільки камінців розклав він на проміжку 10 см?
43. Вовк і Заєць — сусіди по дачі. Їх спільна межа завдовжки 12 м. Заєць загородив її парканом, закопуючи через кожні 2 м стовп. Скільки всього знадобилося стовпів?
44. Є три квадрати: перший має сторону завдовжки — 6 см, другий — 3 см, третій — теж 3 см. Чи можна з цих квадратів скласти прямокутник?
45. Уздовж межі ділянки квадратної форми потрібно посадити 10 тополь, порівну вздовж кожної сторони. Як це зробити?
46. Є прямокутник зі сторонами 12 см і 10 см. Що необхідно зробити з його довжиною, щоб вийшов квадрат?
47. На прямій лінії 5 точок. Відстань між кожними двома сусідніми точками 1 см. Якою є відстань між крайніми точками?
48. Як Круть і Верть зернятка ділили.
Круть і Верть знайшли зернятка, Круть і каже:
— Давай, друже, розділимо зернятка порівно.
— Давай! Але слабкий я в математиці, поділи ти.
Кинув Круть другові 1 зернятко, а собі 2.
— Ось тобі, Верте, 1 насінинка, а мені 2.
— Чи не дуже мало?!
— Слухай далі, не поспішай. Тобі 3 зернятка.

- Це добре!
- А мені 4, тобі 5, а мені 6, тобі 7...
- Це добре!
- А мені 4, тобі 5, а мені 6, тобі 7...

І так далі. Розділив Круть зернятка, щоразу збільшуючи собі на 1 зернятко. Останній раз Круть кинув собі 20 зернинок, і на цьому зернятка закінчились. Задоволений Верть, думаючи, що він отримав зерняток стільки ж, скільки і Круть, побіг до нірки. Як ви вважаєте, хто більше отримав зерняток — Круть чи Верть і на скільки?

Відповідь

Круть отримав на 10 зерняток більше.

Круть	1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
Верть	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20

49. КАЗКА ПРО НУЛЬ

Лисичка, Їжачок, Зайчик і Ведмедик знайшли в лісі одне яблучко.

Лисичка запропонувала виконати якусь дію з одиницею і нулем, щоб вийшло число більше за одиницю. У кого це вийде, той і з'їсть яблучко.

Їжачок додав до одиниці нуль і отримав один. ($1 + 0 = 1$)

Зайчик: $1 - 0 = 1$. Ведмедик: $1 \cdot 0 = 0$.

А Лисичка приписала нуль до одиниці та отримала 10.

Хто ж з'їв яблучко?

50. Джеррі прогриз у трьох шматочках сиру 6 дірочок. Подивився крізь одну дірочку і побачив Тома, який спав у кутку. Поглянув крізь другу, третю, четверту, п'яту... — і скрізь побачив котів. «Звідки взялося так багато Томів?» — вигукнув Джеррі й утік. Скількох котів побачило перелякане мишеня крізь усі дірочки?

51. Червона Шапочка йшла до бабусі в гості, несла їй 14 пиріжків: із м'ясом, грибами і капустою. З м'ясом було стільки, скільки з капустою, а з грибами — на 1 менше, ніж із м'ясом. Скільки пиріжків кожного виду несла Червона Шапочка?

Відповідь

Червона Шапочка несла до бабусі 5 пиріжків із м'ясом, 5 пиріжків із капустою, а з грибами — 4 пиріжки.

$5 + 5 + 4 = 14$ пиріжків.

52. Вінні-Пухові на день народження подарували бочку з медом масою 7 кг. Коли Вінні-Пух з'їв половину меду, то бочка почала важити 4 кг. Скільки кілограмів меду було в бочечці спочатку?

Відповідь

У бочці спочатку було 6 кг меду. Мед, що залишився в бочці, мав масу $7 - 4 = 3$ кг. Отже, весь мед у бочці має масу $3 \cdot 2 = 6$ кг.

53. Лисичка в курятнику тримала дев'ять курей. Щодня курочки несли по 7 яєць, які Лисичка продавала на базарі. Скільки півників було серед курей?

54. Вовк і Заєць пішли купувати морозиво. Вовк каже: «Я більший і куплю три порції, а ти менший, то попросиш дві». Вовк купив три порції, а Заєць... двічі по дві. З'їв Вовк морозиво, глянув на Зайця та як гукне: «Ну, заєць, постривай!» Чому розсердився Вовк?

55. Наловив дід риби повний віз. Риба — великі ляці. Їде додому і бачить: лисичка згорнулася клубочком, лежить на дорозі. Дід зліз із воза, підійшов, а лисичка і не ворухнеться. Дід вирішив, що вона мертва.

— От гарна знахідка! Буде моїй старенькій комір на шубу.

Узяв він лисицю і поклав на віз, а сам пішов попереду.

А лисичка тим часом почала викидати потихеньку із воза все по рибці, та по рибці. Спочатку Лисичка діяла обережно, а потім усе сміливіше. У першу хвилину вона викинула лише 1 ляца, у другу — 2 ляці, в третю хвилину — 4 ляці і тощо... За кожную наступну хвилину вона викидала вдвічі більше ляців. Через 7 хв лисичка викинула всю рибку і втекла з воза.

Скільки ляців дісталось хитрій лисичці?

Відповідь

Лисиці дісталось 127 ляців. $1 + 2 + 4 + 8 + 16 + 32 + 64 = 127$.

56. Півник Голосисте Горлечко напik 12 пиріжків. Виклав їх на столі.

А мишенята Круть і Верть уже тут як тут. І гукати їх не треба.

— Ох, і голодний я! — каже Круть.

— А я який голодний! — каже Верть. Так посідали до столу.

А Півник каже:

— Стривайте-но, стривайте! Ви мені перш скажіть, хто знайшов колосочок?

— Ти, — кажуть мишенята.

— А хто його обмолотив?

— Ти, — уже тихіше відказують Круть і Верть.

— А тісто хто місив? Піч топив? Пиріжків напik?

Отже, за свою працю я візьму половину пиріжків із маком, третину — з сиром, $\frac{1}{2}$ — з пшоном. А решта — ваші. Мишенята подумали трішки і засмучені вилізли з-за стола. Чому засмутились Круть і Верть?

57. Коник-стрибунець половину часу кожної доби спав, третю частину кожної доби їв, третю частину кожної доби танцював, шосту — співав. Решту часу він вирішив готуватися до зими. Скільки годин на добу коник-стрибунець готувався до зими?

58. Малюк може з'їсти 600 г варення за 6 хв, а Карлсон — удвічі швидше. За який час вони з'їдять це варення разом?

Відповідь

За 1 хв Малюк з'їсть $600 : 6 = 100$ г.

Карлсон може з'їсти все варення за $6 : 2 = 3$ хв.

Отже, він за 1 хв з'їсть $600 : 3 = 200$ г.

Разом вони можуть за 1 хв з'їсти $100 + 200 = 300$ г.

Усе варення вони разом з'їдять за $600 : 300 = 2$ хв.

59. У селі Простоквашино на лавочці перед будинком сидять: дядько Федір, кіт Матроскін, собака Шарик і листоноша Печкін.

Якщо Шарик, який сидить крайнім ліворуч, сяде між Матроскіним і Федором, то Федір виявиться крайнім ліворуч. Хто ж де сидить?

60. Мауглі попросив п'ятьох мавпочок принести йому горіхів. Мавпочки набрали горіхів порівну і понесли Мауглі. Дорогою вони засперечались, і кожна мавпочка кинула в кожен горіхом. У результаті вони принесли горіхів удвічі менше, ніж зібрали. Скільки горіхів отримав Мауглі?

Відповідь

Мауглі отримав 20 горіхів. Мавпочки принесли стільки горіхів, скільки кинули одна в одну, а всього вони кинули $4 \cdot 5 = 20$ горіхів.

61. У квартирі було 3 кімнати. З однієї кімнати зробили дві. Скільки кімнат утворилось у квартирі?

62. У Світлани було 5 горіхів. Один горішок вона віддала братові, кількість горіхів у них із братом зрівнялася. Скільки горіхів було у брата спочатку?

63. Двоє учнів домовилися сісти в четвертий вагон потягу. Але один сів у четвертий вагон від початку, а другий — в четвертий із кінця. Чи в одному вагоні ідуть учні, якщо всього вісім вагонів у потягу?

64. Сестра з'їла 3 яблучка, а братик — 4. Скільки яблук з'їла бабуся?

65. 5 хлопчиків повертаються зі школи додому. А назустріч їм — 3 дівчинки. Скільки всього дітей повертається додому зі школи?

66. Зайчик важить більше від лисички, а лисичка — більше від ведмедика. Хто найлегший? Хто найважчий?

67. У дитячому садочку бігало 10 дітей. Няня принесла 1 десяток яблук. Чи вистачить усім по одному яблучку?
68. Четверо товаришів спускалися з гори на санчатах. Ігор проїхав далі, ніж Роман. Роман проїхав менше, ніж Олег, але далі, ніж Вадим. Хто проїхав найменше?
69. Бабуся купила десяток яблук. Три пари яблук вона вже поклала в сумку. Скільки яблук їй ще необхідно покласти?
70. На подвір'ї ходили гуси. Усього в них було 8 лап. Підійшло двоє козенят. Скільки ніг у гусей і козенят разом?
71. На одній тарілці лежала пара яблук, а на другій — на одне яблуко більше. Скільки яблук лежало на другій тарілці?
72. На тину сиділо 6 снігурів. Кіт підкрався і схопив одного. Скільки пташок залишилося на тину?
73. Сергійко задумав двоцифрове число. Відняв від нього 1 і дістав одноцифрове число. Яке число задумав Сергійко?
74. У трьох сестер по двоє братів. Скільки всього дітей у сім'ї?
75. У сім'ї кілька дітей. Одна дитина запевняє, що в неї є брат і сестра. Друга — що в неї немає жодної сестри. Скільки в сім'ї дітей? Скільки дівчаток? Хлопчиків?
76. У Тані 35 горіхів. Скільки горіхів вона могла б віддати братові, щоб у неї залишилося більше, ніж 27 горіхів?
77. Їжачок подарував каченятам 8 чобітків. Скільки було каченят?
78. З лісу необхідно привезти 9 дубочків. На вантажівку можна покласти тільки 4 дубки. Скільки разів доведеться з'їздити на цій машині до лісу?
79. Як у кімнаті можна поставити 2 стільці таким чином, щоб біля кожної стіни стояло по одному стільцю?
80. Бабуся старша за татка на 20 років, а дідусь — на 18 років. Хто старший — бабуся чи дідусь?
81. Хлопчик по прямій лінії забив у землю 3 кілочка. Відстань між кожними двома сусідніми кілочками — 6 метрів. Яка відстань між крайніми кілочками?
82. Батько із синами каталися на триколісних і двоколісних велосипедах. Усього у них було 7 коліс. Скільки і яких було велосипедів?
83. Два десятивідерні баки з'єднали внизу трубою. Обидва баки повні. Скільки відер води залишилося в кожному з баків, якщо з першого бака взяли 6 відер води?
84. Літак пролетів відстань від Кривого Рогу до Донецька за 1 год 10 хв. Але зворотній шлях він подолав за 70 хв. Як це пояснити?

85. У класі 15 парт. За кожною партою сидить не більше ніж двоє учнів. Скільки учнів може бути в класі, якщо вільних парт немає, а вільні місця є?
86. За 1 хв серце людини перекачує 6 л крові. Скільки літрів крові перекачує серце за 5 хв? 10 хв? 30 хв?
87. Незнайко бачив, що тато варить суп у дволітровій каструлі за 30 хв. Тоді він вирішив, що для варіння супу в літровій каструлі йому вистачить 15 хв. Чи мав рацію Незнайко?
88. Тарас і Юрко домовилися поїхати електричкою в сусіднє місто. Тарас сів у шостий вагон від «голови» потягу, а Юрко — у шостий від «хвоста». Коли потяг рушив, друзі побачили один одного — вони їхали в одному вагоні. Скільки всього вагонів було в потягу?
89. Троє білочок збирали горіхи. Перша білочка знайшла 6 горіхів, друга — 5, а третя — лише 1. Але білочки поділили всі горіхи порівну. Скільки горіхів віддала третій білочці перша і скільки — друга?
90. У кошику 10 груш. Необхідно їх поділили між десятьма дітками (*по одній*), але так, щоб одна груша залишилася в кошику. Як це зробити?
91. У двох сестер було 20 цукерок. Коли менша сестричка з'їла 2 цукерки, то в них виявилось цукерок порівну. Скільки цукерок було спочатку в кожній сестри?
92. Один ішов — 10 копійок знайшов. Якщо троє йтимуть, то скільки знайдуть?
93. Для того щоб зварити одне яйце, потрібно 3 хв. Скільки хвилин необхідно для того, щоб зварити 5 яєць?
94. Уяви собі, що ти — машиніст потягу, в якому 10 вагонів. Швидкість потягу — 60 кілометрів за годину. Проїхав потяг вже 500 кілометрів. Скільки років машиністові?
95. Двоє батьків і двоє синів знайшли 3 яблука, і кожному дісталось по одному. Як це могло бути?
96. Учора в школі троє дітей малювали три картини. Працювали дві години. Якщо 100 таких дітей малюють 100 таких картин, то скільки їм потрібно годин?
97. Вінні-Пух, Кролик і П'ятачок вирізали три прапорці різного кольору: синій, червоний і зелений. Кролик вирізав не червоний, Вінні-Пух — не червоний і не синій. Якого кольору прапорець вирізав кожен герой?
98. Зайчик, Лисичка і Вовк чекали автобуса 3 год. Скільки годин чекав автобуса кожен пасажир?
99. Ансамбль музикантів із шести осіб виступав 3 год. Скільки годин виступав кожен музикант?

100. На кухні стоїть стіл і три табуретки. Усі меблі мають по чотири ножки. Скільки всього буде ніг, якщо снідатимуть одночасно мама, татко і синок?
101. Росло 4 ялинки. На кожній — по 6 гілок. На кожній гілці — по 5 яблук. Скільки всього яблук виросло?
102. Мама дала Маринці 6 помідорів, 4 огірки і 3 яблучка. Скільки всього овочів мама дала Маринці?
103. У класі 35 учнів. Чи можна стверджувати, що серед них знайдеться хоча б 2 учні, прізвища яких починалися б з однієї й тієї самої літери?
104. Весело крокує їжачок під дощем. Він розв'язує задачу: «Чи може йти дощ два дні поспіль?» А ви знаєте відповідь?
105. У кімнаті горіло сім свічок. Проходила мимо людина і погасила дві свічки. Скільки залишилося? *(Дві свічки, бо решта згоріла.)*
105. Летіла згряя гусей. Одна гуска попереду і дві позаду. Одна позаду і дві попереду. Одна між двома і три в ряд. Скільки їх було? *(Три. Летіли одна за одною.)*

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ З КУРСУ «Я І УКРАЇНА»

2 клас

1. Чим прославили Україну ці видатні люди? З'єднай відповідні пари.

Михайло Грушевський	письменник
Микола Лисенко	полководець
Богдан Хмельницький	історик
Іван Франко	композитор
Сергій Корольов	поетеса
Олена Пчілка	конструктор
Катерина Білокур	художниця

2. Знайди й обведи слова, що означають «житель України».

ОСЬУКРАЇНЕЦЬОЇ
УГРОМАДЯНИНЦЕ
КРАЇНУКРАЇНКАЛ
ПГРОМАДЯНКАДА

3. Обери правильну відповідь.

У вихідний день Сашко до обіду лежав на дивані, роздивляючись малюнки в журналі, а після обіду переглядав телепередачі.

Сергійко до обіду ходив у магазин, допомагав мамі, прибирав у кімнаті, а після обіду пішов на ковзанку.

Хто з них краще відпочив і набрався сил?

- а) Сашко;
- б) Сергійко.

4. Підкресли назви предметів, з якими необхідно поводитися обережно.

Ранець, змія, голка, нитки, ножиці, бджола, зошит, цвяхи, ніж, вовчі ягоди, рушник, сірники, пилка, туфлі, виделка, молоток, мухомор, термометр, вітаміни, м'яч, мило, гребінець, зубна паста.

5. Зайди пару. Прочитай прислів'я.

Посієш жито поспіх, ...	на ясну погоду.
Ранковий туман — ...	буде довга осінь.
Якщо багато павутиння — ...	незабаром дощ.
Гучно кумкають жаби — ...	то воно вродить на посміх.

6. Тест «Так чи ні?»

- За зимою настає літо.
- Зміни пір року залежать від людей.
- Сонце — джерело світла і тепла.
- Світло не проходить через прозорі предмети.
- Від нагрівання рідина стискується.
- 8° С — це 8 градусів морозу.

7. Обери повну правильну відповідь.

До живої природи належать:

- а) людина, гори, дерева;
- б) людина, тварини, квіти;
- в) людина, тварини, рослини, гриби.
- г) рослини, тварини, ріки;
- д) людина, рослини, звірі.

8. Підкресли предмети неживої природи.

Повітря, трактор, хмара, вода, лелека, ворона, сніг, пенал, вітер, олівець, горобина, корова, синиця, дощ, голуб, липа, зорі.

Підкресли предмети, зроблені руками людини.

Підручник, вітер, комп'ютер, гора, будинок, квітка, картина, каміння, вода, автомобіль, мухомор, одяг.

9. Назви і запиши відгадки одним словом.

- 1) Гарне на вроду, їсть масло і п'є воду;
Ходить з краю в край, ріже чорний коровай.
- 2) Він любить все робити сам — сам розвантажує вантаж,
Сам заїздить у свій гараж.
- 3) Не спортсмен, не чоловік, а на лижах цілий вік.
Землю рие, а не звір, у труді він богатир.
(Самоскид, екскаватор, трактор) — _____

10. Назви і запиши відгадки одним словом.

- 1) Полотно, а не доріжка,
Кінь біжить багатоніжка.
- 2) Під землею, подивіться,
Незвичайна залізниця.
Сновигають поїзди:
Цей туди, а той — сюди.
Ми до станції «Дніпро»
Їдем з татом на...
(Метро, поїзд) — _____

11. Розподіли слова на дві групи: вода, бджола, метелик, трава, горобець, каміння, ластівка, собака, пісок, корова, дуб, мідь, ялина, земля, вишня, залізо, мурашка, кішка, пластмаса, кінь, зошит, сонце, риба.

- 1) Жива природа:
- 2) Нежива природа:

12. Тест «Так чи ні?»

- Сонячне світло, тепло, вода, повітря необхідні всьому живому;
- жива природа може існувати без неживої;
- жива природа впливає на неживу;
- рослини очищають повітря;
- рослини і тварини не пов'язані між собою;

- рослинами живляться миші, зайці, бобри та інші тварини;
- тварини розносять насіння рослин.
13. Доповни ланцюжок живлення.
Капуста → попелиця → _____.
_____ → миша → лисиця.
14. Тест «Так чи ні?»
- Сонце — величезна розжарена куля.
- Сонячні промені несуть на Землю світло і тепло.
- Усе живе ховається від Сонця.
- Тінь — це темний відбиток непрозорого предмета, освітлений із протилежного боку.
- Сонце в багато разів менше ніж Земля.
- Відстань від Сонця до Землі дуже велика.
15. Розподіли на три групи рослини: дуб, смородина, суниця, бере-за, шипшина, чорнобривці, каштан, агрус, ромашка:
- 1) Деревя:
- 2) Куці:
- 3) Трав'янисті рослини:
16. Назви та запиши відгадки одним словом.
- 1) Сам червоний, сахаристий,
Жупан зелений, оксамитовий.
- 2) В золотому решеті чорних хатинок повно.
- 3) Навесні веселить, улітку холодить,
Восени харчує, взимку зігріває.
(Соняшник, кавун, дерево) — _____
17. Назви і запиши відгадки одним словом.
- 1) Червона, солодка, запашна,
Росте низько, до землі близько.
- 2) Що за голова, що лиш зуби й борода?
- 3) Мене любить кожна юшка, називаюся...
- 4) Є рослина в нас така, що від неї кінь скака.
(Часник, петрушка, полуниця, овес) — _____
18. У кожному рядку знайди зайву тварину.
- а) Мурашка, качка, бабка, бджола, метелик, хрущ;
- б) індик, лебідь, щиглик, павук, сойка, гусак;
- в) корова, лось, вовк, бобер, горобець, кріт, кажан;
- г) заець, куниця, лисиця, карась, вовк, ведмідь
- д) жаба, карась, окунь, лящ, щука, сом.
19. Підкресли назви комах.
- Соловей, сонечко, метелик, тарган, жаба, джміль, зайчик, коло-радський жук, бабка, муха, блоха, риба, змія, ведмідь, водомірка, оса, мураха, їжак, бджола, кажан, хрущ, кріт.

20. Розподіли на дві групи тварин: тигр, корова, лев, коза, ведмідь, заєць, білка, бджола, курка, кіт, лось, олень, кріт, горобець, кінь, віл, індик.

1) Свійські: 2) Дикі:

21. Зазнач, до *Зоопарку* або до *Ботанічного саду* належать: дуб, кінь, корова, ялина, собака, троянда, соняшник, кішка, береза, подорожник, метелик, їжак, яблуна, банан, лисиця, кульбаба, олень, шипшина, черемха, черепаха, черешня, бджола, оса.

1) Зоопарк:

2) Ботанічний сад:

22. Гра «Хрестики-нулики»

За правильну відповідь постав хрестик, а за неправильну — нулик.

- Людина — це частина неживої природи.
- Дитина може стати по-справжньому людською істотою, лише коли вона виховується серед людей.
- Деревя, кущі, трави дихають, ростуть, пересуваються.
- Тварини дихають, ростуть, рухаються.
- Люди наділені розумом, мовленням.
- І людина, тварина не можуть жити без тепла, повітря, води, їжі.
- Людина вмє думати, розмовляти, працювати, пізнавати те, що навколо неї, оцінювати себе.
- Для того щоб навчитися розмовляти, людина не повинна жити серед людей, спілкуватися з ними.
- Кожен із вас неповторний, індивідуальний.
- Твій фізичний розвиток почався з твого народження і триватиме усе життя.
- Твій психічний розвиток почнеться з 15 років.
- Усі люди схожі між собою.
- Найцікавіша у світі природи — рослина.
- Як і тварина, людина рухається, харчується, росте, розвивається.
- Найцікавіша у світі природи — людина.
- Найцікавіша у світі природи — тварина.

23. Для життя людині необхідно:

- а) повітря, вода, їжа;
- б) тепло, вода, їжа;
- в) повітря, вода, їжа, тепло;
- г) думати, розмовляти, працювати;
- д) тепло, повітря, вода, їжа.

24. Допиши назви місяців.

- а) _____ — рум'янець року.
- б) _____ — жовтню син, а зимі — рідний брат.

- в) _____ стелить землю листям, а _____ — снігом.
 г) _____ пахне яблуками, а _____ — капустою.
 д) _____ ходить по краю та й виганяє птахів із гаю.

25. Обери правильну відповідь.

У сплячку впадають:

- а) ведмеді, борсуки, білки;
 б) ведмеді, борсуки, їжаки.

Де зимують жаби?

- а) під снігом, листям і травою на берегах;
 б) у норах;
 в) під водою в мулі, між камінням і в ямах.

26. Гра «Знайди хвості». З'єднай пари стрілками. Прочитай прислів'я.

Яка сім'я, ...	такий і тин.
Яке дерево, ...	така й калина.
Які батьки, ...	така й дитина.
Який дуб, ...	такий і син.
Який батько, ...	такі в нього квіточки.
Який кущ, ...	такі їхні діточки.
Яка мати, ...	такий і я

27. Продовж речення.

Бабуся — це мама...

Дідусь — це тато...

Прабабуся — це...

Прадідусь — це...

28. Доповни прислів'я.

1) Яка сім'я, такі й _____.

2) У кожної деревини — свій _____, а в кожної людини — свій _____.

3) Який дуб, такий _____, який батько — такий _____.

4) Яке дерево, такі в нього _____. Які батьки, такі їхні _____.

29. Гра «Хрестики-нулики»

Родина — це батько, мати, сини, дочки.

Рід — це ти, твої батьки, батьки твоїх батьків, батьки твоїх дідусів і бабусь.

Рідня — це всі, хто мешкають у твоєму будинку.

Тітка — це сестра твоєї мами або твого батька.

Дядько — це брат твоєї мами або тата.

Реліквії — це старовинні речі сім'ї.

Родина — це сім'я.

30. Прочитай назви хатніх помічників.

СИЛОПОС _____

КНИЙАЧ _____

КАПРАС _____

Які електричні прилади є у тебе вдома? _____

31. Покажи цифрами послідовність прибирання кімнати.

- помити підлогу;
- одягнути робочий одяг і обов'язково — щось на голову;
- пропилососити;
- узяти суху ганчірку й змести пил із меблів, підвіконня;
- відчинити квартиру.

32. Допиши прислів'я.

Праця чоловіка _____, а лінь _____.

Зробив _____, гуляй _____.

Лінивому все _____.

Бджола мала і та _____.

Маленька праця краща за велике _____

На дерево дивись, як родить, а на людину, як _____

Землю прикрашає сонце, а людину _____.

33. Устав пропущені слова.

- 1) _____ — навчає і виховує учнів.
- 2) _____ — лікує хворих.
- 3) _____ — перевозить пасажирів.
- 4) _____ — веде телепередачі.
- 5) _____ — готує їжу.

(Диктор, лікар, водій, кухар, учитель)

34. Устав пропущені слова.

- 1) _____ — вирощують хліб.
- 2) _____ — роблять наші вулиці чистими.
- 3) _____ — сім раз відміряє, а раз відрізає.
- 4) _____ — шие і ремонтує взуття.
- 5) _____ — висаджує і доглядає квіти.

(Двірники, квітникарка, хлібороби, чоботар, кравець)

35. Підкресли, люди яких професій роблять хліб.

Тракторист, водій, перукар, муляр, комбайнер, пекар, столяр.

36. Допиши

Що робить? Хто?

Пензликом —

Ножицями —

Голкою —

Лопатою —

Сокирою —

Ручкою —

37. Тест «Так чи ні?»

- Не можна вітатися сидячи — необхідно підвестися.
- Вітатися необхідно тільки зі знайомими.
- «Привіт» можна говорити всім.
- Якщо ти побачив знайомого здаля, вигукни привітання через усю вулицю чи з вікна.
- Якщо з тобою привіталися незнайомі люди — не відповідай.
- Коли заходить учитель, підводься нечутно.
- Коли ти йдеш із батьками і вони вітаються зі своїми знайомими — мовчи.
- Якщо ти побачив знайомого здаля, підними руку і помахай йому або вклонися.
- Якщо в кімнаті багато людей, привітайся з кожним.
- Голосно вітайся в читальному залі.
- Користуйся чемними словами тільки тоді, коли у тебе гарний настрій.

38. Заповни «Словник чемної дитини».

- а) Ти прийшов до школи. Яке перше слово повинен сказати?
- б) Тобі допомогли роздягтися і повісити одяг. Що слід відповісти?
- в) Ти йшов коридором і випадково когось штовхнув. Що потрібно сказати?
- г) Для того щоб тобі із задоволенням допомогла людина, не слід забувати одне чарівне слово. Яке саме?
- д) Людина зробила добре діло, їй потрібно віддячити. Які слова ти добереш?
- е) Які слова ти не забуваєш говорити мамі й татові, рідним, коли йдеш спати?
- ж) Уся сім'я сідає до столу обідати. Які слова ти промовляєш до всіх?
- з) Ти був у гостях, повертаєшся додому. Які слова скажеш?

39. Підкресли прояви доброти, милосердя.

- а) На добро відповідати добром;
- б) на зло відповідати добром;
- в) піклуватися про менших, слабших;
- г) допомагати старшим, немічним;
- д) підгодовувати птахів узимку;
- ж) радіти, коли хтось неправильно відповів;
- з) вимовляти брутальні слова.

40. Підкресли слова, що близькі за значенням до слова *добрий*.

Чесний, милосердний, культурний, увічливий, працьовитий, співчутливий.

41. Знайди пари, з'єднай їх стрілками.

Документ, у якому викладено важливі правила, обов'язкові для всіх людей	Конституція
Закон про устрій, про будову держави і про головні права та обов'язки громадян	Декларація
Обов'язкові правила, що приймаються й охороняються державою	Закон

42. Розподіли обов'язки між дітьми і батьками за допомогою стрілок.

Батьки	Шанувати батька й матір своїх. Любити й оберігати дітей. Піклуватися про здоров'я, навчати, розважати дітей. Не ображати старших, немічних. Заготовляти продукти, готувати їжу. Бути уважним і ввічливим одне до одного	Діти
--------	--	------

43. Які іменники «живуть» тільки взимку? Підкресли.

Сніг, мороз, бурульки, сніжинки, дощ, метелиця, туман, лижі, велосипед, лід, град, роса, санчата, ковзани.

44. Підкресли зимові свята.

Івана Купала, Великдень, Зелена неділя, Різдво, Василя, Водохреща, Покрова, Благовіщення, Новий рік, Святий Миколай, Спасівка, Обжинки.

45. Обери правильну відповідь.

Найбільші міста України:

- а) Львів, Суми, Ташкент, Харків;
- б) Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Житомир;
- в) Полтава, Тернопіль, Варшава, Запоріжжя.

Річки України — це:

- а) Дніпро, Дунай, Волга;
- б) Дністер, Сіверський Донець, Дніпро.

46. Чи межує Україна з такими державами?

☐ Грузія	☐ Молдова
☐ Франція	☐ Росія
☐ Білорусь	☐ Румунія
☐ Німеччина	☐ Словаччина
☐ Угорщина	☐ Болгарія
☐ Туреччина	☐ Польща

47. Закінчи речення.

Україна — це красиві міста: _____,

чудові ріки: _____.

Це гори _____.

Це широкий _____, який несе води у _____ море.

Україна має сусідів: _____.

48. Упізнай слова. Що вони означають?

П_ль_а, Р_с_я, Р_м_н_я, У_о_и_а, Б_л_р_сь, М_лд_ва,
Сл_в_чч_н_.

49. Підкресли державні символи.

Верба, калина, гімн, барвінок, герб, прапор, лелека, рушник.

50. Відгадай загадки. Які відгадки є символами України? Підкресли.

- 1) Які ноги, такий хвіст,
По болоту ходить скрізь,
Хату на хаті має.
Жабам рахунок знає. (*Лелека*)
- 2) У вінку зеленолистім,
У червоному намисті
Видивляється у воду
На свою хорошу вроду. (*Калина*)
- 3) На сонечко я схожий
І сонечко люблю.
До нього повертаю
Голівоньку свою. (*Соняшник*)
- 4) Зблукала в верболозі,
Дні і ночі ронить сльози. (*Верба*)
- 5) Коли святкує вся країна,
Всі дорослі і малі
Іменини Батьківщини —
Краще свято на землі? (*24 серпня*)
- 6) Цвіте синьо, лист зелений.
Квітник прикрашає.
Хоч мороз усе побив,
Його не чіпає. (*Барвінок*)

51. Підкресли ознаки весни.

- 1) Голосніший і дзвінкіший спів пташок;
- 2) приліт перелітних птахів;
- 3) сівба на полях; поява їжачків, кротів;
- 4) опадання листя з дерев;
- 5) поява малят у сім'ях тварин;
- 6) збирання лікарських трав;
- 7) сонце майже весь день стоїть високо.

52. З'єднай стрілками.

Картопля одяг пшениця телевізор хліб цукерки зошит кукурудза	Вирощують Виготовляють
---	-------------------------------

53. Підкресли, чим займаються люди навесні.

Сіють ячмінь; полюють бур'яни; саджають розсаду; обкопують дерева, обмотують стовбури молодих дерев; збирають лікарські трави; розклеюють і миють вікна; заготовляють овочі.

54. Підкресли назви весняних квітів.

Троянда, бузок, айстра, конвалія, фіалка, пролісок, сон-трава, мати-й-мачуха, мімоза, підсніжник, хризантема, гладіолус.

55. Обери правильну відповідь.

Букети можна складати з таких квітів: жовенець, кульбаба, троянда, пролісок, тюльпан, ромашка, волошка, підсніжник, калла, конвалія.

56. Закресли назви отруйних ягід.

Журавлина, суниця, чорниця, смородина, беладонна, пасльон, агрус, вороняче око, вовчі ягоди, обліпіха, малина.

3 клас

1. Обери правильну відповідь.

Країна, у якій ти живеш, — це:

- а) Харків;
- б) Україна;
- в) Київ;
- г) Слобожанщина.

Де знаходиться Україна?

- а) Азія;
- б) Африка;
- в) Європа;
- г) Австралія;
- д) Антарктида.

Об'єднання людей, які взаємодіють, залежать одне від одного, — це:

- а) природа;
- б) суспільство;
- в) місто.

Суспільство — це:

- а) тварини;
- б) рослини;
- в) люди.

2. Напиши:

назву столиці України _____;
найбільшу річку в Україні _____;
назви морів, які є в Україні, _____;
назви гір, які є в Україні, _____;
держави-сусіди нашої країни _____.

3. Обери правильну відповідь.

Що відрізняє людину від тварин?

- а) Зріст;
- б) мовлення;
- в) розвиток;
- г) народження;
- д) мислення;
- е) здатність до творчості;
- ж) дихання;
- з) праця.

Що робить людину людиною?

- а) Суспільство;
- б) жива природа;
- в) мовлення і мислення.

4. Обери правильну відповідь.

Що залишилося у людини природного?

- Потреба в праці;
- потреба в грошах;
- потреба в комп'ютерах;
- потреба в їжі;
- потреба в розвагах;
- потреба в продовженні роду;
- потреба в примноженні багатств;
- потреба в тваринах і рослинах.
- потреба в теплі;
- потреба в повітрі.

5. Обери правильну відповідь.

Хто започаткував перші школи в Київській Русі?

- а) Володимир Великий;
- б) Ярослав Мудрий.

Хто створив у Києві першу бібліотеку?

- а) Ярослав Мудрий;
- б) Володимир Великий.

6. Заверши прислів'я:

Людина долає перешкоди не..., а...

(*Розумом, сльозами, силою, словами, зброєю*)

Здобудеш освіту — _____.

Не кажи «не вмію», а кажи — _____.

7. Напиши «так» або «ні».

- Перші школи були створені в Стародавній Греції.
- Першу в Європі школу для дівчат було організовано в Харкові.
- У Київській Русі були створені книгозбірні, центри перекладання і переписування книжок.
- Держава дбає про освіту своїх громадян.
- Кожен 10-й мешканець України — неписьменний.
- Президент України складає присягу на Пересопницькому Євангелії.

8. Обери правильну відповідь.

Найбільша цінність — це:

- а) золото;
- б) вишукана їжа;
- в) знання;
- г) коштовний одяг.

Тренувати пам'ять — це:

- а) учити вірші;
- б) грати у футбол;
- в) грати в шахи;
- г) розв'язувати задачі;
- д) учити іноземні мови;
- е) грати на комп'ютері.

Найдорожчий плід — це:

- а) знання;
- б) виноград;
- в) гроші;
- г) рідкісні плоди.

9. Обери правильну відповідь.

Яким чином ти задовольнив би свої бажання?

- Чужими руками;
- наполегливістю;
- брехнею;
- своїми знаннями;
- справедливістю;
- хитрістю;
- власноруч;
- вимогливістю до себе;
- працею.

10. Обери правильну відповідь.

Які риси характеру можуть забезпечити успіх кожній людині?

- Лінь;
- талант;
- знання;
- егоїзм;
- хитрість;
- зібраність;
- інтуїція;
- гордість;
- вимогливість до себе;
- самоконтроль;
- наполегливість;
- працьовитість.

11. Обери правильну відповідь.

Що відрізняє людину від тварин?

- а) уміння знаходити їжу;
- б) уміння мріяти;
- в) уміння розмовляти;
- г) уміння мислити;
- д) уміння співчувати;
- е) уміння продовжувати рід;
- ж) уміння будувати житло;
- з) уміння доглядати за потомством.

12. Обери риси характеру, які ти хотів би мати.

- Жадібність;
- доброзичливість;
- гнів;
- повільність;
- справедливість;
- заздрість;
- злість;
- уважність;
- стриманість;
- грубість;
- рішучість;
- поміркованість.

13. Доповни прислів'я.

- Не кидай слів... (*у кошик, на вітер, на землю*).
- Не давай... (*легковажних обіцянок, собаці меду, грошей товаришеві*).
- Будь господарем... (*птаха на дереві, свого слова, свого класу*).

- Тому, хто обманює,... (дають задачі, не вірять люди, усі вірять).
- Чуже добро... (гріє душу, пече руки, мені не потрібно).
- Хто людям добра бажає, той... (завжди здоровий, щасливий, собі має).

14. Обведи людські чесноти.

- 1 — мужність
- 2 — делікатність
- 3 — доброта
- 4 — злість
- 5 — чесність
- 6 — чутливість
- 7 — дружелюбність
- 8 — жорстокість
- 9 — увічливість
- 10 — ворожість
- 11 — скромність
- 12 — милосердя
- 13 — заздрість
- 14 — гордовитість
- 15 — щедрість
- 16 — хитрість
- 17 — жадібність
- 18 — співчуття

15. Обери правильну відповідь.

Кому в будинку надають найпочесніше місце?

- а) Малим діткам;
- б) далеким родичам;
- в) дідусям і бабусям.

Кого в давнину називали «старим»?

- а) Людину, яка міцно стоїть на ногах;
- б) людину похилого віку;
- в) друга, з яким давно дружиш.

16. З'єднай пари. Прочитай прислів'я.

Хто не знав ізмалку діда,...	як батьків рідних.
Що молодим посієш,...	той добра не звідав.
Поважай старих людей,...	те старим поженеш.

17. Те, що є ввічливим, познач зеленим кольором, неввічливим — червоним.

- Під час розмови розмахувати руками.
- Голосно розмовляти, кричати, верещати.

- Кепкувати над кимсь у гурті.
- Поступатися дорогою старшим і дівчаткам.
- Показувати пальцем на когось або на щось.
- Сперечатися на кожному кроці з будь-якого приводу.
- Перебивати розмову дорослих або однолітків.
- Говорити погано про відсутніх.
- Іронічно посміхатися над кимсь.
- Грюкати дверима.
- Вітатися, усміхаючись.
- Повчати і критикувати друга на людях.
- Попросити пробачення у свого товариша.

18. Серед позитивних і негативних слів-характеристик знайди позитивні. Підкресли їх.

Уважний, чуйний, щедрий, жадібний, ледачий, хазяйнуватий, щирий, делікатний, байдужий, скупий, легковажний, увічливий, лагідний, відповідальний, чемний, милосердний, справедливий, хитрий, жорстокий, рішучий, злий, працьовитий, охайний, наполегливий.

19. Обери правильну відповідь.

Які риси характеру допоможуть тобі знайти друга?

- Щедрість
- жадібність
- увічливість
- грубість
- уважність
- злість
- агресивність
- справедливість
- стриманість
- розважливість
- доброта
- хитрість

20. Обери слова, якими можна звернутися до оточуючих.

- «Ти щось хотіла?»
- «Дозвольте пройти».
- «Геть від мене!»
- «Ти що, глухий?»
- «Куди сунешся?»
- «Перепрошую, я не почув».
- «Чого тобі треба, стара?»
- «Сідай уже!»
- «Прошу, сідайте!»
- «Відійди, будь ласка».

21. Допиши «чарівні» слова.

Як вітаються зранку, удень, увечері: _____.

Як вітаються з дорослими: _____.

Як потрібно просити вибачення: _____.

Які слова подяки ти знаєш: _____.

Які слова говорять, коли лягають спати: _____.

Які слова говорять під час обіду: _____.

22. Підкресли правильне твердження (можна — не можна).

Кожна дитина має право: допомогти, читати чужі листи, захищати слабшого, розглядати зміст чужої сумки, говорити неправду, ділитися, отримувати інформацію, лікуватися, розважатися, брати чуже.

23. З'єднай пари. Прочитай прислів'я.

Що країна —	там і горе танцює.
Що край —	усяк тому рад.
Де згода панує,	а незгода руйнує.
Згода буде,	то родина.
В товаристві лад —	то звичай

24. Тест «Так чи ні?»

- Аморально не співчувати людині, коли з нею трапилася біда.
- Аморально заздрити успіхам однокласників.
- Аморально когось кривдити, ображати.
- Аморально хуліганити, бешкетувати.
- Аморально бути жадібним і зажерливим.
- Аморально користуватися результатами праці інших.
- Аморально обіцяти і не дотримуватися слова.

25. Тест «Так чи ні?»

- Негарно в чужому будинку заглядати в шафу.
- Негарно читати чужі листи.
- Негарно підслуховувати.
- Негарно розповідати про чужі таємниці.
- Негарно заглядати в чужі портфелі.
- Негарно перепитувати, якщо був присутній під час чужої телефонної розмови.

У своєму поштовому ящику знайшов чужий лист:

- прочитаю і віддам господареві;
- не читатиму і віддам листа.

Присутній при телефонній розмові, що мене не стосується:

- не роблю зауважень;
- не ставлю запитань;
- перепитую, даю поради;
- промовчу, але потім усім розкажу про почуте.

26. Запиши назви 2–3 всесвітньо відомих пам'яток-споруд України.

27. Запиши назви народних свят.

Осінні свята:

Літні свята:

(*Різдво, Івана Купала, Зелені свята, Трійця, Великдень, Івана Купала, Василя, Водохреща, Покрова, Благовіщення, Новий рік, Святий Миколай, Спас*)

28. Запиши назви народних свят.

Зимові свята:

Весняні свята:

(*Різдво, Івана Купала, Зелені свята, Трійця, Великдень, Івана Купала, Василя, Водохреща, Покрова, Благовіщення, Новий рік, Святий Миколай, Спас, Обжинки*)

29. У яке свято:

вбирають кімнату рослинами — _____

готують 12 страв — _____

плетуть вінки — _____

розписують писанки — _____

30. Заповни таблицю назвами свят за порами року.

Новий рік, День Незалежності, день Знань, день Перемоги, Великдень, Різдво, Зелені свята, Святвечір, Івана Купала, Перше травня, 8 Березня, Трійця, Маковія, Масляна, Благовіщення, Спас, Святий Миколай, Водохреща.

Зимові свята		Літні свята	
державні	народні	державні	народні
Весняні свята		Осінні свята	
державні	народні	державні	народні

31. Напиши:

найглибше озеро в Україні — _____

найвища гора в Україні — _____

найбільше море в Україні — _____

найстаріше дерево в Україні — _____

- найбільший звір України — _____
найвища архітектурна споруда в Україні — _____
найбільші міста України — _____
найбільша річка України — _____
найвище дерево в Україні — _____
найвищий птах в Україні — _____
найбільший літак, зроблений в Україні, — _____

32. Обери правильну відповідь.

Як називається столиця України?

- а) Харків;
- б) Львів;
- в) Київ.

Ким був Богдан Хмельницький?

- а) Князем;
- б) гетьманом;
- в) президентом.

Коли наша країна святкує День Незалежності?

- а) 22 січня;
- б) 24 серпня;
- в) 28 червня.

33. Обери правильну відповідь.

Яке зі свят не є державним?

- а) День Конституції;
- б) День Перемоги;
- в) Різдво Христове.

До якого народного свята українці готують крашанки і писанки?

- а) До Різдва Христового;
- б) до Стрітення Господнього;
- в) до Великодня.

Що є культурною спадщиною українського народу?

- а) Корисні копалини;
- б) пам'ятки-споруди;
- в) традиції та звичаї.

Що є природним символом України?

- а) Місто Київ;
- б) річка Дніпро;
- в) Софійський собор.

Як правильно називається поєднання кольорів на українському державному прапорі?

- а) Жовто-блакитний;
- б) блакитно-жовтий;
- в) синьо-жовтий.

Якою господарською діяльністю здавна славилась Україна?

- а) Промисловістю;
- б) сільським господарством;
- в) транспортом.

34. Допиши.

Цукерки «Світоч» виготовляють у місті...

Трактори, тепловози, верстати випускають у місті...

Автобуси випускають у місті...

35. Чим прославили Україну ці видатні люди? З'єднай відповідні пари.

Нестор	конструктор літаків
Боян	академік, електрозварювальник
Олег Антонов	літописець
Микола Амосов	проводив найскладніші операції на серці
Петро Сагайдачний	основоположник української класичної музики
Микола Лисенко	відомий співак
Євген Патон	козацький гетьман

36. Гра «Хрестики-нулики»

Поруч із правильною відповіддю постав хрестик, а поруч із не-
правильною — нулик.

- Без сонячного світла і тепла не було б життя.
- Не може існувати життя без повітря й води.
- Усі рослини не змінюються протягом року.
- Кожної пори року змінюється життя тварин.
- Всі живі організми можна побачити неозброєним оком.
- Людина — частина природи.
- Світло, повітря, вода, річки й озера, моря і гори, живі організми належить до природи.
- Природа — це все, що тебе оточує.
- Природа буває неживою і живою.
- Жива природа — Сонце, Місяць, зорі, повітря, вода, гірські породи, ґрунт.
- Природа чарує своєю красою.
- Нежива природа: люди, тварини, рослини, гриби, бактерії, віруси.
- Усі живі організми дихають, живляться, ростуть, розмножуються і вмирають.
- Природа дає людям їжу, паливо, сировину для виготовлення одягу, меблів, машин.
- Природа викликає радість.
- Природа допоможе тобі зміцнити здоров'я.

37. Що належить до природи? Підкресли.

Сніг, стіл, сосна, телевізор, голуб, озеро, пролісок, виделка, собака, свічка, сонце, метелик.

38. Що належить до природи? Закресли зайве.

Місяць, вітер, парта, морозиво, кукурудза, береза, велосипед, кит, годівничка.

Сонце, шпаківня, стіл, хліб, пшениця, слон, автомобіль, зірки, дуб.

39. Дай відповіді на запитання.

Які бувають тіла?

Які тіла зберігають свою форму?

Які тіла розтікаються?

Яка речовина може бути і твердим тілом, і рідиною, і газом?

Які тіла відчуваемо за запахом?

Які тіла складаються з однієї речовини?

Яка рідина потрібна для життя всьому живому?

Із чого складаються тіла?

З чого складаються речовини?

Чим молекули одних речовин відрізняються від молекул інших речовин?

Як розташовані молекули у твердих речовинах?

Які тіла складаються з кількох речовин?

40. Заповни таблицю.

Склянка, огірок, цукор, кисень, літак, лимонна кислота, залізо, крейда, шматочок крейди, крапля олії, олія, вода, сіль, краплина води, залізний ключ.

Тіла	Речовини

41. Дай відповідь на запитання.

Що, зроблене людиною, оточує тебе у класі?

Якими предметами, що виготовлені з однієї й тієї самої речовини, користується твоя сім'я?

42. Заповни таблицю.

Газоподібні тіла	Рідкі тіла	Тверді тіла

43. Дай відповідь на запитання.

Які предмети вдома або в класі зроблені з цих матеріалів?

Папір: _____

Дерево: _____

Скло: _____

Метал: _____

Пластмаса _____

44. Напиши назви речовин, з яких складаються такі тіла:

залізне ліжко —

краплина води —

срібна монета —

мідний гудзик —

золота обручка —

крапля олії —

45. Гра «Хрестики-нулики».

- Сонячні промені можуть пройти крізь предмет або обігнути його.
- За допомогою світла в листках рослин утворюються поживні речовини.
- У поживних речовинах рослини «запасують» сонячну енергію.
- Енергія Сонця потрібна людям, щоб виконувати фізичну і розумову роботу.
- Сонячне тепло вбирають тільки неживі предмети.
- Усі промені однаково нагрівають поверхню Землі.
- Якщо Сонце стоїть низько, то його промені віддають більше тепла.
- Висота Сонця на небосхилі змінюється тільки протягом доби.
- Від сонячного тепла не залежить температура тіла тварин.
- Без тепла не проростає насіння, не квітують рослини, не досягають плоди.
- Виміряти температуру тіла людини, повітря: у кімнаті та на вулиці, а також температуру води, ґрунту можна за допомогою термометра.
- Непрозорі тіла не пропускають світло.

46. Напиши відповіді на запитання.

Коли доба коротша — взимку чи улітку?

Якщо небо затулене хмарами, то чи є за ними сонце?

Якщо небо затулене хмарами, чи світить воно?

Що дає Землі світло і тепло?

Коли сонце дужче гріє: опівдні, уранці чи ввечері?

Які сонячні промені найбільше нагрівають земну поверхню?

47. Запиши за допомогою умовних позначок:

- вісім градусів тепла —
- п'ятнадцять градусів вище нуля —
- мінус сімнадцять градусів —
- вісім градусів морозу —
- плюс дванадцять градусів —
- тринадцять градусів нижче —

48. Обведи правильну відповідь.

При якій температурі тепліше? -7°C , 0°C , -12°C , $+3^{\circ}\text{C}$, $+7^{\circ}\text{C}$.

При якій температурі холодніше? -7°C , 0°C , -12°C , $+3^{\circ}\text{C}$, $+7^{\circ}\text{C}$.

49. Допиши речення.

Повітря складається з різних газоподібних речовин — _____.

Для дихання людям, тваринам потрібен _____. Утворюють і виділяють у повітря _____ тільки зелені рослини: _____.

Вуглекислий газ потрапляє у повітря _____. Шкідливі речовини потрапляють у повітря від _____.

50. Запиши відгадки.

- Розсипався горох на сто доріг та ніхто його не збирає.
- Свіжоморожений дощ.
- Мерзла вода.
- Коли нема — мене чекають, коли прийду, то всі тікають.
- Сіре сукно лізе в вікно.
- Уночі спить на землі, а вранці тікає.
- Не сніг, не лід, а сріблом дерева прикрасить.

51. Напиши відповіді на запитання.

За якої умови вода з газоподібного стану переходить у рідкий?

За якої умови вода з рідкого стану переходить у газоподібний?

Який газ потрібний для дихання всьому живому?

Чим дихають тварини?

Де буває прісна вода?

Які речовини не розчиняються у воді?

Як називають воду у твердому стані?

У які пори року в природі відбувається такі перетворення води:

- з рідкого стану — у твердий?
- з рідкого стану — у газоподібний?
- з газоподібного стану — у рідкий?
- з твердого стану — у рідкий?

52. Напиши одним словом.

Камінь, пісок, торф, кам'яне вугілля, природний газ, нафта, вапняки, граніт, залізна руда — _____

Рідка гірська порода — _____

Газоподібна гірська порода — _____

Тверда гірська порода — _____

53. Заповни таблицю.

Горючі	Рудні	Нерудні

Торф, буре вугілля, глина, кам'яне вугілля, нафта, природний газ, мідна руда, алюмінієва руда, кухонна сіль, пісок, крейда, гіпс, графіт, сірка, граніт, мрамур, золото, залізна руда.

54. Відгадай. Запиши.

Що утворюється з перегнилого листя, відмерлих рослин і тварин? _____

Один лле, другий п'є, третій росте. _____

Що лицюємо на всі боки і нове воно щороку? _____

55. Виправ помилки.

Верхній пухкий, родючий шар землі, у якому ростуть рослини, називається перегноєм.

Чим більше в ґрунті перегною, тим ґрунт світліше.

Опале листя, рештки відмерлих рослин і тварин повільно перегнивають і утворюється ґрунт.

Ґрунт, у якому замало перегною, називають чорноземом.

У чорноземі добре ростуть рослини, але дають низький урожай.

56. Допиши.

• Для того щоб квітка дала насіння, необхідно...

• У природі запилення відбувається...

За ознаками визнач, про які рослини йдеться.

• М'яке соковите стебло — _____

• Міцне дерев'янисте стебло — _____

• Кілька міцних, але значно тонших, ніж у дерева, стебел — _____

57. Заповни таблицю. Наведи приклади.

Хвойні дерева	Листяні дерева

58. Заповни таблицю. Наведи приклади.

Однорічні рослини	Дворічні рослини	Багаторічні рослини

59. Напиши відповіді на запитання.

Яких органів немає у хвойних рослин?

Що утворюється з квітки?

Яких органів не мають мохи?

Які рослини захищаються отрутою?

Які рослини захищаються шипами?

Які рослини спилюються комахами?

Які рослини спилюються вітром?

60. Заповни таблицю. Наведи приклади рослини, що вирощують.

Бульбами	Вусами	Цибулинами	Кореневищами

61. Відгадай загадку, дай відповіді на запитання.

- На сонечко я схожий і сонечко люблю.
До нього повертаю голівоньку свою.
- Із коренеплодів якої рослини виробляють цукор?
- Із коренеплодів якої рослини готують салат?

62. Дай відповіді на питання.

Плоди яких рослин ти любиш споживати у їжу?

Насінням яких рослин годують свійських тварин?

Які рослини запилюються комахами?

Які рослини запилюються вітром?

63. Із тварин вибери і познач — комах (К), птахів (П).

Метелик	джміль	оса
окунь	горобець	зозуля
павук	жук	ворона
ластівка	сонечко	соловей
сокіл	дятел	крук
мураха	коник	пугач
бабка	чапля	сойка

64. Заповни таблицю. Наведи приклади.

Кохати	Птахи	Риби

65. Заповни таблицю. Наведи приклади.

Звірі	Плазуни	Земноводні

66. Як добувають корм?

- Вовк —
- жаба —
- лисиця —
- щука —

Для якого птаха люди навесні роблять домівку?

- а) Жайворонка;
- б) шпака;
- в) горобця.
- г) ворони;
- д) шпака;
- е) дрозда.

67. Відгадай загадки.

- У зеленому жакеті репетує в очереті.
Хоч і плавати мастак, а не риба і не рак.
- Хвіст залишає, а від ворога втікає.

68. Обери правильні відповіді.

Хто з цих тварин полює колективно?

- а) Орел;
- б) вовк;
- в) лев.

Хто з тварин готує пастки?

- а) Бобер;
- б) павук;
- в) рак.

Хто ловить комах на льоту?

- а) Щука;
- б) їжак;
- в) жаба.

Хто з хижих птахів полює в небі?

- а) Чапля;
- б) пугач;
- в) степовий орел.

Який із цих птахів добре плаває під водою?

- а) Ворона;
- б) зозуля;
- в) баклан.

Яка з цих тварин може 2 тижні обходитися без води?

- а) Тигр;
- б) слон;
- в) верблюд.

Яка з цих тварин найкраще перемагає лютий мороз?

- а) Бурий ведмідь;
- б) білий ведмідь;
- в) панда.

69. Кому допомагає врятуватися:

- 1) швидкий біг:
 - а) їжакові;
 - б) черепаці;
 - в) косулі;
- 2) зміна забарвлення:
 - а) борсукові;
 - б) зайцеві;
 - в) коникові;
- 3) панцир:
 - а) черепаці;
 - б) равликові;
 - в) крокодилові.

70. Обери правильну відповідь.

Банан — це:

- а) плід дерева
- б) плід куща;
- в) плід трави.

Гриби — це:

- а) рослини;
- б) тварини;
- в) представники особливого царства.

Які ознаки живих організмів мають гриби?

- а) Дихають;
- б) живляться;
- в) ростуть;
- г) розмножуються;
- д) помирають.

71. Тест «Так чи ні?»

- Гриби — живі організми.
- Грибниця міститься в шапинці.
- Гриби розмножуються спорами.
- Сажкові гриби збільшують урожайність.
- Мухомор, бліда поганка — отруйні гриби.
- Дріжджі потрібні для вироблення ліків.
- Цвільові гриби використовують для випікання хліба.
- Із цвільових грибів виробляють ліки.
- Гриби живляться відмерлими рослинами і тваринами.

72. Заповни таблицю.

Їстівні гриби	Отруйні гриби

73. Обведи три основні частини, з яких складається скелет.

Череп, тулуб, хребет, ребра, грудина, кінцівки.

74. Відгадай. Запиши відгадки.

- 1) Він переміщує їжу в ротовій порожнині.
- 2) Перетворення їжі в організмі людини на поживні речовини.
- 3) Порожнина, у яку ми із задоволенням кладемо їжу.
- 4) Дружно перемелюють їжу.
- 5) Довгий шланг, яким їжа потрапляє у шлунок.
- 6) У нашому організмі є тонка, є товста, а є і пряма...
- 7) У цій кишці знаходиться те, що не перетравилось протягом усієї мандрівки.
- 8) Мішечок із соком, який підказує нам, коли настав час їсти.
- 9) Вона виділяє гірку жовч.
- 10) Крізь стінки цієї кишки поживні речовини потрапляють у кров.
- 11) Ця кишка — є вихід того, що нашому організму не знадобилось.

75. Дай відповіді на запитання.

Які ознаки людина розрізняє очима?

Що розрізняє людина завдяки вухам?

Що розрізняє людина завдяки носу?

Що людина розрізняє язиком?

Що відчуває людина за допомогою шкіри?

76. Допиши.

Чим розрізняємо і відчуваємо:

- холод, тепло, біль, дотик —
- колір, розмір, форму, відстань —
- звуки, музику, голоси, шуми —
- пахощі, аромати, запахи газу, неприємні запахи —
- солодке, кисле, гірке, солоне —

4 клас

1. Слово *Україна* означає:

- а) країна людей, рідний край;
- б) рідний край, історія, Батьківщина;
- в) Батьківщина, країна, рідний край;

Обери назви міст України.

- а) Алушта, Чорне море, Житомир;
- б) Бахчисарай, Крим, Харків;
- в) Київ, Львів, Черкаси.

2. Підкресли назви ремесел українців.

Хлібороби, стельмахи, мед, зброярі, співучість, бондарі, малярство, римарі, прялі, різьблення по дереву, витинанки, човни, теслярі, ковалі, писанки, кожум'яки, шевці, кравці, ткалі, прядіння, пивовари, вишиванки, гостинність.

3. Підкресли назви професій, про які йдеться у прислів'ях.

Гончара глина годує.

У руках коваля залізо плавиться.

Тесля завжди без воріт, а швець завжди без чобіт.

Кому що, а мельникові — вітер.

Добрий пастух не залише своє стадо.

Добра пряжа і на скіпці наряде.

З ткача не буде багача, а з швачки — багачки.

4. Підкресли назви професій, про які йдеться у прислів'ях.

Кожний кравець на свою моду крає.

Рибак дощу не боїться.

Кому до чого, а стрільцеві до лука.

І швець, і жнець, і на дуді грець.

Поганій швачці і голка з ниткою заважають.

Кожна людина коваль свого щастя.

5. Знайди слова, що характеризують удачу українців.

- Любов і повага до праці;
- вправні, кмітливі, здібні;
- були козаками;
- оберігали сімейний затишок;
- співучі, артистичні;
- живуть на Україні;
- талант до художньої творчості.

6. Знайди пару. Прочитай прислів'я.

Як дбаєш,...	в того хліба не стає.
Хто пізно встає,...	немає щастя на землі.
Без сім'ї — ...	так і маєш

7. Запиши назви міст. Зайву назву закресли.

ЇКВ ЪВЛІВ РИВКІЙ ІРГ АПРЖИ ОДІНПРПЕОВСТРЬК

8. Гра «Хрестики-нулики».

Поруч із правильною відповіддю постав хрестик, а поруч із неправильною — нулик.

- Життя тільки на їжі, житлі та одязі тримається.
- Життя ученням міцне.
- Кожна людина не повинна робити добро на своєму місці.
- Краще вміти робити щось одне, та добре, ніж усе, та погано.
- Бажаючи зла іншим, людина не шкодить собі.
- Необхідно дбати про своє добре ім'я.

9. Обери правильну відповідь.

Допомагають порозумітися з іншими людьми такі риси характеру:

- а) упертість, пихатість, жадібність;
- б) відповідальність, старанність, чесність;
- в) нестриманість, вередливість, жорстокість.

Допомагають підтримувати взаєморозуміння з однокласниками такі риси характеру:

- а) хвалькуватість, нестриманість, вередливість;
- б) жалібність, упертість, пихатість;
- в) товарицькість, чесність, щедрість.

Відповідальна людина:

- а) завжди виконує доручення;
- б) відкладає на потім те, що потрібно зробити зараз;
- в) завжди запізнюється.

10. Обери ті якості, що допомагають досягти успіху.

- Зневага
- Наполегливість
- Вихованість
- Дисциплінованість
- Байдужість
- Товарицькість
- Людяність
- Доброзичливість
- Привітність
- Удячність
- Сумлінність

11. Підкресли назви рис характеру, що необхідні людині, щоб досягти успіхів у спорті.

Сила волі, упертість, наполегливість, жорстокість, мужність, легковажність, рішучість, дисциплінованість, вередливість.

12. Підкресли назви рис характеру, що необхідні людині, щоб досягти успіхів у науці.

Працелюбність, упертість, наполегливість, жорстокість, сила волі, винахідливість, вередливість, дисциплінованість, легковажність.

13. Установи відповідність між прізвищами і сферою діяльності видатних українців.

Р. Пономарьов І. Франко Брати Кличко К. Білокур М. Амосов І. Рєпін О. Довженко Леся Українка	наука спорт мистецтво	С. Ротару Т. Шевченко А. Шевченко Я. Клочкова М. Лисенко Є. Патон С. Бубка Б. Патон
---	-----------------------------	--

12. З'єднай лініями.

Відповідальний	Дружньо налаштований до оточуючих.
Дружелюбний	Чуйний, здатний співчувати і допомагати.
Милосердний	Здатний відповідати за свої дії, вчинки

13. Підкресли ознаки вихованої людини.

Грубість, ученість, добродушність, балакучість, лагідність, черствість, турботливість, привітність, скупість, увічливість, люб'язність, тактовність, скромність, пихатість, байдужість.

14. Обери правильну відповідь.

Коли зустрів на вулиці знайомого, потрібно:

- а) мовчки пройти повз нього;
- б) голосно вигукнути привітання;
- в) увічливо привітатися.

Якщо ти когось образив, то потрібно:

- а) зачекати, поки він заговорить першим;
- б) попросити вибачення;
- в) поводитись так, ніби нічого не сталося.

Людину, яка стійко досягає своєї мети, називають:

- а) відповідальною;
- б) чесною;
- в) наполегливою.

Поступлива людина:

- а) завжди сперечається;
- б) розв'язує питання без суперечки;
- в) завжди наполягає на своєму.

Людину, яка дружно налаштована до інших, називають:

- а) рішучою;
- б) увічливою;
- в) доброзичливою.

15. Заповни таблицю назв позитивних і негативних рис характеру.

Сміливість, грубість, ученість, простота, добродушність, егоїзм, улесливність, вихованість. Лагідність, увічливість, пихатість, люб'язність, нечесність, нетактовність, скромність, непривітність. Гідність, правдивість, сварливість, гостинність, неохайність, мужність, заздрість, брехливість. Подільчивість, недружелюбність, милосердя, відповідальність, лінивість, наполегливість, жадність, невихованість.

Позитивні риси	Негативні риси

16. Знайди пару. Прочитай прислів'я.

У праці коріння гірке,...	а людина — для роботи.
Птиця створена для польоту,...	а добрі діла.
Не одежа красить людину,...	а на людину, як робить.
На дерево дивись, як родить,...	та плоди солодкі.
Бджола мала, а й...	лінь марнує.
Праця чоловіка годує, а...	та працює

17. Тест «Що таке добре, що таке погано?»

Допиши.

- 1) ...співчувати людині, коли з нею трапилась біда.
- 2) ...хуліганити, бешкетувати.
- 3) ...заздрити успіхам товариша чи однокласника.
- 4) ...не дозволяти кривдити себе і не дозволяти собі кривдити інших.
- 5) ...користуватися результатами праці інших.
- 6) ...не бути боягузом, не відступати перед труднощами.
- 7) ...поважати думку іншого, хоч вона і відрізняється від твоєї.
- 8) ...розкидатися обіцянками і не виконувати їх.
- 9) ...перебільшувати свої здібності.
- 10) ...не бути жадібним і зажерливим.
- 11) ...радіти, коли в товариша радість.
- 12) ...захищати дівчаток, коли їх ображають.

18. Гра «Світлофор увічливості».

Познач увічливо (зелений колір), неввічливо — (червоний колір).

- У шкільному коридорі розмовляють учителі, серед них Олег побачив свого класного керівника і, проходячи поруч із ним, привітався: «Добрий день, Ігоре Степановичу!»
- Вибачте, будь ласка, я штовхнула Вас ненавмисне, — запевнила дівчинка в трамваї.

- Ти йдеш із товаришем вулицею. Він привітався з незнайомою тобі людиною. Ти теж сказав: «Добрий день!»
 - Коридором йде вчителька, в руках тримає книжки, зошити, портфель. Назустріч їй — учень: «Добрий день», — і пішов далі.
 - «Дайте мені хлібину», — звертається хлопчик до продавця.
 - Після обіду Коля подякував бабусі: «Дякую, борщ дуже смачний!»
19. Познач, які правила ти завжди виконуєш.
- Я чемний і люб'язний завжди і за будь-яких ситуацій.
 - Не поводжусь брутально, не бешкетую.
 - Допмагаю у справах маленьким і великим.
 - Не накопичую образ, не ображаюсь.
 - Не ставлю себе і свої інтереси на перше місце.
 - Зважаючи на бажання і настрої інших людей.
 - Завжди пам'ятаю про свої та шкільні речі, майно.
20. Познач, що є аморальним із перелічених тверджень.
- Заздрити успіхам товариша;
 - не дозволяти кривдити себе та інших;
 - не поважати товариша, якщо його думка відрізняється від твоєї;
 - робити все по совісті;
 - залізти в чужу машину, щоб подивитися, яка вона;
 - жбурнути камінь у вікно трамвая чи поїзда;
 - розмалювати графіті парадне свого будинку.
21. Познач, що є правильним із перелічених тверджень.
- Користуватись результатом праці інших;
 - співчувати людині, коли з нею трапилась біда;
 - радіти, коли в товариша радість;
 - давати обіцянки і не виконувати їх;
 - допомагати людям похилого віку;
 - стояти на варті, поки друзі з кіоску крадуть дискети.
22. Обведи слово, близьке за значенням до слова *правопорушення*.
- Пустун, хуліган, невдаха, жартівник, хитрун, обманщик, неповнолітній, безсовісний.
23. Відзнач ті пункти, яких потрібно соромитися в житті.
- Фізичних вад;
 - соціального положення батьків;
 - своєї зовнішності;
 - бездушного ставлення до оточуючих;
 - поганих учинків;
 - зношеного, але акуратного одягу;
 - невічливості.

24. Обери правильну відповідь.

Державними символами України є:

- а) гімн, герб, прапор;
- б) гімн, прапор, соняшник;
- в) герб, тризуб, тополя;
- г) прапор, герб, верба;
- д) гімн, тризуб, калина;

25. Підкресли символи України.

Реклама, знак торговельної марки «Оболонь», гора Арарат, тополя, Дніпро-Славутич, Золоті ворота, дорожній знак, знак торговельної марки «Світоч», річка Ніл, острів Хортиця, калина, Софійський собор.

26. Познач національні символи України.

- Річка Дніпро-Славутич
- калина
- садок
- тополя і верба
- хлібороб
- Тарас Шевченко
- гора Говерла
- вишня
- чорнобривці
- козак
- кобзар
- мати
- острів Хортиця
- Софійський собор
- Богдан Хмельницький
- Ярослав Мудрий
- Києво-Печерська лавра
- чумак

27. Допиши видатні імена української історії.

Прадавні князі:

Князі київські:

Славний співець:

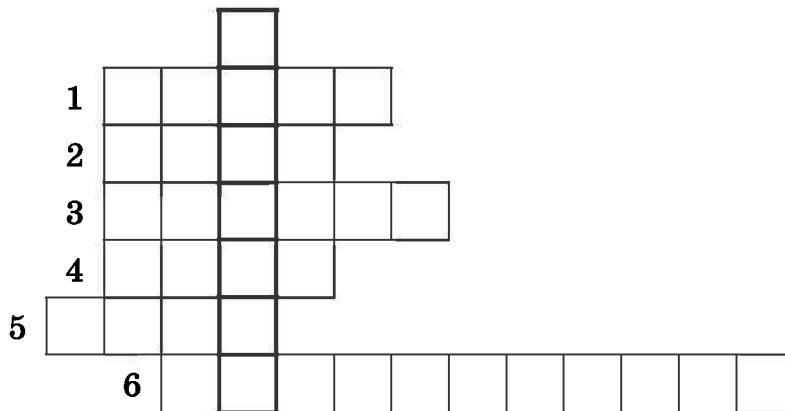
Літописець:

Козацькі гетьмани:

Письменники:

(Кий, Щек, Хорив, Тарас Шевченко, Байда Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Франко, Святослав, Володимир Великий, Нестор, Ярослав Мудрий, Боян, Леся Українка)

28. Відгадай кросворд «Символи держави». Прочитай слово, отримане по вертикалі.

- 1) Установлене державною владою загальне, обов'язкове для всіх правило, що має найвищу силу.
 - 2) Символічний знак держави, міста чи роду, зображений на прапорі, монетах, печатках.
 - 3) Полотнище одного або кількох кольорів, що є символом держави, організації.
 - 4) Назва головного міста нашої держави, де містяться уряд і урядові установи.
 - 5) Урочиста пісня, що є символом державної єдності.
 - 6) Місцевість, де людина народилася, рідний край.
29. Обери правильну відповідь.

Як називається основний закон України, де записані всі права та обов'язки?

- а) Декларація прав дитини;
- б) Конвенція прав дитини;
- в) Конституція України.

Це те, що ти повинен робити, щоб бути корисним собі та іншим:

- а) обов'язок;
- б) право.

Це те, що ти можеш робити:

- а) обов'язок;
- б) право.

30. Обери правильне твердження.

- Право — це те, що потрібно виконувати безумовно.
- Право — це можливість поводитись і користуватись чимось на свій розсуд.
- Право — це те, що потрібно виконувати, якщо хочеш.
- Обов'язок — це те, що потрібно виконувати, якщо хочеш.
- Обов'язок — це можливість поводитись і користуватись чимось на свій розсуд.

Обов'язок — це те, що потрібно виконувати безумовно.

31. Що з перелічених тверджень є правом?

- а) Вільно висловлювати думку.
- б) Дотримуватись моральних норм поведінки.
- в) Шанування державних символів України.
- г) Повноцінне харчування.

32. Гра «Право та обов'язок». З'єднай стрілками відповідні назви.

<ul style="list-style-type: none"> а) Берегти шкільне майно; б) проживання в сім'ї разом із батьками; в) дотримуватись правил дорожнього руху; г) поважати старших; д) старанно навчатися; е) користуватися бібліотеками, спортзалами, обладнанням школи; ж) особливий захист і допомога держави 	<p>Обов'язок право</p>
---	----------------------------

33. Гра «Право та обов'язок». З'єднай стрілками відповідні назви.

<ul style="list-style-type: none"> а) Берегти природу, пам'ятки культури; б) життя; в) гуманне ставлення, охорона здоров'я; г) дотримуватись моральних норм поведінки; д) відпочинок і дозвілля; е) освіта; ж) користування різними інформаційними джерелами 	<p>Право обов'язок</p>
---	----------------------------

34. Гра «Хрестики-нулики».

- Культура українського народу є частиною світової культури.
- Культурною спадщиною не можуть бути парки і сади.
- Софійський собор називають «Уманським дивом».
- Софіївка — це парк.
- У Києві є Золоті ворота.
- Софійський собор побудував Ярослав Мудрий.
- Софійський собор — це всевітньо відомий музей.

35. Обери правильну відповідь.

День Незалежності України відзначають:

- а) 9 травня;
- б) 24 серпня;
- в) 28 червня.

День Конституції України відзначають:

- а) 24 серпня;
- б) 28 червня;

в) 1 травня.

36. Гра «Які бувають свята». Заповни таблицю.

Різдво Христове, день Незалежності України, весілля, день учителя, Великдень (Пасха), день лікаря, день народження, день Знань, день Перемоги, Масляна, день Святого Валентина, обжинки.

Державні	Професійні	Релігійні	Народні	Сімейно-побутові

(Свято врожаю, День працівників торгівлі, Івана Купала, христини, День Конституції України, Новий рік, Міжнародний жіночий день, день Перемоги, Трійця, день Матері)

37. З'єднай лініями відповідні пари.

Планета	Місяць
Супутник	Марс
Зоря	Сонце

38. Обери правильну відповідь.

Сонце — це:

- а) планета;
- б) зірка.

Скупчення зірок, що тягнеться світлою смугою з півдня на північ, — це...

- а) Зоряний шлях;
- б) Чумацький шлях.

Сонце — це:

- а) найбільша з усіх зірок;
- б) найменша з усіх зірок;
- в) зірка середнього розміру.

Земля — це:

- а) планета;
- б) зірка;
- в) супутник.

Сонце навколо своєї осі:

- а) обертається;
- б) не обертається.

Планети — це небесні тіла, що світяться:

- а) власним світлом;

б) світлом, відбитим від Сонця.

До складу Сонячної системи входять:

- а) 9 планет;
- б) 10 планет;
- в) 8 планет.

Найдальша планета від Сонця:

- а) Меркурій;
- б) Плутон;
- в) Земля.

У кожної планети є:

- а) однакова кількість супутників;
- б) різна кількість супутників.

Сонячна система у космосі:

- а) єдина;
- б) є багато Сонячних систем.

Наша планета знаходиться за:

- а) 2 місці від Сонця;
- б) 3 місці від Сонця.

37. Дай відповіді на запитання.

Яку форму має Земля?

Хто з учених-мореплавців уперше довів, що Земля має форму кулі?

Хто літає у космічний простір?

Хто першим із людей побачив Землю з космосу?

Хто є першим українським космонавтом? Коли він злетів у космос?

Літальний апарат або пристрій із реактивним двигуном.

Модель Землі — ...

38. Обери правильну відповідь.

Я знаю такі теплові пояси:

- а) тропічний, жаркий, помірний;
- б) тропічний, помірний, холодний.

Теплових поясів Землі:

- а) на кожній півкулі — три;
- б) усього три.

39. Сонячні промені майже весь час падають на лінію екватора:

- а) прямовисно;
- б) косо.

Екватор поділяє земну поверхню:

- а) на Південну і Північну півкулі;
- б) на Західну і Східну півкулі.

Які промені більше нагрівають земну поверхню?

- а) прямовисні;

б) косі.

Рух Землі навколо Сонця спричиняє:

а) зміну пір року;

б) зміну дня і ночі.

Проміжок часу, за який Земля робить повний оберт навколо Сонця, називається:

а) місяцем;

б) добою;

в) роком.

Якщо опівдні стати спиною до Сонця, то ліворуч буде:

а) схід;

б) захід;

в) північ.

План місцевості — це:

а) креслення виду зверху невеликих ділянок земної поверхні;

б) модель Землі;

в) зменшене у багато разів зображення на площині всієї поверхні Землі або її частини.

Умовними знаками на фізичній карті позначають:

а) сади, поля, дороги, будівлі, ліси, ріки;

б) гори, рівнини, ріки, моря, країни, міста.

Для того щоб накреслити план великих предметів, використовують:

а) компас;

б) масштаб;

в) малярні інструменти.

Географічна карта — це зменшене у багато разів зображення на площині земної поверхні за допомогою:

а) умовних знаків;

б) малюнків;

в) схем.

Масштаб використовують, якщо потрібно:

а) накреслити план місцевості;

б) намалювати місцевість;

в) визначити сторони горизонту.

Ділянки земної поверхні, високо підняті над рівнинами, — це:

а) горби;

б) гори;

в) балки.

Місце, де починається річка, називається:

а) притокою;

б) руслом;

в) витоком.

40. Дай відповіді на запитання.

1) У якому напрямку повертатимуться додому школярі з лісу, що знаходиться на північ від їхньої школи?

2) На екскурсію до парку учні йшли спочатку на північ, потім — на схід, далі — на південний схід. У яких напрямках вони повертатимуться?

41. Глобус — це:

- а) модель Землі;
- б) план місцевості;
- в) вид Землі зверху.

Чим позначають на карті міста, корисні копалини?

- а) Фарбами;
- б) умовними знаками;
- в) малюнками.

На карті є лінії, які зліва направо показують напрямки захід-схід — це:

- а) умовні лінії;
- б) паралелі;
- в) меридіани.

42. Обери правильну відповідь.

Географічна карта — це:

- а) план місцевості;
- б) зменшене у багато разів зображення усєї земної кулі чи її частини;
- в) вид зверху ділянки земної поверхні.

Чим позначаються на карті гори, рівнини, ріки, озера, моря?

- а) Фарбами;
- б) умовними знаками;
- в) малюнками.

На карті є лінії, які згори вниз показують напрямки північ-південь, — це:

- а) шосейні дороги;
- б) меридіани;
- в) паралелі.

Який материк складається з двох частин?

- а) Австралія;
- б) Африка;
- в) Євразія;
- г) Південна Америка;

43. Який материк складається з двох частин?

- а) Північна Америка;

- б) Антарктида;
- в) Євразія;
- г) Африка;
- д) Південна Америка;
- е) Австралія.

Зафарбуй його на карті півкуль.

44. Світовий океан — це:

- а) 3 океани;
- б) 4 океани;
- в) 5 океанів.

Найбільший океан — це:

- а) Північний Льодовитий;
- б) Індійський;
- в) Атлантичний;
- г) Тихий.

Зафарбуй його на карті півкуль.

45. Обери правильну відповідь.

Які материки містяться в Східній півкулі?

- а) Північна Америка;
- б) Антарктида;
- в) Євразія;
- г) Африка;
- д) Південна Америка;
- е) Австралія.

На якому материку немає річок?

- а) Євразія;
- б) Африка;
- в) Австралія;
- г) Північна Америка;
- д) Антарктида;
- е) Південна Америка.

46. Підкресли назви океанів.

Атлантичний, Європа, Австралія, Тихий, Антарктида, Північний Льодовитий, Африка, Індійський.

Скільки материків є на Землі?

- а) 6 материків;
- б) 4 материки;
- в) 9 материків.

47. Тест «Так чи ні?»

- Великі простори води, що вкривають земну поверхню, називають океанами.
- Світовий океан складається з 6 океанів.

- На Землі є 4 материки.
- Більшу частину Землі займають материки.
- Найбільший — Тихий океан.
- Найменший — Північний Льодовитий океан.
- Зображення частин глобуса на карті називається картою півкуль.

48. Дай відповіді на запитання.

У якій півкулі знаходиться на карті наша Батьківщина?

На якому материку ми живемо?

Яка країна межує з Україною на півночі?

З якою державою Україна межує на сході?

Яка найбільша річка України?

Як називається столиця України?

Якими морями омивається Україна?

49. Заповни схему «Води України»

Річки	Води України	озера
	моря	

(Ялпуг, Свитязь, Кагул, Сасик, Сиваш, Дніпро, Десна, Дунай, Південний Буг, Дністер, Сіверський Донець)

50. Обери правильну відповідь.

Знайди назви річок України.

- а) Волга;
- б) Дунай;
- в) Лена;
- г) Десна;
- д) Дон;
- е) Дністер;
- ж) Сіверський Донець.

Знайди назви морів і озер України.

- а) Азовське;
- б) о. Свитязь;
- в) Чорне;
- г) Каспійське;
- д) Синевір;
- е) Ялпуг;

ж) Балтійське.

51. Обери правильну відповідь.

Чому джерельна вода чиста?

- а) Очищується, коли проходить через шари землі;
- б) у ній немає риби.

У річку впадають інші річки. Це її:

- а) притоки;
- б) витoki.

Рослина, що зміцнює береги, фільтрує, дезінфікує води, поліпшує її смакові якості:

- а) рогіз;
- б) верба;
- в) калина.

52. Обери правильну відповідь.

Море — це:

- а) частина океану;
- б) самостійний водний простір;
- в) частина океану, що вдається в сушу.

Найбільша річка України:

- а) Дністер;
- б) Дніпро;
- в) Південний Буг.

Яке з морів не омиває з півдня берегів України?

- а) Азовське;
- б) Аравійське;
- в) Чорне.

53. Обери правильну відповідь.

Природні зони — це:

- а) теплові пояси Землі;
- б) ділянки земної поверхні з однаковою природою.

Які природні зони виділяють у північній півкулі?

- а) Арктичні пустині, тундра, тайга, степи;
- б) арктичні пустині, тундра, тайга, мішані ліси, степи, пустині.

Пронумеруй, у якій послідовності розташовані природні зони України з півночі на південь.

- Південний берег Криму;
- зона лісостепу;
- зона степу;
- зона мішаних лісів.

Які природні зони виділяють на території України?

- а) Мішаних лісів, лісостепу, степу;
- б) тайги, лісостепу, степу;

в) немає правильної відповіді.

У якій природній зоні міститься твій обласний центр?

- а) Мішаних лісів;
- б) лісостепу;
- в) степу.

У якій природній зоні міститься Київ — столиця нашої держави?

- а) Мішаних лісів;
- б) лісостепу;
- в) степу.

54. Тест «Мішані ліси».

Де знаходиться зона мішаних лісів?

- а) На сході України;
- б) на півночі України;
- в) на півдні України.

Зону мішаних лісів ще називають:

- а) українським Поліссям;
- б) українським Поділлям;
- в) українськими степами.

На Поліссі найпоширеніші:

- а) хвойні ліси;
- б) листяні ліси;
- в) мішані ліси.

Який заповідник створено в зоні мішаних лісів?

- а) Канівський;
- б) Розточчя;
- в) Поліський.

Які рослини є типовими для зони мішаних лісів?

- а) Горобина, крушина, ожина, ліщина;
- б) копитняк, барвінок, брусниця, чорниця;
- в) ковила, типчак, тонконіг, шавлія.

55. Тест «Так чи ні?»

- Зона мішаних лісів займає північну частину України.
- Зона мішаних лісів займає південну частину України.
- У зоні мішаних лісів випадає обмаль дощів, часті посухи.
- На Поліссі багато річок, озер, лук, торфовищ.
- На Поліссі ростуть дуб, граб, береза, сосна, липа.
- У зоні мішаних лісів ростуть бамбук, пальма, кипарис
- У зоні мішаних лісів живуть черепахи, ховрахи, орел степовий.
- На Поліссі вирощують соняшники, помідори, кавуни.
- На Поліссі вирощують картоплю, льон, жито, буряки.
- На Поліссі роблять багато речей із деревини.

- У зоні мішаних лісів різноманітний тваринний світ.
- У мішаних лісах мало грибів.
- Річки і озера мішаних лісів не багаті на рибу.
- У зоні мішаних лісів створено Поліський заповідник.

56. Обери правильну відповідь.

Назвіть великі міста зони степів.

- а) Ялта, Запоріжжя, Львів;
- б) Миколаїв, Херсон, Запоріжжя, Донецьк, Луганськ;
- в) Черкаси, Полтава, Суми.

Які заповідники створені в лісостепу?

- а) Асканія-Нова, Луганський;
- б) Поліський;
- в) Канівський, Медобори, Розточчя.

57. Обери правильну відповідь.

Які заповідники створені в степовій зоні?

- а) Асканія-Нова, Медобори;
- б) Асканія-Нова, Луганський, Український степовий, Чорноморський;
- в) Поліський, Ялтинський.

58. Які з цих тварин є типовими для степу?

- а) Ховрах, тхір, перепілка, степова гадюка, одуд;
- б) рябчик, вусач альпійський, бурий ведмідь;
- в) зебра, кіт лісовий, пелікан, глухар.

59. Обери правильну відповідь.

Родовища яких корисних копалин зосереджено в зоні степів?

- а) торфу;
- б) глини, мармуру;
- в) залізних, марганцевих руд, кам'яного вугілля.

Які форми земної поверхні є в степовій зоні?

- а) рівнини, горби;
- б) рівнини, горби, яри, балки.

60. Підкресли помилки, яких припустився у своєму творі Вовчик Помилкин.

Улітку я подорожував Південним берегом Криму, його степами, пустелями, горами, лісостепами. Цей край багатий на родючий ґрунт. На ньому вирощують зернові культури, дуб, виноград, кукурудзу, цукрові буряки, озиму пшеницю. У цій місцевості замало звірів, птахів, комах. Літо не дуже холодне, малосніжне, а зима спекотна і волога. Тому багато дерев. Восени зацвітають тюльпани, фіалки, магнолії. Рослини цвітуть одночасно. Тваринний світ дуже бідний. Комах немає. Є гарні морські птахи: зозулі, чайки, горобці. Значну користь приносять господарству ховрахи. Вони поїдають

багато рослин і роблять великі запаси. Цей край багатий на корисні копалини. Природу цього краю охороняти не потрібно.

61. Обери правильну відповідь.

Назви ріки Карпат.

- а) Тиса, Дніпро;
- б) Тиса, Прут, Дністер;
- в) Сіверський Донець, Рось, Стрий.

Де можна зустріти такі дерева: смерека, ялиця, модрина?

- а) У степу;
- б) у лісостепу;
- в) у Карпатах.

62. Підкресли назви рослин і тварин, що є у Карпатах.

Кіт лісовий, дуб, бук, липа, ялиця, кипарис, куниця, зміїд, ведмідь бурий, лелека чорний, тетерук, лавр, ковила, брусниця, смерека, саламандра плямиста, баклан, олень, чайка, магнолія, модрина, гадюка степова, дрофа, береза, зубр, журавель степовий, полоз леопардовий.

63. Обери правильну відповідь.

Де на території України ростуть такі рідкісні рослини: орхідея, едельвейс кримський, аденофора кримська?

- а) У степу;
- б) у Карпатах;
- в) у Криму.

У якій із природних зон водиться полоз леопардовий?

- а) Кримські гори;
- б) мішані ліси;
- в) лісостеп.

Як називають луки на вершинах Кримських гір?

- а) Полонини;
- б) яйли.

Адміністративне територія України поділяється на:

- а) держави;
- б) області;
- в) рівнини.

Яка область відсутня на карті України?

- а) Полтавська;
- б) Одеська;
- в) Московська.

На скільки областей поділена Україна?

- а) 22;
- б) 24;
- в) 26.

Найстарішим в Україні державним заповідником є:

- а) Кримський;
- б) Шацький;
- в) Асканія-Нова.

Червона книга України — це:

- а) перелік рослин і тварин;
- б) закон України;
- в) перелік рослин і тварин, що зникають.

Найбільша тварина, яка водиться в Україні:

- а) білий ведмідь;
- б) зубр;
- в) слон.

У якій частині України ти живеш? (Обведи)

Пн ПнЗ ПнС Зх Сх Пд ПдЗ ПдС

У які природній зоні знаходиться твій обласний центр?

- а) Мішаних лісів;
- б) степу;
- в) лісостепу;
- г) Українські Карпати;
- д) Кримські гори.

Кріт, коник, деркач живуть:

- а) у лісах;
- б) на болотах;
- в) на луках.

64. Тест. Обери правильні варіанти відповідей.

1) Якою з корисних копалин ти пишеш на дошці?

- а) б) в) .

2) З якої корисної копалини виготовляють коштовні ювелірні прикраси?

- а) б) в) .

3) Без якої корисної копалини їжа несмачна?

- а) б) в) .

65. Обери правильну відповідь.

Пшениця, овес, жито — це:

- а) овочеві рослини;
- б) зернові рослини;
- в) технічні рослини.

Жук-плавунець, видра, щука живуть:

- а) на луках;
- б) у водоймах;
- в) у лісах.

Льон, соняшник, цукровий буряк — це:

- а) овочеві рослини;
- б) зернові рослини;
- в) технічні рослини.

Організми-споживачі — це:

- а) тварини;
- б) рослини;
- в) бактерії, гриби.

Обери ланцюги живлення, що склалися у лісі:

- а) дзвіночки, метелики, ящірка, лелека;
- б) ряска, жук-плавунець, риби, качки;
- в) береза, гусінь, дятел, вовк.

Які тварини очищають водойму від залишків рослин і тварин?

- а) короп, лящ, щука, сом;
- б) водяні ослики, раки, беззубки;
- в) лебеді, вужі, нутрії.

На луках ростуть такі рослини:

- а) пухівка, росичка, мох сфагнум, горниця;
- б) стрілолист, рогіз, ряска, латаття, елодея;
- в) дзвіночки, горошок, конюшина, фіолетова герань.

66. Обери відповідь і підкресли те, чим займаються у твоїй місцевості.

Галузі тваринництва — це:

- а) скотарство, свинарство, бджільництво, птахівництво;
- б) вівчарство, овочівництво, конярство, свинарство;
- в) конярство, скотарство, садівництво, рибництво.

Що виробляють на підприємствах хімічної промисловості?

- а) борошно, крупи, цукор, печиво;
- б) фарби, пластмаси, гуму, штучні тканини;
- в) літаки, кораблі, турбіни, трактори.

67. Обери правильну відповідь.

Що виробляють на підприємствах машинобудівельної промисловості?

- а) борошно, крупи, цукор, печиво;
- б) фарби, пластмаси, гуму, штучні тканини;
- в) літаки, кораблі, турбіни, трактори.

Що виробляють на підприємствах хімічної промисловості?

- а) борошно, крупи, цукор, печиво;
- б) фарби, пластмаси, гуму, штучні тканини;
- в) літаки, кораблі, турбіни, трактори.

ЛІТЕРАТУРА'

1. *Жаркова І.* Система пізнавальних завдань.— Тернопіль: Підручники і посібники, 2004.— 125 с.
2. *Корчевська О. П.* Нестандартні уроки з математики.— Тернопіль: Астон, 2003.
3. *Крутецький В. А.* Психология математических способностей школьников.— М.: Просвещение, 1968.— 432 с.
4. *Кульчицька О. І.* Специфіка дитячої обдарованості // Обдарована дитина.— 2001.— № 1.
5. *Лейтес Н. С.* Способности и одаренность в детские годы.— М., 1984.
6. *Макаренко А. С.* Книга для батьків.— К.: Радянська школа, 1980.
7. *Пльбух Ю. З.* Розумово обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка.— К.: Освіта, 1992.— 176 с.
8. *Одаренный ребенок дома и в школе.*— Екатеринбург: У-Фактория, 2004.— 272 с.
9. *Савченко О. Я.* Дидактика початкової школи.— К.: Абрис, 1997.
10. *Савченко О. Я.* Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів.— К.: Радянська школа, 1982.
11. *Тунік Е. Е.* Диагностика креативности. Методическое руководство.— М.: Иматон, 1998.

Навчальне видання

Робота з обдарованими дітьми

**ВОЛОДАРСЬКА Марина Олександрівна, НАСТЕНКО Антоніна Іванівна,
ПІЛАЄВА Олена Михайлівна, ПОЛУНІНА Світлана Миколаївна,
СИСОЄВА Валентина Михайлівна**

Навчально-методичний посібник

Головний редактор *Ю. Є. Бардакова*
Редактор *О. В. Грабар*
Технічний редактор *О. В. Лебедєва*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 15.01.2010. Формат 60×90/16. Папір газет. Гарнітура Шкільна. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 12,00. Зам. № 10-01/18-04.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи КВ № 11453-326Р від 07.07.2006 р.

Віддруковано з готових плівок ПП «Тріада+»
м. Харків, вул. Киргизька, 19. тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007р.